

”KVINNEN SOM EIENDOM”

- *Om forståelser av menn som begår partnerdrap*

av

Susanne Kristine Fjelldalen

Masteravhandling i kriminologi

Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Det juridiske fakultet

Universitetet i Oslo

Høst 2011

Kvinnen som eiendom

*Om forståelser av menn som begår
partnerdrap*

av Susanne Kristine Fjelldalen

Sammendrag

Tittel: "Kvinnen som eiendom"
- om forståelser av menn som begår partnerdrap

Av: Susanne Kristine Fjelldalen

Veileder: Guri Larsen
Institutt for kriminologi og rettssosiologi,
Det juridiske fakultet
Universitetet i Oslo

Hvert år blir et antall kvinner og menn drept av sin nåværende eller tidligere kjæreste, samboer eller ektefelle. I perioden 2000-2009 ble det begått 86 slike partnerdrap i Norge. Majoriteten av disse ble begått av menn. Når en rekke andre internasjonale studier viser at menn utgjør hovedandelen av gjerningspersonene ved partnerdrap, peker flere forskere på at slike drap i hovedsak er et maskulint fenomen (Polk, 1994, Websdale, 1999). I lys av et slikt perspektiv drøfter denne avhandlingen hvordan partnerdrap begått av menn kan forstås. Drøftelsen er tredelt. Først presenteres statistiske opplysninger omkring partnerdrap i Norge, i perioden 2000-2009, basert på politiets kategorisering av disse drapene. Gjennom en slik oversikt gis et overblikk over hvilke trekk som kjennetegner partnerdrap i den aktuelle tiårsperioden. De statistiske funnene som fremkommer sammenliknes deretter med funn fra andre vestlige studier av partnerdrap. Gjennom en slik sammenlikning antydes det at det foreligger kulturelle likheter ved fenomenet partnerdrap, på tvers av landegrensler. Dette gir et nyttig bakgrunnsbilde av fenomenet. Deretter følger en domsanalyse med hovedvekt på en rettslig forståelse av partnerdrap. Analysen speiler imidlertid også et motsetningsforhold mellom den rettlige forståelsen og de tiltaltes egen tolkning av drapet. I del tre drøftes et utvalg forskningslitteratur sin forståelse av menn som begår partnerdrap. Denne drøftelsen suppleres med funn fra de to forutgående delene av avhandlingen. Drøftelsen er inndelt i idealtypiske kategorier, og viser hvordan partnerdrap forstås gjennom en individuell, en relasjonell og en strukturell tilnærming. Da den utvalgte forskningslitteraturen peker på ulike forståelser av henholdsvis menn og kvinner som begår partnerdrap, redegjøres det avslutningsvis kort for hvordan disse skiller seg fra hverandre.

Forord

Da har jeg kommet til veis ende i det spennende og krevende arbeidet med denne masteravhandlingen. Å få lov til å arbeide med et tema som virkelig engasjerer meg har vært svært givende. Det er ingen tvil om at jeg har lyst til å begi meg ut på liknende prosjekter i fremtiden. Arbeidet jeg har lagt bak meg i denne perioden har gitt meg mye kunnskap om et viktig tema, samtidig har det gitt meg nyttig erfaring. Det vil jeg ta med meg videre. Det er en rekke personer jeg ønsker å takke i forbindelse med at jeg nå kan avslutte arbeidet med masteravhandlingen.

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Guri Larsen; for gode råd, konstruktive tilbakemeldinger, og at du alltid har tatt deg tid til å hjelpe meg. Det har jeg satt utrolig stor pris på!

En stor takk går også til Vibeke Ottesen, for lærerike diskusjoner om temaet partnerdrap, for gode råd på veien og nyttige litteraturtips. Takk til en meget behjelpsom dame ved en av norges tingretter. Uten din hjelp ville ikke avhandling sett ut slik den gjør i dag. Den ville etter mitt syn ha mistet en svært interessant vinkling. Takk for at du alltid har tatt deg tid til å besvare mine spørsmål. Alt i alt, tusen hjertelig takk for uvurderlig hjelp! Jeg vil også rette en enormt stor takk til Heidi Engvold ved Kripes, som har utarbeidet tallmaterialet mitt statistikk-kapittel er basert på. Tusen takk for at du, i tillegg, har tatt deg tid til å besvare mine mange spørsmål. Evig takknemlig! Takk også til Kristin Skjørten, for at du tok deg tid til å gi meg gode råd vedrørende det å gjøre en domsanalyse, og for nyttige litteraturtips. En takk må også rettes til Pål Kristian Molin ved Alternativ til Vold, for litteraturtips og nyttige tanker omkring temaet partnerdrap. Av Lone Alice Johansen ved Krisesentersekretariatet har jeg fått gode litteraturtips, og et nyttig innblikk i noen av Krisesentersekretariatets synspunkter på vold mot kvinner. Disse har vært interessante, så tusen takk! En takk for nyttige litteraturtips går også til Kristin Bilberg ved Politi- og justisdepartementet.

Sist, men ikke minst, vil jeg takke mine korrekturlesere; mamma, pappa, Kjersti, Pål og Marianne.

Susanne K. Fjellidalen

Son, 02.11. 2011

Innhold

INNLEDNING	1
Problemstillinger, begrepsavklaring og begrensning	2
Gjennomføring	5
METODISK TILNÆRMING	6
Dokumentanalyse	6
<i>Litteratursøking og litteraturutvalg</i>	6
Domsutvalget	7
<i>Informasjonsgrunnlaget i domstekstene</i>	8
<i>Forskningsetiske vurderinger og innhenting av domsutvalget</i>	8
<i>Informert samtykke og konfidensialitet</i>	9
Statistisk materiale	10
DEL 1: OMFANG AV PARTNERDRAP I NORGE, OG POLITIETS KATEGORIER	12
Partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009	12
<i>Politiets definisjon av partnerdrap</i>	12
Omfang av partnerdrap i perioden 2000-2009	12
Siktede og ofre ved partnerdrap i perioden 2000-2009	14
<i>Kjønnsfordeling</i>	14
<i>Alder</i>	14
<i>Statsborgerskap</i>	16
<i>Relasjon mellom siktede og offer</i>	17
<i>Sosiale forhold</i>	17
<i>Motiv/omstendighet ved drap</i>	18
<i>Ruspåvirkning</i>	20
<i>Åsted</i>	21
<i>Våpen</i>	22
<i>Selvdrap</i>	22
Andre land	24
DEL2: RETTENS FORSTÅELSE AV PARTNERDRAP	28
<i>Strafferettens definisjoner av drap</i>	29
Rettens premiss for skyld og straff	29
<i>Viljen straffes</i>	30

Drap som intensjonell handling	31
<i>Drapshandlingen speiler viljen til å drepe</i>	31
Drap som viljeløs handling	32
De tiltaltes forståelse av drap	34
Avvikende trekk ved den tiltalte som forklaring på drap	40
<i>Impulshandlinger</i>	41
<i>Farlige lovbrøtere</i>	45
Hva kan påvirke rettens fastsettelse av straff?	48
<i>Handlingens grovhet</i>	48
<i>Erkjennelsens betydning for straffeutmålingen</i>	52
DEL 3: LITTERATURENS FORSTÅELSE AV PARTNERDRAP	59
Kvinnen som eiendom	59
Individuell forståelsesmåte	60
<i>Drapet som kontrollutøvelse av kvinners seksualitet</i>	60
<i>Betydningen av rus og tilgang på våpen</i>	64
Relasjonell forståelsesmåte	67
<i>Kvinnens motstrategier</i>	67
<i>Kvinnens skyld</i>	69
<i>Sviket</i>	72
Strukturell forståelsesmåte	75
<i>Kontroll av kvinners liv</i>	75
<i>Drap for å forhindre tap av maskulin kapital</i>	76
Drap-selvdrap	80
<i>Drapet som en primærhandling</i>	80
<i>Drapet som en sekundærhandling</i>	82
KVINNER SOM DREPER	87
AVSLUTNING	93
<i>Sluttord</i>	97
LITTERATURLISTE	100

Innledning

"Jeg bestemte meg for ikke å åpne. Jeg tenkte på om jeg kunne late som om jeg ikke var hjemme, men kanskje hadde han allerede sett meg når jeg hadde beveget meg forbi vinduet. Så hvis jeg ikke åpnet, ville han kanskje slå inn døren. Først tenkte jeg helt praktisk. Hvor mye vil det koste å reparere den? Men så oppdaget jeg hvor redd jeg var, og at uansett hva jeg gjorde, ville det gå galt. Han hadde funnet meg. På en eller annen måte hadde han funnet meg. Hele beskyttelsen jeg hadde tryglet om og blitt lovet, var borte i et pling-pling, og nå ringte det igjen. Fire pling, og kanskje skal jeg dø. Hva skal jeg si? Pass på Lise etter at du har drept meg. Eller: bare drep meg du, men da dreper du kanskje også deg selv. Og Lise. Eller kanskje vet du ikke hva du gjør, og derfor er du så farlig. Det ringte igjen, og jeg skjønnte at jeg ikke ville komme unna" (Gangdal, 2009:156).

Utdraget over er hentet fra boken "Jeg elsker deg og jeg finner deg uansett" av Jon Gangdal (2009). Boken skildrer en sann historien om "Eva" som har levd på flukt fra sin ekskjæreste i over 20 år, i frykt for at han skal ta livet av henne og datteren deres. "Eva" er ikke alene om å leve med en slik frykt. Hvert år utsettes en rekke mennesker i Norge for drapstrusler og drapsforsøk fra menn og kvinner de har, eller har hatt, en partnerrelasjon med. Noen blir også drept. De seneste årene har slike drap vekket stor oppmerksomhet i Norge, både i media og i den offentlige debatt.

I skrivende stund finnes det ingen ferdigstilte forskningsbidrag i Norge som konkret omhandler drap på partner eller tidligere partner. Det finnes derfor lite allment anerkjent kunnskap om denne typen drap i Norge. Med et ønske om å forebygge vold i nære relasjoner, og å vise at dette er et offentlig ansvar, igangsatte Justis- og politidepartementet handlingsplanen "Vendepunkt" i 2008. Handlingsplanen lister en lang rekke tiltak som skal gjennomføres i perioden 2008 til 2011 (Vendepunkt, 2007). Ett av målene i handlingsplanen er at flere forskningsprosjekter skal igangsettes i perioden, for å samle nødvendig kunnskap om temaet. I denne sammenheng ble det bestilt to forskningsprosjekter fra kompetansesenteret for sikkerhets-, fengsels-, og rettspsykiatri ved Ullevål Universitetssykehus; en kvalitativ studie av Solveig Bø Vatnar, og en rapport på en epidemiologisk studie i anledning Vibeke Ottesen sitt doktorgradsprosjekt om drap i nære relasjoner i Norge. Ingen av prosjektene er per november 2011 godkjent av personvernombudet ved Ullevål universitetssykehus.

Karakterstikker som kjennetegner partnerdrap bidrar til at de kan fremstå som vanskelig å forstå. Ofte er disse drapene utført på en spesielt grusom måte, med en massiv bruk av vold, noe som skiller de fra andre drap (Harper og Voight, 2007). I følge Smith og Zahn (1999: 161) kan et partnerdrap begått av en mann ofte beskrives som ”overkill”; et drap karakterisert av ”*lengthy and excessive violence far beyond what would have been necessary to cause death*”. Samtidig begås disse drapene mellom mennesker som ofte har, eller har hatt, en svært nær relasjon. At det mangles kunnskap om partnerdrap i Norge bidrar til at disse drapene kan oppfattes som svært utforståelige handlinger. Med denne avhandlingen ønsker jeg å legge frem en drøftelse av partnerdrap som forhåpentligvis kan bidra til å belyse ulike måter fenomenet kan forstås på.

Problemstillinger, begrepsavklaringer og avgrensning

Hovedproblemstillingen i masteravhandlingen er som følgende: ”*Hvordan kan fenomenet partnerdrap forstås?*”. Ut i fra denne problemstillingen ønsker jeg å legge frem en drøftelse av ulike måter partnerdrap, både med og uten et påfølgende selvdrap, kan forstås på. Drøftelsen bygger på en litteraturanalyse og en analyse av et utvalg tingrettsdommer omhandlende partnerdrap. Tidvis trekkes også statistiske funn omkring partnerdrap inn i drøftelsen.

Med tanke på at forståelser som foreligger i mitt domsutvalg påvirkes av de rettslige rammer retten opererer innunder, mens forståelser som foreligger i forskningslitteraturen bygger de objektive og subjektive oppfattelser av partnerdrap forskere gjør seg gjennom sitt forskningsarbeid, drøfter avhandlingen følgende underproblemstilling:

Hvordan skiller en rettslig forståelse av partnerdrap seg fra forståelser som foreligger i forskningslitteraturen?

Av domsanalysen fremgår også de tiltaltes egen forståelse av drapshandlingen og situasjonen omkring drapet. Når disse drøftes opp i mot en rettslig forståelse, speiles imidlertid en nokså ulik oppfatning av partnerdrapene. På bakgrunn av dette drøfter avhandlingen også denne underproblemstillingen:

Hvordan skiller den rettslige forståelsen av partnerdrap seg fra de tiltaltes forståelse av disse drapshandlingene?

Det er imidlertid viktig å ta i betraktning at ettersom ofrene ikke har mulighet til å fortelle sin side av historien, mangler en viktig stemme i avhandlingens datamateriale. Videre fører det faktum at både offer og gjerningsperson i drap-selvdrapssaker er døde, til at tilgangen til forskningsdata omkring slike saker ofte er begrenset. Det er derfor mulig å anta at de forståelser av partnerdrap, både med og uten selvdrap, som drøftes i avhandlingen kunne vært annerledes om disse individenes historie hadde vært tilgjengelig for forskning.

I denne avhandlingen refererer begrepet partnerdrap til tilfeller av drap hvor henholdsvis menn og kvinner har tatt livet av nåværende eller tidligere ektefelle, samboer eller kjæreste. I mange tilfeller av partnerdrap er også offerets og gjerningspersonens felles barn, eller den ene parts biologiske barn ofre. Slike drap omtales ofte som familiedrap i forskningslitteraturen (jfr, Brookman, 2005). I den grad det er relevant for en forståelse av partnerdrap, vil en drøftelse av barn som ofre inkluderes i avhandlingen. Hvilke relasjoner som har vært inkludert i partnerdrapsbegrepet i internasjonal partnerdrapsforskning har variert over tid. Fra i tidligere år kun å ha inkludert relasjoner som ektefelle eller tidligere ektefelle, synes det nå å foreligge en enighet på forskningsfeltet om at begrepet også innlemmer relasjoner som samboer, tidligere samboer, kjæreste og tidligere kjæreste (Smith og Zahn, 1999, Brookman, 2005). Som jeg vil komme tilbake til senere i avhandlingen er et hovedmønster ved partnerdrap at det er menn som tar livet av en kvinne de enten har, eller har hatt et parforhold med. Jeg har derfor valgt å la dette være hovedfokuset i avhandlingen. Avhandlingen er dermed avgrenset mot å inkludere en drøftelse av partnerdrap i homofile parforhold. De tre hovedbidragene som avhandlingens litteraturanalyse bygger på, peker på at partnerdrapshandlinger begått av henholdsvis menn og kvinner kan forstås på ulike måter. Avslutningsvis i avhandlingen vil jeg derfor redegjøre for hvordan kvinner som begår partnerdrap forstås i disse forskningsbidragene. Dette for å tydeliggjøre hvordan bidragene belyser store kjønnsforskjeller ved partnerdrap.

Jeg har valgt å legge strafferettens definisjon av drap til grunn i avhandlingen. Med begrepet drap menes dermed handlinger som faller innunder straffelovens § 233. Dette inkluderer både forsettelig og overlagt drap. Ved slike handlinger anses det hos gjerningspersonen å ha foreligget en vilje og en intensjon om å ta et annet menneskes liv (Andenæs, 2004). Ved overlagt drap betraktes drapshandlingen i tillegg som planlagt. Avhandlingen drøfter derfor ikke uaktsomme drap og voldshandlinger med dødelig utgang hvor offerets død ikke vurderes som gjerningspersonens hensikt med handlingen (jfr. straffelovens § 239, § 228 og § 229). Denne avgrensningen er gjort fordi jeg ønsker å drøfte forståelser av drap hvor offerets død

juridisk sett anses som hensikten med handlingen, og ikke en utilsiktet følge av denne. Flere studier viser at det har forekommet voldshandlinger mellom offer og gjerningsperson forut for et partnerdrap. Derfor vil avhandlingen tidvis inkludere en drøftelse om fysisk, psykisk og seksualisert vold mellom partnere eller tidligere partnere, i den grad det har betydning for forståelsen av partnerdrap.

Tidvis ender et partnerdrap med at mannen eller kvinnen tar sitt eget liv etter drapet. Når slike tilfeller omtales i avhandlingen vil jeg referere til disse som partnerdrap med et påfølgende selvdrap eller drap-selvdrap. Begrepet selvdrap er relativt nytt. I 1990 dukket det for første gang opp som forslagsvis erstatter for begrepet selvmord (Hem, 2001). Årsaken til at jeg har valgt å benytte begrepet selvdrap, heller enn selvmord, er for å forhindre at man skal assosiere selvmord generelt som en risikofaktor for vold og annen aggressiv atferd rettet mot andre (jfr. Mehlum, 2006). Forskere strides om innenfor hvilken tidsramme selvdrapet må forkomme for at det skal være snakk om et drap-selvdrap. Walby (2004) hevder for eksempel å finne at ulike studier viser at tidsrammen kan variere fra sekunder til opp i mot én uke. Det viser seg imidlertid at majoriteten av forskere på feltet er enige om at selvdrapet må skje innen sekunder, eller minutter, etter drapet for at hendelsen med *sikkerhet* kan anses som én handling, påpeker han. En tidsavgrensning er svært viktig for å kunne skille drap-selvdrap fra andre tilfeller av drap hvor gjerningspersonen velger å ta sitt eget liv på et senere tidspunkt. Da dette kan være som følge av andre årsaker enn drapet han eller hun har begått. For eksempel viser Adams (2007) til at enkelte tar sitt liv etter at de er straffedømt for drap, for å unnsnippe en årelang fengselsstraff. Etersom gjerningspersonen er død i drap-selvdrapsaker føres det ikke rettssak i slike saker. Dette betyr at det ikke er mulig å drøfte en rettslig forståelse av slike drapshandlinger. Forståelser av drap-selvdrap som belyses i avhandlingen, bygger således kun på foreliggende forskningslitteratur.

Som nevnt over finnes det i skrivende stund ingen ferdigstilte forskningsbidrag, verken innen kriminologien eller andre fagfelt i Norge, som konkret tar for seg temaet partnerdrap. Av denne grunn er det nødvendig at jeg støtter meg til internasjonal forskningslitteratur for å drøfte problemstillingene i min masteravhandling.

Gjennomføring

Første del av avhandlingen redegjør for de metodiske valgene jeg har tatt, for å drøfte mine problemstillinger. Deretter legger jeg frem statistiske opplysninger over omfang, og ulike karakteristikk, ved partnerdrap i Norge for tiårsperioden 2000-2009. Disse opplysningene er utarbeidet med utgangspunkt i et tallmateriale fra Kripos. Etter dette følger en domsanalyse hvor formålet er å belyse en rettslig forståelse av partnerdrap. Videre legger jeg frem en kategorisering av ulike forståelsesmåter av partnerdrap, basert på forståelser som foreligger i forskningslitteratur og forståelser som fremgår av domsanalysen. Kategoriseringen vil tidvis suppleres med politiets kategorisering av partnerdrap. Deretter følger en kort drøftelse av kvinner som begår partnerdrap. Til slutt følger en avslutning hvor avhandlingens hovedpoenger oppsummeres.

Metodisk tilnærming

Datagrunnlaget i avhandlingen består av tre typer data; forskningslitteratur, tingrettsdommer og statistikk. Både doms- og litteraturanalyser er kvalitative dokumentanalyser. Utarbeidelsen av statistiske tabeller, og analyser av disse, er typisk innenfor en kvantitativ metode.

Avhandlingen består dermed av en metodetriangulering, hvor både en kvalitativ og en kvantitativ tilnærming til fenomenet partnerdrap er representert.

Dokumentanalyse

I studier av konkrete fenomener, som er tilfelle i denne avhandlingen, benyttes ofte dokumentanalyse som forskningsmetode. En dokumentanalyse er en studie av faglitteratur, men også av offentlige dokumenter, og kjennetegnes blant annet ved at den søker mening og forståelse gjennom analyse av tekst (Thagaard, 2003). Ettersom hensikten med henholdsvis litteratur- og domsanalysen er å søke ulike forståelser, er denne tilnæringsmetoden derfor godt egnet for å drøfte mine problemstillinger. Når man skal gjøre analyse av forskningslitteratur er det viktig å kunne skille mellom sentrale og mer perifere verker omkring det aktuelle temaet man studerer (Thagaard, 2003). I forlengelsen av et slikt perspektiv ble det således viktig for meg å skjelne mellom forskningsbidrag som kunne utgjøre hovedgrunnlaget i avhandlingens drøftelse og andre bidrag som kunne bidra med andre, eller mer utfyllende, perspektiver i denne drøftelsen.

Litteratursøking og litteraturutvalg

I lys av overnevnte var litteratursøking spesielt aktuelt i masterprosjektets startfase, for å finne frem til relevante forskningsbidrag til min litteraturanalyse. På bakgrunn av arbeidet med min bacheloroppgave i kriminologi, om drap-selvdrap i nære relasjoner, hadde jeg noe kjennskap til forskningslitteraturen omkring partnerdrap. Videre søkte jeg etter bøker, rapporter og tidsskriftsartikler, både i BIBSYS og gjennom flere søkemotorer på nett. Blant annet Google. Jeg valgte ut søkebegreper som ”partnerdrap”, ”drap”, ”selvdrap”, ”homicide”, ”intimate

partner homicide”, ”murder”, ”murder-suicide”, ”homicide-suicide” og ”femicide”. Jeg tok også kontakt med fagfolk og forskere, for å forhøre meg om de hadde forslag til relevant litteratur og forskningsarbeide. På denne måten fant jeg frem til en rekke aktuelle bidrag til analysen. Jeg benyttet meg også av kildehenvisninger i litteraturen jeg gjennomgikk, for å finne frem til flere nyttige bidrag. Ettersom omfanget av litteraturen omkring partnerdrap er stort innenfor internasjonal partnerdrapsforskning, var det ikke gjennomførbart å gå igjennom alle bidrag som finnes på fagfeltet i forbindelse med min avhandling. Jeg valgte derfor ut de bidragene jeg mente i størst grad var egnet for å drøfte mine problemstillinger.

Avhandlingen bygger i hovedsak på forskningsbidragene; ”When Men Kill: Scenarios of Masculine Violence” av Kenneth Polk (1994), ”Understanding Domestic Homicide” av Neil Websdale (1999) og ”Why Do They Kill: Men Who Murder Their Intimate Partners” av David Adams (2007). Ettersom disse forskernes fokus er å søke forståelser av partnerdrap, egner deres studier seg godt i forhold til å drøfte mine problemstillinger. Videre inneholder studiene utfyllende drøftelser av partnerdrap, som blant annet bygger på kvalitative intervjuer med drapsdømte menn og case-studier av partnerdrap. I enkelte av studiene er også rettsdokumenter benyttet som empirisk grunnlag, noe som i tillegg gjør de relevante å drøfte opp i mot min domsanalyse.

Domsutvalget

Domsutvalget som avhandlingens drøftelse bygger på består av 12 dommer avsagt i én av Norges tingretter. Da domsutvalget skulle innhentes valgte jeg å be om tilgang til dommer som var avsagt de siste ti årene i den aktuelle tingretten. Domsavsigelsene i mitt utvalg er således avsagt i perioden 2000-2009. Av anonymitetshensyn oppgis ikke hvilken tingrett domslutningene er hentet fra, da antall dommer kun er 12 og personer vil kunne gjenkjennes. I den aktuelle tingretten forelå i perioden 2000-2009 totalt 14 partnerdrapssaker, hvor det enten hadde vært avsagt dom eller hvor det skulle avsies dom. To av disse sakene falt imidlertid ut av mitt utvalg. Som nevnt innledningsvis er drapsbegrepet i denne avhandlingen begrenset til straffelovens § 233. Dermed ønsket jeg et utvalg av tingrettsdommer hvor det var reist tiltale etter denne bestemmelsen i straffeloven. I én av de 14 sakene omfattet imidlertid tiltalen legemsbeskadigelse med døden til følge (jfr. strl. §229 tredje straffealternativ). Denne saken falt derfor ut av mitt utvalg. Den andre saken falt ut ettersom det kun forelå en siktelse på tidspunktet hvor utvalget skulle innhentes. Domsutvalget består dermed av alle avsagte dommer i den aktuelle tingretten, i perioden 2000-2009, vedrørende partnerdrapssaker hvor tiltalen omfattet brudd på straffelovens § 233. Ettersom gjerningspersonen er død i drap-

selvdrapssaker foreligger det ingen domsavsigelser i slike saker. Domsanalysen bygger dermed kun på domsavsigelser i isolerte partnerdrapssaker.

Ettersom alle straffesaker i utgangspunktet skal behandles i tingretten i første omgang, valgte jeg å innhente domsutvalget mitt herfra. Ikke alle straffesaker ankes, slik at muligheten for å innhente et størst mulig utvalg fra den aktuelle tingretten, fra perioden 2000-2009, var større enn ved å søke tilgang til lagmannsrettsdommene. Samtidig inneholder disse domstekstene ofte mer informasjon enn dommer avsagt i lagmannsretten ettersom tingretten er første rettsinstans.

Informasjonsgrunnlaget i domstekstene

Straffeprosesslovens § 39 fastsetter krav om hva en dom skal inneholde; en kort fremstilling av hva saken gjelder og de krav som er gjort gjeldende, avgjørelsesgrunner og domsslutning. Domstekstene er altså skrevet for å begrunne rettens fastsettelse av skyld og straff i straffesaker. I sentrum for denne fastsettelsen står selve handlingen som er begått. Om ikke annet er bestemt, er det rettens leder som skriver dommen (jfr. straffeprosessloven § 39). Hvem som er rettens leder varierer fra sak til sak, slik at subjektive forhold i noe grad kan ha påvirket innholdet i de 12 domstekstene. Dette vil imidlertid ha liten betydning i denne sammenheng, ettersom domsanalysen er kvalitativ og bygger på min egen subjektive tolkning av hvordan partnerdrap forstås i retten. I denne sammenheng er det også viktig å påpeke at min domsanalyse vil være preget av den kunnskapen jeg har tilegnet meg om partnerdrap, og min egen forståelse av dette temaet.

Forskningsetiske vurderinger og innhenting av domsutvalget

Før jeg valgte å tilnærme meg en forståelse av partnerdrap gjennom en domsanalyse var det nødvendig å gjøre noen etiske refleksjoner rundt en slik tilnæringsmetode. All samfunnsvitenskapelig forskning i Norge plikter å følge de forskningsetiske retningslinjene som er satt av NESH (Den nasjonale forskningsetiske komité for samfunnsvitenskap og humaniora). Disse retningslinjene fastsetter blant annet regler for å sikre at personer som inngår i et utvalg i et forskningsprosjekt ikke uses for skade eller alvorlige belastninger i denne sammenheng. Videre fastslår retningslinjene at alle forskningsprosjekter som innebærer behandling av personopplysninger skal meldes til personvernombudet. I slike sammenhenger foreligger også et krav om konfidensialitet og hensyn til individers privatliv (Ringdal, 2007). Som forsker er man således pliktig til å sørge for at et forskningstema belyses uten at det får etisk uforståelige konsekvenser for enkeltmennesker, grupper eller hele samfunn (Jfr.

Johannessen, Tufte og Kristoffersen, 2005). For meg ble det derfor viktig å vurdere hvordan jeg kunne utnytte informasjonen i domstekstene på en måte som ville ivareta anonymitetshensynet til personene de ulike sakene angikk.

I følge straffeprosesslovens § 28 kan enhver:

”kreve utskrift av en dom i en bestemt straffesak så langt som det ikke gjelder forbud mot offentlig gjengivelse av dommen, eller, dersom det gjelder slikt forbud eller utskrift nektes etter tredje ledd, innsyn i domslutningen. Kravet kan alltid avslås hvis dommen er eldre enn fem år eller den som krever utskrift bare identifiserer dommen ved siktedes navn” (Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22.5.1981 nr. 25).

I utgangspunktet hadde jeg altså krav på utskrift av alle dommer som var inntil fem år gamle. Ettersom domsutvalget skulle inkludere dommer fra den aktuelle tiårsperioden, ville nødvendigvis enkelte av dommene være mer enn fem år gamle. Prosessen med å innhente dommene startet derfor med at jeg henvendte meg til den aktuelle tingretten med en søknad om å få tilgang til alle dommer vedrørende partnerdrap som hadde vært avsagt i perioden 2000-2009. Søknaden ble innvilget.

Ettersom dommene ville inneholde personopplysninger søkte jeg NSD (Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste) om tillatelse til å gjennomføre prosjektet. I utgangspunktet forelå dommene i ikke-avidentifiserbar form hos tingretten. Det vil si at de forelå med navn på tiltalte og offer, tiltaltes adresse og fødselsnummer. Av hensyn til de personer de ulike sakene gjaldt ønsket jeg imidlertid å arbeide med et avidentifisert utvalg, et utvalg hvor alle direkte personopplysninger var fjernet fra dokumentene. Fem av dommene forelå i avidentifiserbar form på lovdata.no, og ble derfor hentet ut derfra. De resterende syv dommene ble avidentifisert av en av de ansatte ved den aktuelle tingretten. Alle de direkte personopplysningene ble fjernet. De syv dommene ble deretter utstedt ikke-digitalt, i papirform. Under arbeidet med masterprosjektet ble dommene oppbevart slik at de var utilgjengelig for andre. Når arbeidet med masteroppgaven var over, ble dommene makulert.

Informert samtykke og konfidensialitet

Utgangspunktet for et hvert forskningsprosjekt, som omhandler personopplysninger, er prinsippet om at forskeren skal innhente informert samtykke fra de personer det skal gis opplysninger om i prosjektet (Thagaard, 2003). Dette innebærer at personer som inngår i forskningsprosjektet skal informeres om prosjektet, og dets formål, og på bakgrunn av dette gi

forskeren sitt samtykke til å benytte opplysninger om vedkommende. Kravet om informert samtykke bygger blant annet på tanken om at opplysningene som benyttes i en studie kan medføre skade eller negative virkninger for personer som inngår i den (Alver og Øyen, 1997). På bakgrunn av disse perspektiver fant jeg det nødvendig å vurdere om mitt prosjekt ville skape noen ulemper for de personer som inngikk i studien. Som nevnt over oppgis det ikke fra hvilken tingrett dommene er innhentet. For å sikre at personer som omtales i domsanalysen ikke skal kunne identifiseres, blir det ikke formidlet informasjon som kan tilbakeføres til enkeltpersoner. Avhandlingen gjengir ikke hver enkelt sak, og indirekte personopplysninger som alder, kjønn og statsborgerskap kombineres ikke på en måte som kan avsløre hvilke saker som drøftes. På bakgrunn av dette vurderte jeg det til at det ikke var nødvendig å innhente samtykke for dette prosjektet. Samtidig ville det vært vanskelig gjennomførbart å innhente informert samtykke ettersom dommene var avidentifiserte. På bakgrunn av min redegjørelse for prosjektets anonymitetshensyn frafalt NSD kravet om å innhente samtykke som i utgangspunktet forelå.

Statistisk materiale

I tillegg til litteratur- og domsanalysen består avhandlingen også av statistiske opplysninger om partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009. En statistisk beskrivelse av partnerdrap innebærer tolkning av tallfestede data, og en presentasjon av disse i form av tabeller. En slik tilnærming hører innunder kvantitativ metode (Ringdal, 2001). Hensikten med å legge frem tabellene er å gi en oversikt over omfang av partnerdrap i tiårsperioden, og for senere i avhandlingen å inkludere disse opplysningene i drøftelsen av ulike forståelser av partnerdrap.

I 1990 inkluderte Kripos for første gang en egen oversikt over antall menn og kvinner drept av partner eller tidligere partner i sin årlige drapsstatistikk. I skrivende stund er de den eneste instans som publiserer statistiske opplysninger om partnerdrap. I Kripos drapsstatistikk gis det imidlertid kun opplysninger om antall partnerdrap per år, kjønnsfordelingen ved disse drapene, og i hvilken relasjon drapene forekom (jfr. Kripos drapsstatistikk, 2009). Jeg ønsket imidlertid å legge frem ytterlige statistiske opplysninger omkring partnerdrap i Norge. Blant annet om hvor drapene hadde forekommet, i hvilken grad mennene og kvinnene var påvirket av rusmidler, deres alder og tilknytning til arbeidslivet. Derfor tok jeg kontakt med Kripos for å forhøre meg om det var mulig å fremskaffe slike opplysninger. På min forespørsel utarbeidet Heidi Engvold ved Kripos et tallmateriale over partnerdrap i Norge, for

tiårsperioden 2000-2009. Denne oversikten vil videre i avhandlingen refereres til som oversikt fra Kripos.

Det statistiske materialet inkluderer blant annet opplysninger om både de siktede og offer knyttet til kjønn, alder og statsborgerskap. Samt opplysninger om hvilken relasjon som forelå mellom offeret og den siktede, og om den siktede var påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet. Med utgangspunkt i dette materialet utarbeidet jeg en rekke tabeller over de ulike variablene ved partnerdrap, i den aktuelle perioden, og kjønnsfordelingen ved disse. Ettersom tallene som legges frem kun gjelder for perioden 2000-2009 vil det være vanskelig å trekke noen generelle slutninger omkring partnerdrap i Norge fra dette materialet. Allikevel vil karakteristikken som beskriver partnerdrap i årene 2000-2009 kunne antyde en tendens ved partnerdrap i denne tiårsperioden.

I utgangspunktet er alle saker som innebefattes i Kripos sin oversikt rubrisert som forsettelig drap (jfr. strl. § 233). Ettersom politiet har foretatt sine statistiske registreringer før etterforskningen er avsluttet, og endelig dom i hver enkelt sak foreligger, kan det forekomme at enkelte av sakene på et senere tidspunkt, for eksempel når etterforskningen er avsluttet, har blitt redusert til legemsbeskadigelse med døden til følge (jfr. strl. § 229 tredje straffealternativ). Samtidig innebærer dette at de personer som omfattes i statistikken ikke nødvendigvis har blitt dømt for drap. Siktelsen mot dem kan for eksempel ha frafalt etter etterforskningens slutt. Når det ikke foreligger dom på registreringstidspunktet innebærer dette også at personer som er telt med i statistikken i ytterste konsekvens kan ha blitt frikjent i retten. Av hensyn til dette har jeg valg å omtale personer som omfattes i statistikken som siktede, heller enn gjerningspersoner.

Del 1: Omfang av partnerdrap i Norge og politiets kategorier

Partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009

Som nevnt i forutgående kapittel publiseres det få statistiske opplysninger om partnerdrap i Norge. Dette kapittelet vil imidlertid gi en økt beskrivelse av fenomenet i perioden 2000-2009. Mot slutten av kapittelet vil de statistiske funnene som gjøres sammenliknes med statistiske funn omkring partnerdrap i andre land. Hensikten med dette er å se om tall fra Norge samsvarer eller skiller seg fra disse.

Politiets definisjon av partnerdrap

Av Kripos sin oversikt, fremgår det at politiets definisjon av partnerdrap inkluderer relasjonene ”gift”, ”skilt/separert”, ”samboer” og ”tidligere samboer”. I følge Kripos omfatter begrepet drap i både heterofile og homofile parforhold. Relasjonene ”kjæreste” og ”tidligere kjæreste” er imidlertid ikke inkludert i politiets definisjon av partnerdrap. Dette betyr at deres definisjon avviker noe fra den definisjonen jeg har lagt til grunn i avhandlingen (nåværende eller tidligere kjæreste, samboer eller ektefelle). Drap som begås mellom kjærester eller tidligere kjærester i Norge registreres i kategorien ”venn/bekjent” i Kripos sin drapsstatistikk, og inngår dermed ikke i oversikten Kripos utarbeidet i forbindelse med min masteravhandling. Å finne tilbake til disse drapene, for å inkludere tall på disse i oversikten, hadde Kripos ikke anledning til å gjøre i forbindelse med dette masterprosjektet. Dermed må tallene som legges frem i dette kapittelet anses som minimumstall. Ulike betydninger av dette vil diskuteres underveis i kapittelet.

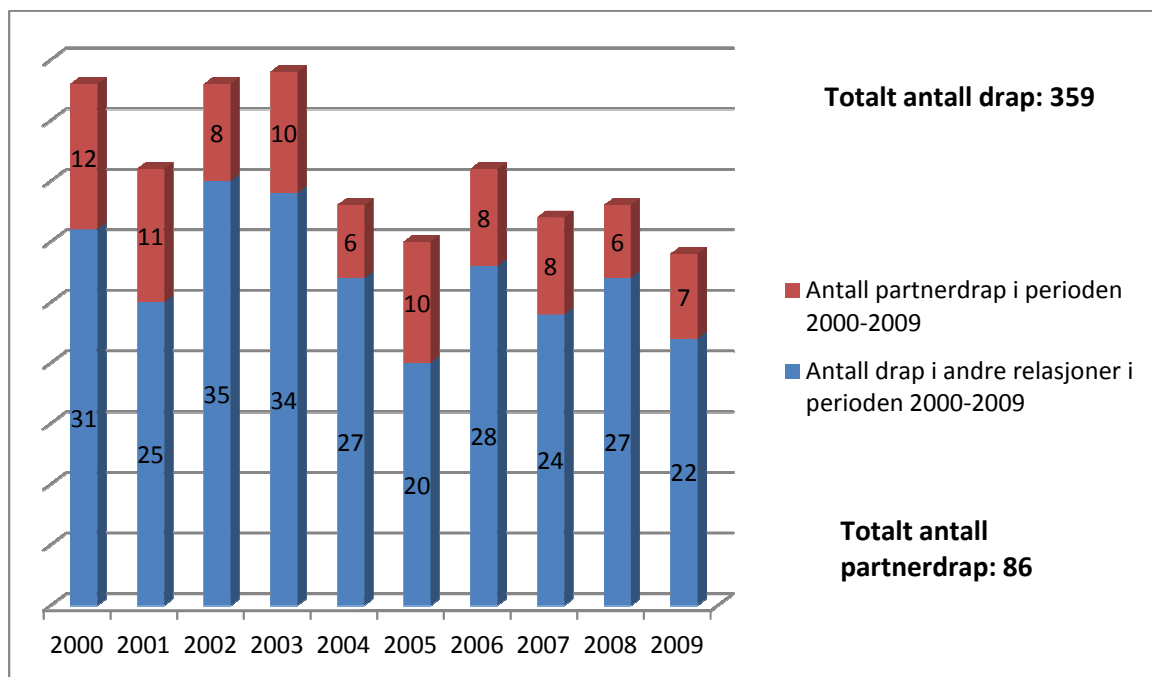
Omfang av partnerdrap i perioden 2000-2009

I tiårsperioden 2000-2009 ble det registrert 86 partnerdrap i Norge (Kripos oversikt). Samtlige av disse drapene er begått i heterofile parforhold. Altså er det ikke registrert partnerdrap i homofile parforhold i Norge i denne tiårsperioden. I følge Kripos drapsstatistikk (2009) ble

det i den samme perioden begått totalt 359 drap i Norge. Dermed utgjorde partnerdrap en andel på 23,9 %, altså i underkant av en fjerdedel, av totalt antall drap i perioden. Etersom drap som begås i relasjonene ”kjæreste” og ”tidligere kjæreste” ikke er inkludert i Kripos sin oversikt, er det rimelig å anta at andelen partnerdrap i perioden er noe høyere enn det som fremkommer her.

For å danne et bilde av hvor ofte de registrerte partnerdrapene forekom i tiårsperioden, sammenliknes andelen partnerdrap med totalt antall drap i andre relasjoner i samme periode. Sammenlikningen presenteres i Diagram 1 under.

Diagram 1: Antall partnerdrap og totalt antall drap i andre relasjoner i perioden 2000-2009.

Av diagrammet fremgår det at andelen partnerdrap var relativt jevn fra år til år i perioden 2000-2009. Totalt sett i hele perioden ble det begått mellom 12 og 6 partnerdrap per år. Sett bort i fra år 2000, 2001 og 2005, hvor prosentandelen partnerdrap var om lag 30 %, utgjorde partnerdrap rundt 20 % av totalt antall drap per år i perioden. Andelen var høyest i år 2005 hvor partnerdrap utgjorde en tredjedel av alle drap i Norge.

Siktede og ofre ved partnerdrap i perioden 2000-2009

Kjønnsfordeling

79 av de 86 partnerdrapene i perioden 2000-2009 ble begått av menn. I 91,9 % av partnerdrapene var altså en mann siktet for partnerdrap og en kvinne offer. Menn utgjorde dermed en klar majoritet av de siktede, og kvinner således majoriteten av ofrene. I kun 7 tilfeller var en kvinne siktet for partnerdrap, noe som utgjør en andel på 8,1 %.

I perioden var det totalt 349 ofre for drap. 193 av disse var menn, mens kvinner utgjør de resterende 166 ofrene (jfr. Kripos drapsstatistikk, 2009). Når 7 av de 193 mannlige ofrene ble drept av partner eller tidligere partner, utgjør dette en andel på 3,6 %. 79 av de 166 kvinnelige ofrene ble drept av partner eller tidligere partner. Dette utgjør en andel på 48 %. Tett opp i mot halvparten av alle kvinner som ble drept i Norge i den aktuelle tiårsperioden, ble altså drept av sin daværende eller tidligere partner. Nok en gang kan det antas at tallene kan være noe høyere for begge kjønn, ettersom relasjonene ”kjæreste” og ”tidligere kjæreste” ikke er inkludert i materialet.

Alder

Det foreligger en stor spredning i aldersfordelingen både for menn og kvinner siktet for partnerdrap, og blant mannlige og kvinnelige ofre, i perioden. Hvordan de mannlige og kvinnelige ofre og siktede fordeler seg på ulike alderstrinn legges frem i Tabell 1 og Tabell 2 under. Alderskategoriene er basert på de alderskategorier som benyttes i Kripos sine drapsstatistikker. Alderskategoriene under 15 år og over 90 år er imidlertid ikke tatt med, da det ikke er registrert siktede og ofre for partnerdrap i disse kategoriene.

Tabell 1: Omfang siktede i perioden 2000-2009. Kjønn og alder. N=86

Alder	Kvinner	Menn	Total
15-20år	1	1	2
21-30år	0	18	18
31-40år	3	25	28
41-50år	2	17	19
51-60år	1	12	13
61-70år	0	4	4
71-80år	0	0	0
81-90år	0	2	2
Total	7	79	86

Av Tabell 1 fremgår det at alderskategorien 31 til 40 år utgjør den største for både menn og kvinner siktet for partnerdrap. Da den kvinnelige andelen av siktede er lav gir det liten mening å forsøke å peke på noen mønstre i deres aldersfordeling. Hovedvekten av menn siktet for partnerdrap var i alderen 21-60 år. Bare én av de mannlige siktede befant seg i alderen 15-20 år på gjerningstidspunktet. 19 av mennene var i alderen 15-30 år. Til sammenlikning var 42 av de mannlige siktede i alderen 31-50 år. I tillegg var 12 av de mannlige siktede i alderen 51-60 år. I alderskategoriene over 60 år er andelen mannlige siktede betraktelig mindre. Tabellen gir dermed et inntrykk av at partnerdrap sjeldnere begås av yngre menn, og at andelen menn som begår partnerdrap synker med stigende alder. I denne sammenheng er det imidlertid viktig å påpeke at Kripos sin utelukkelse av relasjonene ”kjæreste” og ”tidligere kjæreste” i partnerdrapsbegrepet, kan bidra til at de yngre alderskategoriene er underrepresentert. Tatt i betraktning at yngre mennesker i større grad har en slik relasjon, heller enn å være samboere eller gift, kan det antas at de yngste alderskategoriene kunne vært større om de nevnte relasjoner hadde vært inkludert i statistikken over partnerdrap i Norge.

Tabell 2: Omfang ofre i perioden 2000-2009. Kjønn og alder. N=86

Alder	Kvinner	Menn	Total
15-20år	4	0	4
21-30år	20	1	21
31-40år	27	1	28
41-50år	16	1	17
51-60år	7	3	10
61-70år	3	1	4
71-80år	1	0	1
81-90år	1	0	1
Total	79	7	86

Av tabell 2 fremgår det at hovedtyngden av de kvinnelige ofrene befant seg i alderen 21-50 år på gjerningstidspunktet. Tett opp imot 80 % av de kvinnelige ofrene befinner seg i denne aldersgruppen. I lys av overnevnte er det rimelig å anta at de yngste alderskategoriene også kunne vært større i forhold til ofre for partnerdrap, om relasjonene ”kjæreste” og ”tidligere kjæreste” hadde vært inkludert i Kripos sin definisjon av partnerdrap. Tabellen gir videre et inntrykk av at antallet kvinnelige ofre synker med stigende alder. Etersom andelen mannlige ofre er lav, gir det liten mening å si noe om deres aldersfordeling. En sammenlikning av Tabell 1 og Tabell 2 viser at hovedvekten av menn siktet for partnerdrap var eldre enn hovedvekten av kvinnelige ofre. En beregning med utgangspunkt i Kripos sin oversikt viser at

70 % av de mannlige siktede var eldre enn sine kvinnelige ofre. Denne aldersfordelingen speiler imidlertid tradisjonelle aldersforskjeller mellom menn og kvinner i parforhold.

Statsborgerskap

I tabell 3 under foreligger en fordeling over de siktedes og ofrenes statsborgerskap på tidspunktet for partnerdrapet. Bortsett fra ofre og siktede med norsk statsborgerskap, er de resterende siktede og ofre fordelt etter i hvilken verdensdel de hadde statsborgerskap.

Tabell 3: Omfang offer og siktede i perioden 2000-2009. Statsborgerskap. N=86

Statsborgerskap	Offer	Siktede
Norge	(4*)61	(9*)61
Asia	10	11
Afrika	6	6
Sør Amerika	0	2
Europa	9	5
Statløs	0	1
Total	86	86

*Antall siktede med et tidligere utenlandsk statsborgerskap.

Av Tabell 3 fremgår det at majoriteten av både ofrene og de siktede i perioden var norske statsborgere. Av de 86 partnerdrapene i perioden ble 61 begått av norske statsborgere. Også 61 av ofrene var norske statsborgere. 70, 9 % av både de siktede og ofrene var således norske statsborgere. 57 av de siktede med norsk statsborgerskap var menn. 48 av disse tok livet av en kvinne med norsk statsborgerskap.

Videre hadde 25 av de siktede utenlandsk statsborgerskap. Også 25 av ofrene hadde utenlandsk statsborgerskap. 29 % av både de siktede og ofrene hadde altså utenlandsk statsborgerskap. Blant de siktede med utenlandsk statsborgerskap var den største gruppen fra asiatiske land, etterfulgt av siktede fra afrikanske land og andre europeiske land. 22 av de 25 siktede var menn. Av oversikten fra Kripos fremgår det at til sammen 13 av disse drepte en kvinne med statsborgerskap fra samme land. Altså tok majoriteten av menn siktet for partnerdrap, både med og uten norsk statsborgerskap, livet av en kvinne med statsborgerskap fra samme land. Samtidig viser Kripos sin oversikt at de resterende ni mennene med utenlandsk statsborgerskap tok livet av en norsk kvinne. Norske kvinner utgjorde således en klar majoritet av ofrene ved partnerdrap i Norge i perioden.

Relasjon mellom siktede og offer

For å få en oversikt over i hvilke partnerrelasjoner drapene forekom har jeg utarbeidet Tabell 4 under.

Tabell 4: Omfang siktede for perioden 2000-2009. Sivilstatus og kjønn. N=86

Siktede; sivilstatus og kjønn						
Kjønn	Gift	Samboere	Skilt/separert	Tidligere Samboer	Ukjent	Total
Kvinne	2	3	1	1		7
Mann	41	12	11	14	1	79
Total	43	15	12	15	1	86

Av Tabell 4 fremgår det at den største andelen av partnerdrap i perioden 2000-2009 forekom i tilfeller hvor offeret og den siktede var gift. Hele 43 tilfeller av partnerdrap forekom innen denne relasjonen, noe som utgjør halvparten av alle drapene. 41 av disse ble begått av menn. Drap innen denne relasjonen var over dobbelt så stor som drap innen relasjonene "samboer" og "tidligere samboer", og over tre ganger så stor som drap i relasjonen "skilt/separert".

I 53 av 79 tilfeller tok menn livet av en kvinne de enten var gift eller samboer med, noe som utgjør en andel på 67 %. Majoriteten av drapene hvor en mann var siktet ble således begått mens det fortsatt forelå en partnerrelasjon mellom mannen og kvinnen. I 25 tilfeller tok menn livet av en kvinne etter at forholdet var avsluttet, noe som utgjør en andel på 31,6 %. I underkant av en tredjedel av drapene forekom altså etter et endt parforhold.

Sosiale forhold

Under foreligger det to tabeller som viser i hvilken grad ofre og de siktede var tilknyttet arbeidslivet på gjerningstidspunktet.

Tabell 5: Omfang siktede for perioden 2000-2009. Sosiale forhold og kjønn. N=86

Siktede; sosiale forhold og kjønn								
Kjønn	Arbeidsløs	I arbeid	Pensjonist	Student	Trygdet	Annet	Ukjent	Total
Kvinne	17	38	4	5	14		1	79
Mann	3				2	1	1	7
Total	20	38	4	5	16	1	2	86

Tabell 5 viser at 38 av de 79 mannlige siktede var i arbeid på gjerningstidspunktet. Dette utgjør en andel på 48,1 %. Altså befant i underkant av halvparten av de mannlige siktede seg i en arbeidssposisjon. Videre var henholdsvis 17 av de mannlige siktede arbeidsløse, og 14 var trygdet på gjerningstidspunktet. Dette indikerer at 31 (39, %) av totalt 79 menn siktet for partnerdrap hadde en lav sosial- og yrkesstatus på gjerningstidspunktet. I fire tilfeller var en mannlig siktet registrert som pensjonist. I fem tilfeller som student. I disse tilfellene er det imidlertid vanskelig å si noe om hvilken økonomisk posisjon de siktede befant seg i på gjerningstidspunktet. Sett bort i fra disse ni tilfellene viser Tabell 5 altså at den største andelen av de mannlige siktede befant seg i en arbeidssposisjon på gjerningstidspunktet. Av Kripos oversikt fremgår det imidlertid ikke hvilke yrker de siktede hadde. Dermed er det heller ikke mulig å si noe om hvilken sosial samfunnsstilling de tilhørte.

Av de kvinnelige siktede var tre arbeidsløse og to trygdet. For de resterende to kvinnene siktet for partnerdrap, var deres sosiale forhold registrert under kategoriene ”annet” og ”ukjent”. Ingen av de kvinnelige siktede var således registrert i en arbeidssposisjon på tidspunktet for drapet. Opplysningene som fremgår av tabell 5 peker dermed på at de kvinnelige siktede hadde en lav sosial- og yrkesstatus på gjerningstidspunktet. Da andelen kvinner siktet for drap er lav, kan disse opplysningene imidlertid ikke anses for å utgjøre et mønster blant kvinner som begår partnerdrap generelt.

Tabell 6: Omfang ofre i perioden 2000-2009. Sosiale forhold. N=86

Offer; sosiale forhold og kjønn								
Kjønn	Arbeidsløs	Hjemmeværende	I arbeid	Pensjonist	Student	Trygdet	Ukjent	Total
Kvinne	10	15	33	3	8	8	2	79
Mann	2		1			3	1	7
Total	12	15	34	3	8	11	3	86

Av tabell 6 fremgår det at 33 av de kvinnelige ofrene var i arbeid på gjerningstidspunktet. Dette utgjør en andel på om lag 42 %. Godt i underkant av halvparten av de kvinnelige ofrene var dermed i en arbeidssposisjon da de ble drept. Av Kripos sin oversikt fremgår det imidlertid ikke hvilke yrker de kvinnelige ofrene var tilknyttet. Videre var 43 av de kvinnelige ofrene enten arbeidsløse, hjemmeværende eller trygdet på tidspunktet hvor drapet fant sted. Over halvparten (54,4 %) av de kvinnelige ofrene hadde således ikke en tilknytning til arbeidslivet på tidspunktet for drapet. I to tilfeller var de kvinnelige ofrenes sosiale forhold registrert som ”ukjent”, mens 11 av de kvinnelige ofrene var registrert som pensjonister eller studenter. I

disse tilfellene er det vanskelig å anta hvilken økonomisk posisjon kvinnene befant seg i. Når det gjelder de mannlige ofrene var fem av de syv enten arbeidsløse eller trygdet. I ett tilfelle var dette forhold registrert som ”ukjent”. Bare ett mannlige offer var i arbeid. Da andelen mannlige ofre er lav, gir det imidlertid liten mening å peke på noen mønstre i deres tilknytning til arbeidslivet. Ved å sammenlikne tabell 5 og tabell 6 fremgår det at under halvparten av både de mannlige siktede og de kvinnelige ofrene, i perioden 2000-2009, var tilknyttet arbeidslivet på tidspunktet for drapet.

Motiv/omstendighet ved drap

Av Kripos sin oversikt fremgår det informasjon om hvilket motiv, eller hvilke omstendigheter, politiet har ansett som årsaken til de ulike drapene. Politiet har inndelt motiv og omstendigheter i følgende syv kategorier; ”sjalusi”, ”krangel”, ”psykisk lidelse”, ”æresdrap”, ”frykt”, ”hevn” og ”ukjent”.

Det er viktig å påpeke at det er knyttet visse vanskeligheter ved å benytte politiregistre som kilde når det gjelder motiv og omstendigheter ved drap. Først og fremst har politiet ingen fast definisjon av de ulike kategoriene. Dermed er det vanskelig å vite hvilke kriterier de har benyttet i sin kategorisering. Registreringen er basert på de enkelte etterforskernes subjektive oppfatning av sakene, som har fremkommet gjennom etterforskning. Dermed kan det ikke utelukkes at registreringene kunne sett annerledes ut om sakene for eksempel hadde blitt behandlet av andre etterforskere. Samtidig viser forskning at partnerdrap ofte er slutten på en lang rekke av forutgående hendelser (jfr. Polk, 1994, Adams 2007, Websdale, 1999), slik at det vil være vanskelig å gjøre konkrete skiller mellom disse hendelsene når et drap skal kategoriseres etter motiv. Ofte kan et drap kategoriseres på flere ulike måter. Videre gir de ulike kategoriene av motiv og omstendighet kun begrenset informasjon om konteksten drapene forekom i. De forteller ingenting om historien bak drapet. Da Kripos sin oversikt inneholder tallmateriale omkring samme type drap, er det allikevel mulig at politiets kategoriseringer av drapsmotiver kan peke på mønstre kjennetegnende for partnerdrap i den aktuelle perioden. De ulike registreringene i forhold til motiv og omstendighet foreligger i Tabell 7 under.

Tabell 7: Omfang siktede i perioden 2000-2009. Motiv/omstendighet og kjønn. N=86

Kjønn	Siktede; motiv/omstendighet og kjønn							Total
	Frykt	Hevn	Krangel	Psykisk lidelse	Sjalusi	Ukjent	Æresdrap	
Kvinne	1		2		3	1		7
Mann		2	21	18	33	4	1	79
Total	1	2	23	18	36	5	1	86

Av Tabell 7 fremgår det at politiet i flest tilfeller har registrert sjalusi som motiv. Dette er tilfelle i 36 av de 86 sakene. I 33 av disse var en mann siktet for partnerdrap. I 42 % av sakene med en mannlig siktet har politiet altså registrert sjalusi som motiv. Videre følger krangel og psykisk lidelse som henholdsvis den andre og tredje største kategorien av politiets registreringer av motiv og omstendigheter. De tre nevnte kategoriene utgjør de største i perioden. Ingen kvinner siktet for partnerdrap er imidlertid registrert innenfor kategorien psykisk lidelse. Som nevnt over, kan det imidlertid ikke utelukkes at disse drapene kunne vært registrert innenfor flere av kategoriene, slik at politiets fordeling av motiv og omstendigheter i praksis kunne sett annerledes ut. I de syv sakene hvor en kvinne var siktet for partnerdrap, har politiet registrert sjalusi som motiv i tre av sakene, krangel som motiv i to av sakene, og i ett tilfelle er frykt registrert som motiv. I én sak er motivet imidlertid registrert som ukjent. Ettersom de kvinnelige siktede er få, gir det imidlertid liten mening å peke på noen mønstre i forhold til politiets kategorisering av motiv i disse sakene.

Ruspåvirkning

Tabell 8: Omfang siktede for perioden 2000-2009. Ruspåvirkning og kjønn. N=86

Kjønn	Siktede; ruspåvirkning og kjønn			Total
	Påvirket	Ikke påvirket	Ukjent	
Kvinne	5 (*)	1	1	7
Mann	30 (**)	42	7	79
Total	35	43	8	86

*2 var påvirket av alkohol, 3 var påvirket av alkohol og andre rusmidler. **16 var påvirket av alkohol, 6 var påvirket av alkohol og andre rusmidler og 8 var påvirket av andre rusmidler.

Tabell 8 viser at 35 (41 %) av de siktede var ruspåvirket på gjerningstidspunktet. 30 av disse var menn. Av totalt 79 menn siktet for partnerdrap var altså godt i underkant av halvparten ruspåvirket på gjerningstidspunktet. Videre viser Tabell 8 at 43 av totalt 86 siktede for partnerdrap ikke var påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet. Halvparten av mennene og

kvinnene som var siktet for partnerdrap, i den aktuelle perioden, var altså ikke påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet.

Tabell 9: Omfang ofre for perioden 2000-2009. Ruspåvirkning og kjønn. N=86

Kjønn	Offer; ruspåvirkning og kjønn			Total
	Påvirket	Ikke påvirket	Ukjent	
Kvinne	17(*)	53	9	79
Mann	4(**)	2	1	7
Total	21	55	10	86

*11 var påvirket av alkohol, 3 var påvirket av alkohol og andre rusmidler og 3 var påvirket av rusmidler. **2 var påvirket av alkohol og 2 var påvirket av alkohol og andre rusmidler.

Av Tabell 9 går det frem at 21 av de 86 ofrene var påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet, noe som utgjør en andel på 24 %. 55 av ofrene var imidlertid ikke ruspåvirket på gjerningstidspunktet. 53 av disse var kvinner. Av totalt 79 kvinnelige ofre var 67 % ikke påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet. Hovedvekten av de kvinnelige ofrene var således ikke ruspåvirket da drapet fant sted.

En sammenlikning av Tabell 8 og Tabell 9 viser at de siktede (41 %), i større grad enn ofrene (24 %), var påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet.

Åsted

Kripos sin oversikt inneholder informasjon om hvor de ulike drapene fant sted. Denne fordelingen presenteres i Tabell 10 under.

Tabell 10: Omfang siktede i perioden 2000-2009. Åsted og kjønn. N=86

Kjønn	Siktede; åsted og kjønn						Total
	Felles hjem	Siktedes hjem	Offerets hjem	Offentlig sted	Annet	Ukjent	
Kvinne	4	1	1		1		7
Mann	44	7	9	13	3	3	79
Total	48	8	10	13	4	3	86

Tabell 10 viser at 48 av de 86 (55,8 %) partnerdrapene ble begått i offerets og den siktedes felles hjem. Dette utgjør over halvparten av drapene. Til sammen 66 av 86 drap ble begått i enten offerets, den siktedes eller deres felles hjem, noe som utgjør en andel på 77 %. Dette indikerer at partnerdrap i hovedsak er handlinger som begås i det private rom. I 13 tilfeller ble

drapet begått på et offentlig sted. I samtlige av de 13 tilfellene hvor drapet ble begått på et offentlig sted var en mann siktet for drapet.

Våpen

Det foreligger et stort spenn i hva slags type våpen som er benyttet ved partnerdrapene i perioden. Fordelingen over de siktedes våpenbruk er lagt frem i Tabell 11 under.

Tabell 11: Omfang siktede i perioden 2000-2009. Våpen og kjønn. N=86

Kjønn	Siktede; våpen og kjønn							Stump vold	Øks	Ukjent	Total
	Brann	Drukning	Skytevåpen	Kniv	Kvelning	Medikamenter					
Kvinne			2	3		1		1		7	
Mann	1	1	17	28	17		12		3	79	
Total	1	1	19	31	17	1	12	1	3	86	

Tabell 11 viser at kniv var det mest brukte våpenet ved partnerdrap i Norge i den aktuelle perioden, både for menn og kvinner siktet for slike drap. I 31 av 86 tilfeller ble kniv benyttet som drapsvåpen, noe som utgjør en andel på 36 %. Mannlige siktede benyttet kniv i 35 % av tilfellene. Skytevåpen og kvelning ble hver for seg benyttet som drapsmetode i 22 % av tilfellene hvor en mann var siktet for partnerdrap. I 15 % av tilfellene tok menn livet av sin partner eller tidligere partner ved stump vold.

Selvdrap

Som nevnt innledningsvis ender en andel av partnerdrapene i Norge, hvert år, med at mannen eller kvinnen tar sitt eget liv etter drapet. I følge Kripos sin oversikt var dette tilfelle ved 28 av de 86 partnerdrapene i Norge i perioden 2000-2009, en andel på 32, 6 %. I overkant av en tredjedel av partnerdrapene endte altså med at de siktede begikk selvdrap. En rekke forskningsbidrag (Jfr. blant annet Belfrage og Rying, 2004, Rying, Estrada og Grann, 2007, Van Wormer og Roberts, 2009) peker på at det foreligger enkelte variasjoner i karakteristikkene ved partnerdrap henholdsvis med og uten påfølgende selvdrap, som bidrar til å gi et noe ulikt bilde av disse drapene. En sammenlikning av karakteristikkene ved partnerdrap med og uten selvdrap i Norge i perioden antyder en liknende tendens. Jeg har derfor utarbeidet en oversikt som viser på hvilke områder partnerdrap med påfølgende selvdrap skiller seg ut i forhold til isolerte partnerdrap i perioden. Tallene er utarbeidet på bakgrunn av tallmaterialet fra Kripos sin oversikt.

Oversikt over partnerdrap med og uten påfølgende selvdrap, perioden 2000-2009, karakteristikk i prosent av antall saker i hver kategori.

Karakteristikk	Partnerdrap uten påfølgende selvdrap N= 58 %	Partnerdrap med påfølgende selvdrap N=28 %
Andel menn siktet for partnerdrap	90 %	99 %
Andel norske statsborgere	69 %	75 %
Andel drap hvor det forelå en partnerrelasjon på gjerningstidspunktet	64 %	79 %
Andel siktede og ofre som var gift	41 %	74 %
Åsted; Ikke offentlig sted*	83 %	90 %
Felles hjem	48 %	75 %
Våpen; Skytevåpen	14 %	41 %
Kniv	41 %	25 %
Sosiale forhold; Andelen siktede i arbeid	31 %	71 %

*Drapet ble enten begått i offerets hjem, den siktedes hjem eller i offer og den siktedes felles hjem

Oversikten over viser at partnerdrap med påfølgende selvdrap i enda større grad enn isolerte partnerdrap ble begått av menn. Mennene var også i noe større grad norske statsborgere, sammenliknet med menn ved isolerte partnerdrap. Videre forekom en større andel av drap-selvdrapene blant menn og kvinner som hadde en partnerrelasjon på gjerningstidspunktet. Mennene som begikk selvdrap tok videre i enda bredere omfang livet av kvinnen de var gift med, og drapene skjedde i enda større utstrekning i offerets og den siktedes felles hjem. Mens kniv var mest utbredt som drapsvåpen ved isolerte partnerdrap, var skytevåpen det mest utbredte drapsvåpenet ved partnerdrap med påfølgende selvdrap. Andelen skytevåpen ved drap-selvdrap var også betraktelig høyere enn ved isolerte partnerdrap. Den klart største forskjellen mellom de mannlige siktede ved henholdsvis partnerdrap med og uten påfølgende selvdrap er knyttet til mennenes tilknytning til arbeidslivet. 71 % av mennene som begikk

partnerdrap med påfølgende selvdrap var i arbeid på drapstidspunktet, mens 31 % av mennene som begikk isolerte partnerdrap var i arbeid på tidspunktet hvor drapet fant sted.

Oppsummering:

Partnerdrap utgjorde en fjerdedel av totalt antall drap i Norge i perioden 2000-2009. Da menn utgjorde majoriteten av de siktede, og kvinner ofre, speiler dette en stor kjønnsforskjell i perioden. Majoriteten av menn siktet for partnerdrap var norske statsborgere. Over halvparten av de mannlige siktede tok livet av kvinnen de var gift med, og drapet skjedde som regel i offerets og den siktedes felles hjem. Drapene bærer således preg av å være handlinger som hovedsakelig ble begått i det private rom. En tredjedel av partnerdrapene i perioden var drap-selvdrapssaker. Sammenlikningen av karakteristikk ved partnerdrap henholdsvis med og uten et påfølgende selvdrap i perioden, antyder et noe ulikt mønster ved disse drapene. Drap-selvdrapene ble i enda større utstrekning begått av menn, og disse mennene var i enda større grad norske statsborgere. I kun ett tilfelle begikk en kvinne selvdrap etter å ha tatt livet av sin partner. Videre fremgår det at partnerdrap med påfølgende selvdrap oftere ble begått mellom menn og kvinner som var gift, og at drapet i enda større omfang skjedde i offerets og den siktedes felles hjem. De fremstår dermed i enda større grad som hendelser som forekom i det private rom. Den klart største forskjellen mellom menn som begikk henholdsvis partnerdrap med og uten påfølgende selvdrap var deres tilknytning til arbeidslivet. De som tok sitt eget liv etter drapet var i betraktelig større grad i arbeid enn menn siktet for isolerte partnerdrap. Dette indikerer at menn som begikk partnerdrap med påfølgende selvdrap, befant seg i en mindre marginalisert posisjon enn menn som begikk isolerte partnerdrap.

Andre land

I dette avsnittet sammenliknes de statistiske funnene omkring partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009, med funn fra studier av partnerdrap fra andre land. I hovedsak gjelder dette funn fra studier av partnerdrap i Sverige.

I følge en rapport utarbeidet av Rying, Estrada og Grann (2007) utgjorde partnerdrap om lag 20 % av totalt antall drap per år i Sverige, perioden 1990-2004. Dette samsvarer med funn fra Norge i perioden 2000-2009. Rapporten fra Sverige bygger på en gjennomgang av de totalt

253 tilfellene av dødelig vold mot kvinner i nevnte periode. Ettersom andelen mannlige ofre ved partnerdrap var lav i den aktuelle perioden i Sverige, utelukker studien imidlertid kvinnelige gjerningspersoner. Dermed er det mulig at andelen partnerdrap kan ha vært noe høyere per år. Videre viser Rying (2007) sin studie av partnerdrap i Sverige en liknende kjønnsfordeling blant mannlige og kvinnelige gjerningspersoner, som foreligger blant de siktede menn og kvinner som speiles i statistikken fra Norge. I perioden 1970-2007, finner han at det årlig ble begått om lag 100 tilfeller av dødelig vold i Sverige, hvor menn var gjerningsperson i 90 % av tilfellene. Siden 1990 har i gjennomsnitt 17 menn og fire kvinner årlig tatt livet av sin partner eller tidligere partner i Sverige. En rekke studier av partnerdrap i andre vestlige land viser en liknende kjønnsfordeling som speiles i både Norge og Sverige. For eksempel utgjorde menn majoriteten av gjerningspersonene ved partnerdrap i England og Wales i årene 2008 og 2009 (Smith et. al, 2011). En nasjonal omfangsundersøkelse av partnerdrap i Australia, utført ved det australske institutt for kriminologi, viser at menn utgjorde hovedvekten av gjerningspersonene i årene 2007-2008 (Virueda og Payne, 2010). I følge en omfattende studie av partnerdrap utført av Daly og Wilson (1992) foreligger samme kjønnsfordeling også i land som Danmark, Skottland og Canada. Interessant er det imidlertid at en studie av partnerdrap fra USA viser en annen kjønnsfordeling i andelen mannlige og kvinnelige gjerningspersoner. I følge Maxfield (1988, i Daly og Wilson, 1992) ble henholdsvis 10529 kvinner og 7888 menn drept av partner eller tidligere partner i USA i perioden 1976-1985. Videre viser Websdale (1999) til at 20311 menn og 31260 kvinner ble drept av partner eller tidligere partner i USA i perioden 1976-1996. I følge disse studiene var altså andelen kvinnelige gjerningspersoner mye høyere i forhold til andelen mannlige gjerningspersoner sammenliknet med studier fra andre vestlige land. Dette viser at det kan foreligge ulikheter i kjønnsfordelingen ved partnerdrap på tvers av studier og på tvers av landegrensler.

Rying, Estrada og Grann (2007) sin studie viser videre at karakteristikk ved gjerningspersonene og ofrene ved partnerdrap i Sverige, i perioden 1990-2004, samsvarer med de statistiske opplysningene omkring partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009. Også de mannlige gjerningspersonene i Sverige var i gjennomsnitt eldre enn sine kvinnelige ofre. Hovedvekten av drapene ble begått av svenskfødte menn, og om lag samtlige av de kvinnelige ofrene ble drept av en gjerningsperson fra samme land. Som statistikken fra Norge antyder, viser også Rying, Estrada og Grann (2007) sin studie at de menn som begikk dødelig vold mot kvinner i Sverige ofte var personer med en lavere sosioøkonomisk status. Blant annet påpeker

de at halvparten av de mannlige gjerningspersonene var arbeidsløse på gjerningstidspunktet, og at halvparten av disse igjen var å regne som alkoholmisbrukere. 60 % av mennene som begikk isolerte partnerdrap var også tidligere straffedømt.

I følge Rying, Estrada og Grann (2007) sin studie var også de 253 partnerdrapene i Sverige ofte knyttet til sjalusi. Separasjon og sjalusi utgjorde til sammen motiv i 60 % av sakene. Kvinnens separasjon fra mannen utgjorde det klart største motivet for dødelig vold mot kvinner i perioden. 40 % av de kvinnelige ofrene ble drept i forbindelse med separasjon fra mannen. I likhet med dette viser Smith og Zahn (1999:159) til at en rekke studier av partnerdrap i vestlige land, blant annet i USA, Canada og Australia, har avdekket at et stort omfang av partnerdrap begått av menn forekommer i situasjoner hvor kvinnen bryter ut av forholdet, eller i kort tid etter et endt parforhold. Av Kripos sin oversikt fremgår det imidlertid ingen opplysninger om i hvilken grad det forelå et pågående brudd i parforholdet på drapstidspunktet. I tråd med statistikken fra Norge, viser også Rying, Estrada og Grann (2007) sin studie at hovedvekten av drapene ble begått enten i offerets, gjerningspersonens eller deres felles hjem. Dette var tilfelle i 80 % av sakene. Også i Sverige ble altså hovedvekten av partnerdrapene begått i det private rom. Som i Norge var også kniv det mest utbredte drapsvåpenet ved partnerdrap i Sverige i perioden 1990-2004. Brookman (2005) viser til at kniv også er det mest utbredte drapsvåpenet ved partnerdrap i England, Wales og Skottland. Samtidig viser hun til at skytevåpen forekommer i betraktelig større grad som drapsvåpen i USA, også ved partnerdrap, sammenliknet med Storbritannia. Dette kan indikere en kulturell forskjell ved partnerdrap på tvers av landegrenser.

Også funn fra Sverige i perioden 1990-2004 viser at det i hovedsak var menn som begikk selvdrap i etterkant av et partnerdrap (Rying, Estrada og Grann, 2007). I tråd med dette viser Smith og Zahn (1999) til at menn begår selvdrap i etterkant av et partnerdrap i mye større utstrekning enn kvinner i USA. At karakterstikker ved partnerdrap med et påfølgende selvdrap tegner et noe annet bilde av disse sammenliknet med isolerte partnerdrap i Norge, virker også å være tilfelle i Sverige. Rying, Estrada og Grann (2007) peker blant annet på at menn som begikk selvdrap fremstår som mindre marginalisert enn menn som begikk isolerte partnerdrap. I den forstand at andelen mannlige gjerningspersoner som var i arbeid på gjerningstidspunktet var klart større enn menn som begikk isolerte partnerdrap. Mennene var nesten utelukkende svenskfødte, og i mindre grad alkoholmisbrukere. Som i Norge var også skytevåpen i større grad drapsvåpen ved drap-selvdrap enn ved isolerte drap, og drapene forekom i enda større utstrekning i mannen og kvinnens felles hjem.

Sammenlikningen av statistiske funn antyder at det kan foreligge kulturelle likheter ved partnerdrap, noe som igjen kan indikere mønstre ved fenomenet. Samtidig viser studiene av partnerdrap fra USA at det også kan foreligge kulturelle forskjeller ved fenomenet. Til tross for at de statistiske opplysningene som legges frem over kan gi en beskrivelse av partnerdrap, gir de ingen økt forståelse av slike handlinger. Beskrivelser er allikevel nyttige for å danne bakgrunnsbilder av fenomener. De har for eksempel tjent som utgangspunkt for å avdekke mønstre ved ulike handlinger, som igjen har ført til en videreutvikling av forståelser av fenomener. Blant annet har avdekkingen av den store kjønnsfordelingen ved partnerdrap i en rekke land ført til at kjønnsperspektivet har fått stor oppmerksomhet innen drapsforskning, og at et stort omfang av drapsforskningen fokuserer på hvordan drapshandlinger kan forstås i lys av kjønn (Brookman, 2005).

Del 2: Rettens forståelse av partnerdrap

I dette kapitlet vil jeg legge frem en kvalitativ analyse av tolv tingrettsdommer omhandlende partnerdrapssaker. Samtlige av rettsavgjørelsene i disse sakene er avsagt i en norsk tingrett i tiårsperioden 2000-2009. Hensikten med analysen er å drøfte hvilke rettslige forståelser av partnerdrap som uttrykkes gjennom de tolv dommene. En rettslig forståelse speiles i utgangspunktet gjennom den endelige domsavsigelsen i hver enkelt sak. Denne kan enten samsvare med, eller avvike fra tiltalen som er tatt ut av påtalemyndigheten. Samtidig kommer en rettslig forståelse til uttrykk gjennom hvordan retten vektet ulike faktorer i rettsavgjørelsen. Av domstekstene fremgår også de tiltaltes egen forståelse av drapshandlingen. I den videre drøftelsen er et gjennomgående tema hvordan rettens og den tiltaltes forskjellige måte å tilnærme seg drapshandlingen på, fører til en ulik forståelse av drapshandlingen.

Fire av de tolv domsavsigelsene ble anket av den tiltalte, hvilket betyr at disse dommene ikke er rettskraftige. Dette er viktig å ta i betraktning ettersom det i praksis betyr at domsavsigelsene kan ha blitt endret i lagmannsretten. I ytterste konsekvens kan den tiltalte ha blitt frikjent. Med hensyn til dette har jeg valgt å omtale de tolv personer sakene gjelder som tiltalte, heller enn gjerningspersoner. Til tross for at de fire dommene ikke er rettskraftige er bevisførselen og vitneforklaringene som legges frem allikevel gjeldende. Ettersom disse momenter i dommene er viktig i min analyse, har de fire dommene også verdi i påfølgende drøftelse.

En gjennomgang av de tolv dommene viser at det foreligger likheter ved de ulike parters tolkning av drapshandlingen i hver enkelt sak. Jeg har derfor valgt å samle disse, for deretter å drøfte de ulike tolkningene opp imot hverandre. På denne måten tydeliggjøres de ulike forståelsene bedre.

Strafferettens definisjoner av drap

Straffeloven skiller mellom forsettelige og uaktsomme drap. Som nevnt innledningsvis omfatter samtlige av de tolv sakene i mitt domsutvalg brudd på straffelovens § 233.

Straffelovens § 233 omfatter følgende:

”Den, som forvolder en andens Død, eller som medvirker her dertil, straffes for Drab med Fængsel i mindst 6 Aar. Har den skyldige handlet med Overlæg, eller har han forøvet Drabet for at lette eller skjule en anden Forbrydelse eller unddrage sig Straffen for en saadan, kan Fængsel inntil 21 år anvendes. Det samme gjælder i Gjentakelsestilfælde samt, hvor forævrigt særdeles skjærpende Omstendigheder foreligger” (jfr. strl. §233).

En gjennomgang av de tolv dommene viser at åtte av de tiltalte ble dømt for forsettelig drap etter straffelovens § 233. Samtlige av disse var menn. I strafferetten er det et krav om at forsettet må omfatte alle de objektive momentene i gjerningsbeskrivelsen, for at noen skal kunne straffedømmes (jfr. strl. §§ 40 og 42). Om dette ikke er tilfelle har den tiltalte ikke utvist den nødvendige grad av skyld som kreves for å kunne idømmes straff. Samtidig foreligger det fire subjektive vilkår som må være oppfylt for at retten kan idømme straff. Ett av disse, som får særlig betydning i forhold til den videre drøftelsen, er at den tiltalte må ha vært tilregnelig på gjerningsøyeblikket (Andenæs, 2004). I mitt domsutvalg ble imidlertid fire av de tiltalte ansett som utilregnelig på gjerningsøyeblikket, og dømt til tvungent psykisk helsevern etter straffelovens § 39. I én av disse sakene var den tiltalte en kvinne.

Etter strafferettens definisjoner foreligger det altså to hovedgrupper av drap i mitt domsmateriale; forsettelige drap og drap hvor den tiltalte ble dømt til tvungent psykisk helsevern.

Rettenns premiss for skyld og straff

Retten har som hovedoppgave å fastsette skyldkrav og utmåle straff. Rammene retten opererer innunder er fastsatt av juridiske bestemmelser. Retten må for eksempel forholde seg til det norske lovverk, samtidig som lovforarbeider og tidligere avsagte dommer kan få betydning for dens avgjørelser. Det er selve lovbruddshandlingen som er det sentrale i rettenns vurderinger og avgjørelser (Andenæs, 2004). For eksempel om handlingen var planlagt, hva

hensikten med handlingen var, og hvordan den ble utført. Som Leer-Salvesen (1988) påpeker, er rettens oppgave å vedta bestemmelser over én bestemt handling i én konkret situasjon.

Skyldspørsmålet og straffespørsmålet i straffesaker fastsettes i utgangspunktet på bakgrunn av ulike vurderingsgrunnlag. Skyldspørsmålet omfatter alle avgjørelser som er nødvendig for å ta stilling til straffeskyld, mens straffespørsmålet handler om å avgjøre selve reaksjonsfastsettelsen - både valget av en bestemt reaksjon og den skjønnsmessige fastsettelsen av reaksjonens omfang (Hov, 1999). Skyldkravet som fastsettes i retten er videre avgjørende for rettens utmåling av straff. I fastsettelsen av straff kan ulike formildende og skjerpene omstendigheter også være av betydning for straffeutmålingen.

Viljen straffes

Når det gjelder skyldkrav er det en hovedregel i norsk strafferett at man må ha handlet med forsett for å kunne straffedømmes (Andenæs, 2004). Straffeloven gir imidlertid ingen definisjon av begrepet forsett, noe som i følge Andenæs (2004) har ført til at det har blitt en oppgave for teori og praksis å trekke opp grensene for forsettet. Skyldkravet forsett er videre gradert etter i hvilken grad viljen til å begå lovbruddet var til stede både på gjerningstidspunktet og i tiden før handlingen. Jo sterkere viljen var til å utføre lovbruddshandlingen, jo strengere straff kan man risikere å få når retten utmåler straff. Straffeloven skiller mellom tre hovedformer for forsett; hensiktsforsett, sannsynlighetsforsett og eventualitetsforsett (Andenæs, 2004). Min gjennomgang av dommene viser at retten i samtlige av de åtte dommene, hvor den tiltalte idømmes fengselsstraff, har fastslått et hensiktsforsett. I følge Andenæs (2004) er *hensiktsforsett* den klareste formen for forsett, og vil ved drap foreligge når følgen av handlingen er tilsiktet, altså når den er utført *for* å drepe. Retten har altså fastslått at samtlige av de åtte drapene ble begått i den hensikt å ta livet av offeret. Ut i fra en rettslig forståelse er dermed en forsettelig drapshandling en handling den tiltalte *har valgt* å begå.

Ettersom retten først tar stilling til skyldspørsmålet, vil jeg først drøfte rettens fastsettelse av skyldkrav i de tolv dommene. Deretter vil jeg belyse de tiltaltes forståelse av drapet, og drøfte disse tolkningene opp i mot den rettslige forståelsen av drapet. Avslutningsvis i kapittelet vil jeg drøfte hvordan ulike forhold får betydning for rettens utmåling av straff.

Drap som intensjonell handling

Den ene gruppen av dommer i mitt utvalg består av åtte partnerdrapssaker hvor den tiltalte ble funnet skyldig i forsettlig drap. Samtlige av disse er menn. I forlengelsen av den rettslige forståelsen av skyldkravet forsett, betyr det altså at retten tolker disse handlingene som et resultat av den tiltaltes vilje til å drepe.

I tre av de åtte sakene ble den tiltalte dømt for forsettlig drap under særdeles skjerpene omstendigheter (jfr. strl. § 233 1. og 2. ledd). Gjennomgangen av disse dommene viser at forståelsen av disse sakene skiller seg noe fra de øvrige fem. Dette vil drøftes nærmere mot slutten av kapittelet.

Drapshandlingen speiler viljen til å drepe

Ettersom straffeloven legger til grunn at individer velger sine handlinger ut i fra en fri vilje, må det bevises i hver enkelt av de åtte sakene at tiltalte på tid og sted for drapet var klar over at hans handlinger ville føre til offerets død, for at han skal kunne dømmes for forsettlig drap. I følge Andenæs (2004) er det altså den tiltaltes *tankeprosess* på gjerningstidspunktet som utgjør grunnlaget for rettens fastsettelse av skyldkravet. Hvilket betyr at retten må forsøke å sette seg inn i den tiltaltes oppfattelse av situasjonen hvor drapet fant sted. Gjennomgangen av de åtte sakene gir imidlertid et inntrykk av at retten tolker bestemte trekk ved drapshandlingen som en gjenspeiling av den tiltaltes vilje til å drepe.

Retten påpeker for eksempel at *”det foreligger omstendigheter ved gjennomføringen av drapet som kan tyde på at tiltalte har handlet i den hensikt å drepe avdøde. Han har anvendt massiv vold mot henne, og spesielt vil retten peke på at han strammet til med en ledning rundt hennes hals. Det er ikke påvist at tiltalte har anvendt noe redskap da han angrep avdøde. Det er så å si hans egen fysiske kraft som har forvoldt døden”*. I denne saken, blir det dermed tydelig at retten tolker grovheten i drapshandlingen som bevis for mannens vilje til å drepe.

Videre fremgår det av dommene at hvordan drapsvåpenet ble benyttet er av avgjørende betydning for rettens fastsettelse av skyld. I én av de åtte sakene peker retten for eksempel på at tiltalte på gjerningstidspunktet sto på kne ved siden av sin kone *”og kørde kniven i henne med konsentrerte, presise og raske rørsler”*. Ut i fra måten kniven ble brukt fastslår retten at *”tiltalte ikkje bare såg det som mest sannsynlig at C ville døyd som følgje av knivstikka han påførte henne, men at han stakk for at ho skulle døy”*. Retten tolker altså mannens målrettende bruk av kniven, som bevis på hans vilje til å ta kvinnens liv.

Innenfor hvilket tidsspenn drapshandlingene er begått fremstår også som betydningsfullt for rettens fastsettelse av forsettet. Gjennomgangen av de åtte sakene viser at det imidlertid ikke foreligger noen spesifikk tidsangivelse for innenfor hvilket tidsrom som er gjeldende i denne sammenheng. Tidsaspektet varierer fra få minutter i enkelte saker, til opp i mot flere minutter i andre saker. I de fleste sakene legger retten vekt på at drapshandlingen ble begått over ”noe tid”. I samtlige av disse sakene ble kvinnen kvalt. Basert på de rettsakkyndiges vurdering, viser retten, i én av sakene, blant annet til at det ”for å ta livet av et menneske med kvelning kreves en betydelig kraft over tid”. At handlingen ble begått over en viss tid tydeliggjør dermed for retten at den tiltalte må ha vært inneforstått med at handlingen ville ta livet av offeret. Videre påpeker den at ”det forhold at drapshandlingen pågikk over noe tid også innebar at tiltalte hadde mulighet for å tenke seg om”. At drapshandlingen ble begått over en viss tid, tolkes altså som bevis på den tiltaltes vilje til å drepe.

Gjennomgangen av de åtte dommene viser at det er hvordan selve drapshandlingen er utført som er avgjørende for rettens fastsettelse av skyld. Ettersom retten finner at samtlige av de åtte drapshandlingene tydeliggjør at de tiltalte virkelig mente å drepe sin partner eller tidligere partner, forstås disse drapene rettslig sett som intensjonelle handlinger. Retten mener således at hver enkelt av de tiltalte hadde til hensikt å drepe sin partner eller tidligere partner på gjerningstidspunktet.

Drap som viljeløs handling

Som nevnt innledningsvis i kapittelet, ble fire av de tiltalte i mitt domsmateriale dømt til tvungent psykisk helsevern (jfr. strl. § 39). Av dommene fremgår det at det er påtalemyndigheten som har lagt ned påstand om dom på tvungent psykisk helsevern. I samtlige saker fastslo retten at de tiltalte var psykotiske på gjerningstidspunktet, og at de således var strafferettslig utilregnelige. Etter norsk lov ble de altså å anse som straffri (jfr. Andenæs, 2004).

Av straffeloven følger det ingen uttrykkelig definisjon av hva som ligger i begrepet tilregnelighet, altså hva som juridisk sett skal til for å oppfylle kravene om straffeansvar. Straffeloven spesifiserer imidlertid hva som fører til at man anses som utilregnelig i strafferetten. I følge straffelovens § 44 og § 46 er det fire forhold som faller innunder utilregnelighet; at tiltalte er under 15 år, psykose, psykisk utviklingshemmet i høy grad og

ikke selvforskyldt bevisstløshet. Det er altså juridiske retningslinjer som setter ramme for hva som rettslig sett skal anses som utilregnelighet. Utilregnelighet er således et rettslig konstruert begrep. Hva som omfattes av begrepet blir således essensielt i avgjørelsen av hvem som anses som ansvarlige for sine lovbruddshandlinger, og hvem som må anses som straffrie. Andenæs (2004) peker på at det er mulig å skille mellom tre ulike systemer for å avgrense utilregnelighetsgrunnene: det medisinske, det psykologiske og det blandede. I følge Thorvik (2000) følger dagens norske strafferett et rendyrket medisinsk prinsipp, hvorav psykiske lidelser som er omfattende nok til å *ramme viljen* fører til utilregnelighet. Det finnes imidlertid en rekke andre former for diagnostisk avgrensede sinnslidelser som faller utenfor rettens definisjon av utilregnelighet. Thorvik (2000) peker for eksempel på at personer som lider av en antisosial personlighetsforstyrrelse ikke anses som utilregnelige i strafferettslig forstand. Dette har sammenheng med at den rettspsykiatriske forståelsen av utilregnelighet bygger på at personens sinnstilstand må ramme *viljen*, noe som ikke er typisk for personer med en antisosial personlighetsforstyrrelse. I følge psykiatrien *”er det ikke noe som tyder på at psykopater har noen defekt i evnen til å ville”*, påpeker han (Thorvik, 2000:6). Dette synliggjør hvordan utilregnelighetsbegrepet er bygget på strafferettens indeterministiske grunntanke om at det er viljen til å handle som er avgjørende i rettens vurdering av skyld, og hvordan retten gjennom sin definisjon av utilregnelighet har makt til å bestemme hvem som kan anses som tilregnelige og hvem som kan anses som straffri. I forlengelsen av rettens tolkning av utilregnelighet anses man altså som utilregnelig om det er sinnstilstanden som kontrollerer viljen til å handle. I følge Andenæs (2004:292) kan kravet om tilregnelighet begrunnes på flere måter. For eksempel ved at det vil være urettferdig å straffe en person som har handlet under sykdom eller bevissthetsforstyrrelser, da *” det ikke er grunnlag for noen bebreidelser mot ham. Som man sier: Han har ikke skyldene”*. Når utilregnelighet på gjerningstidspunktet fører til straffrihet i rettslig forstand, har dette i følge Thorvik (2008:5) sammenheng med at utilregnelighet er ment å beskrive en tilstand *”der handlingen ikke har basis i dømmekraft, men der individet styres eller handler automatisk”*. Når en slik tolkning av utilregnelighetsbegrepet legges til grunn, innebærer dette at de fire drapshandlingene i mitt domsmateriale rettslig sett ikke tolkes som viljestyrte handlinger, og at de fire tiltalte dermed ikke kan anses som strafferettslig ansvarlig for drapshandlingene. I følge retten var drapshandlingene utenfor deres kontroll. Et slikt perspektiv tydeliggjør hvordan ansvaret hører til individets valg, og evnen til å velge annerledes. Disse fire drapene står således i kontrast til de resterende åtte i mitt domsmateriale, hvor drapet rettslig sett ble forstått som en viljestyrt handling.

For at en person skal kunne bli dømt til tvungent psykisk helsevern krever straffelovens § 39 blant annet det bevist at tiltalte har begått en alvorlig voldsforbrytelse. Gjennomgangen av de fire dommene viser at retten i samtlige tilfeller har funnet det bevist at drapshandlingen ble begått med forsett. Som drøftet over, betyr dette at retten altså tolker drapshandlingen som en intensjonell handling. Retten er således ikke i tvil om at drapshandlingen ble utført i den hensikt å ta livet av offeret. Dette går blant annet frem ved at retten peker på at den tiltalte ”i selve gjerningsøyeblikket var klar over at hans handling ville forvolde fornærmedes død”, eller når den viser til at det ”ikke er i tvil om at tiltalte drepte sin kone og sine barn med forsett, sjøl om han på grunn av psykose ikke kan straffes”. De fire dommene tydeliggjør således hvordan viljen har en dobbel rolle i den rettslige tolkning av de fire drapshandlingene. Samtidig som den tiltaltes vilje til-, og intensjon om, å drepe er avgjørende for å bevise hans eller hennes skyld, fører ansvarsfritaket som følger av rettens utilregnelighetsprinsipp, etter mitt syn, til at handlingen reduseres til en viljeløs handling.

De tiltaltes forståelse av drap

Når de tiltalte møter i retten, stilles de raskt overfor spørsmålet om skyld. Det vil si om de erkjenner, eller ikke erkjenner de forhold som omfattes av tiltalen. De tiltalte må ta stilling til den juridiske definisjonen av skyld. En gjennomgang av de tolv dommene viser at ti av disse speiler en ulikhet i den rettslige og de tiltaltes tolkning av drapshandlingen. Dette bygger i vesentlig grad på motsetningsforholdet som foreligger i den rettslige fastsettelsen av skyld og de tiltaltes eksistensielle opplevelse av skyld. To av de åtte som dømmes for forsettelig drap, erkjenner seg imidlertid skyldig etter tiltale, og tilstår i retten. I forlengelsen av hva som rettslig sett omfattes av skyldkravet forsett, erkjenner de således at drapshandlingen var en villet handling. Gjennomgangen av de to sakene viser at skylderkjennelsen og tilståelsen blir av betydning for rettens straffeutmåling. Dette vil jeg komme tilbake til mot slutten av kapitlet.

I de resterende ti sakene erkjenner de tiltalte seg ikke skyldig etter tiltale. Ni erkjenner imidlertid de *faktiske forhold*. De vedgår altså at det er de som har begått lovbruddshandlingen, men de motsetter seg påtalemyndighetenes påstand om at drapshandlingen ble begått med forsett, og at handlingen ble begått i den hensikt å ta livet av offeret. I tre av de fire dommene som omfatter dom på tvungent psykisk helsevern, protesterer de tiltalte også på påtalemyndighetenes påstand om at de var utilregnelige på

gjerningstidspunktet. Under foreligger utdrag fra de tiltaltes forklaringer omkring drapet. De første sakene gjelder dom på forsettelig drap, og samtlige av de tiltalte er menn. Én av disse forteller følgende i retten:

”Hans ektefelle hadde vært sint på ham kvelden før han brukte kniven på henne. Hun hadde fullstendig umotivert kastet melk på ham og slått ham i hodet med en sko slik at han begynte å blø. De hadde sittet utover kvelden uten å snakke sammen. Ved 01.30 – tiden hadde de gått til sengs. Tidlig på morgenen hadde ektefellen gått i søvne og hentet en kniv. Hun hadde rettet den mot ham som for å stikke ham. Han tok da kniven fra henne og rispet seg selv litt på venstre side av magen og spurte henne om det var nok. Hun hadde tatt kniven fra ham og forlatt rommet. Han la seg til å sove igjen. Etter en stund kom hun tilbake og ba ham om å drepe henne. Han ville ikke etterkomme dette, men hun hadde sagt at hun ønsket å dø. Hun hadde presset ham, og blant annet vist til at hun hadde gjort ham så mye vondt. Han ønsket ikke å drepe henne, men hun var sjef, hun befalte og han var nødt til å adlyde. Han hadde først stukket henne litt øverst på ryggen for å tilfredsstille henne, men hun hadde insistert på at han måtte fortsette. Han var da nødt til å adlyde. Til slutt hadde hun bedt ham om å skjære henne over halsen”.

I følge den tiltaltes forklaring ble handlingen som forårsaket hans kones død, altså begått under tvang. I motsetning til den rettslige tolkning av drapet som en intensjonell handling, som drøftet over, hevder han altså at det ikke var hans vilje å ta livet av sin kone. For ham er det tydelig at den situasjonen han opplevde å være i på gjerningstidspunktet er avgjørende for hvorfor han begikk den skjebnesvangre handlingen. I retten forteller han at også at han opplevde seg som den underlegne part i ekteskapet. Hans kone hadde så stor makt over ham, at han ikke kunne motsi henne. Heller ikke i situasjonen hvor hun ba ham om å drepe henne. Han skildrer et samliv hvor kona tok alle avgjørelser, slo ham og skjelte ham ut. Av hans vitneforklaring blir det dermed tydelig at han forstår drapshandlingen i lys av sitt konfliktfylte ekteskap, og sin underlegne posisjon i samlivet.

En annen mann forteller følgende om drapet i retten:

”b kom hjem tidlig på lørdag mens han sov; hun tråkket på han og slo han, og spurte hvorfor han ikke hadde dratt sin vei. Da hun slo etter ansiktet hans, grep han henne og dyttet henne for å forsvare seg. Han forklarte at det svartnet for ham, og at han ellers ikke husket noe fra hendelsen. Han hadde ikke ment å ta livet av henne”.

Når tiltalte forklarer seg om drapshandlingen vektlegger han altså at det var hans kone som hadde fremprovoserte situasjonen hvor drapet forekom, ved å opptre voldelig overfor ham fordi han ikke hadde flyttet ut av deres hjem. Han tydeliggjør også at han aldri hadde ment å drepe henne. Videre forteller han at handlingen som førte til hennes død, bare var ment for å skremme henne. På tidspunktet hvor drapet fant sted var deres ekteskap i ferd med å avsluttes. Det var hun som ønsket seg ut av forholdet. I følge hans forklaring hadde dette ført til krangler og en anspent stemning mellom ektefellene. Tiltalte forteller at han tok hennes ønske om å bryte ut av ekteskapet svært tungt. Han fikk etter hvert også mistanker om at kona hadde innledet et forhold til en annen mann, noe som var svært vanskelig for ham å ta inn over seg. Gjennom sin vitneforklaring tegner han altså et bilde av et ekteskap i ferd med å gå i oppløsning, og en opplevd frustrasjon over dette. Han ser således handlingen som førte til kona sin død i sammenheng med situasjonen de befant seg i på gjerningstidspunktet.

En annen mann forteller at handlingen som forårsaket hans kones død, ble begått under en krangel mellom de to. Det hadde vært en svært spent stemning mellom dem. Han hadde tildelt henne flere slag mot hodet. Hun hadde flyktet ut på kjøkkenet, og han hadde løpt etter henne. Han hadde grepet etter kjøkkenkniven, og stukket etter henne. Av domsteksten fremgår det videre at:

”Tiltalte har forklart at hans hensikt kun var å stikke fornærmede i baken, og at også de stikk som falt utenfor dette området skjedde i den tro at han stakk etter baken”.

I følge hans forklaring hadde han altså ikke ment å ta livet av sin samboer. Han forteller at han bare hadde ment å skade henne med kniven. I denne dommen foreligger det en svært kortfattet forklaring fra den tiltalte, men av den forklaringen som fremgår viser han til at handlingen som hadde ført til samboerens død, var et resultat av krangelen som hadde oppstått mellom dem på gjerningstidspunktet.

Den største kontrasten mellom den tiltaltes og rettens tolkning av drapet, og således forståelsen av skyld, fremgår imidlertid i en sak hvor tiltalte hevder at han er uskyldig. Han er den eneste av samtlige tiltalte som ikke erkjenner å ha utført handlingen som forårsaket partnerens død. Av hans vitneforklaring blir det tydelig at han nekter for å ha noe med drapet å gjøre overhodet. I retten forteller han følgende:

”han hadde våknet opp og oppdaget B liggende i en blodpøl på gulvet. Han forklarte at han først trodde at B hadde tatt en overdose og falt og slått hodet mot kassaapparatet som stod på gulvet. Han hadde da forsøkt å redde henne ved å åpne luftveiene hennes”.

Av dommen fremgår det at han siden endret sin forklaring for retten. Han forteller da at han etter hvert skjønnte at kvinnen var blitt drept da han fant henne på gulvet. For ham fremstod det som sannsynlig at det var flere som kunne ha hatt ønske om å ta livet av hans samboer. I den forstand at hun både hadde solgt dårlig dop samme dag, og at hun skyldte penger. I retten navngir han en person han mener kan være gjerningspersonen. Mannens vitneforklaring tydeliggjør først og fremst at han stiller seg uforstående til at han er tiltalt for drapet på sin samboer. Samtidig blir det tydelig at han tolker drapet i lys av *kvinnens* livssituasjon. For eksempel hvordan hennes bruk av rusmidler, eller salg av dop, kan forklare drapshandlingen.

Også i tre av de fire dommene som omfatter dom på tvungent psykisk helsevern speiles et motsetningsforhold mellom den rettslige og de tiltaltes tolkning av drapet og forståelse av skyld. I ett tilfelle erkjente den tiltalte seg imidlertid skyldig etter tiltale. Det vil si at han vedgikk å ha begått drapet med forsett, og at han var enig i at han var utilregnelig i gjerningsøyeblikket. I de resterende tre sakene erkjente de tiltalte å ha begått handlingen som førte til offerets død. Samtidig gis det i disse dommene opplysninger om at den tiltaltes forsvarer la ned påstand om at tiltalte frifinnes for dom på tvungent psykisk helsevern, noe som tydeliggjør at de tiltalte er uenig i rettens fastsettelse av utilregnelighet. To av de tre avla forklaring i retten. Disse legges frem under.

I én av de fire sakene var den tiltalte en kvinne. Av hennes vitneforklaring fremgår det at hun hevder handlingen ble begått i nødverge, i en situasjon hvor hun fryktet for sitt liv. I retten forklarte hun at hun og samboeren hadde begynt å krangle. Kranglen hadde blitt utløst av at han hadde fått greie på at hun hadde vært utro mot ham. Han hadde skjelt henne ut, og det hadde etter hvert oppstått et basketak. Stemningen hadde vært amper, og det ble utvekslet slag og spark mellom dem. Plutselig hadde hennes samboer tatt frem en kniv.

”han stakk henne i magen, rett under brystet. Dette var ikke et dypt stikk. Hun hadde gått mot ham og bitt ham i armen. Deretter fikk hun tak i kniven. Situasjonen var kaotisk. Hun viftet vilt rundt seg med kniven. Rispet ham i ansiktet. Begge hylte og skrek. Han begynte å løpe etter henne. Da han innhentet henne, tok han kvelertak på henne. Da stakk hun ham med kniven bak på skulderen”.

Av hennes forklaring fremgår det videre at hun beskriver forholdet som konfliktfylt, preget av rus, sjalusi og hyppige konfrontasjoner. Når hun forteller om drapet blir det tydelig at hun forstår sin handling i lys av både rusen og frykten hun opplevde på gjerningstidspunktet. For henne var drapshandlingen en handling begått i selvforsvar, i frykt for hva samboeren ville komme til å gjøre mot henne om hun ikke forsvarte seg.

I det andre tilfellet, hvor det foreligger en vitneforklaring fra den tiltalte, forteller en mann om hvordan ekteskapet mellom han og hans kone i begynnelsen hadde vært fint. Etter hvert hadde de imidlertid kranglet mye. Dette skyldtes i følge tiltalte at hans kone gjorde mange dårlige valg. Han hadde fortalt henne at han ville skilles, men hun samtykket ikke i dette. Han forteller videre at han etter hvert fikk mistanker om at kona var utro mot ham, noe han også hadde fått bekreftet da hun hadde fortalt ham at hun hadde bedrevet prostitusjon. Dette hadde ført til en stor krangel. Fra selve gjerningstidspunktet forteller han at han husker at han ba henne om å beklage seg, men at hun ikke ville det. Av dommen fremgår det videre at tiltalte da *”strammet et skjerf rundt halsen hennes for å gjøre henne redd”*. I følge hans forklaring hadde han bare ment å skremme henne, ikke å ta livet av henne.

Gjennom de overnevnte vitneforklaringer tydeliggjøres det at tiltalte og retten har en vidt forskjellig tolkning av den samme handlingen. Mens retten tolker samtlige av drapshandlingene som forsettelige, hevder de tiltalte på sin side at drapene ble begått med andre motiv og meninger. For dem var ikke drapet en intensjonell handling. Retten har imidlertid utelukkende fokus på den bestemte handlingen når skyldspørsmålet skal avgjøres. Når det er en persons vilje eller intensjon som avgjør skyldkravet speiler dette hvordan retten har en individuell tilnærming til partnerdrap. For mennene er forståelsen av drapet derimot nært knyttet til relasjonelle aspekter. De tolker drapet som et resultat av sitt forhold til offeret, og hvordan dette på ulike måter førte til situasjonen hvor drapet fant sted. Deres forståelse speiler således en relasjonell tilnærming til drapet.

Gjennom de tiltaltes forklaringer tydeliggjøres det videre at deres eksistensielle opplevelse av skyld skiller seg fra den rettslige forståelsen av skyld. De tiltaltes vitneforklaringer gir inntrykk av at deres opplevelse av skyld er nært knyttet til deres forhold til offeret, og den situasjonen de befant seg i på gjerningstidspunktet. Deres livssituasjon, partner eller tidligere partner, trekkes i større eller mindre grad inn som en delaktig part i forklaringen omkring drapet, noe som tydeliggjør at de tiltalte ikke opplever seg som den eneste ansvarlige for situasjonen som førte til offerets død. Deres forståelse av skyld tolkes altså i lys av den

opplevde situasjonen de befant seg i, og er således knyttet til en subjektiv virkelighetsoppfattelse. Den rettslige forståelsen av skyld fastsettes imidlertid ut i fra en objektiv tolkning av drapshandlingen. Dette medfører at alle andre utenforstående forhold skyves til side, også den tiltaltes eksistensielle opplevelse av skyld. Som Leer-Salvesen (1988) påpeker er man enten skyldig eller uskyldig i retten. I dette rom kan skylden aldri fordeles. Når retten fastsetter dom på forsettelig drap, anser den altså den tiltalte som den eneste ansvarlige for lovbruddshandlingen.

I henhold til utilregnelighetsprinsippet er de fire som dømmes til tvungent psykisk helsevern skyldfrie. I følge Andenæs (2004) er hensikten med utilregnelighetsprinsippet å forhindre at personer straffes for en handling de ikke kan regnes som ansvarlige for. I forlengelsen av en slik forståelse flyttes ansvaret for drapet fra den tiltalte til utilregnelighetstilstanden han eller hun var i på gjerningstidspunktet. Andenæs (2004) påpeker videre at prinsippet begrunnes med at straff er lite hensiktsmessig overfor mennesker som lider av så alvorlige lidelser at de anses som strafferettlig utilregnelig. Ut i fra et individualpreventivt synspunkt er straff lite på sin plass ettersom en tar mer hensiktsmessig hånd om utilregnelige lovovertredere i helsevesenet enn i fengsler, påpeker han. Ut i fra et almennpreventivt synspunkt kan straffen ikke nå sitt formål overfor personer som lider av samme type lidelser ettersom disse personer mangler forutsetningen for å la seg påvirke av straffetrusselen (Andenæs, 2004). Et interessant perspektiv er imidlertid hvordan straffriheten oppleves av de personer som omfattes av denne. I følge Thorvik (2000) har det blitt rettet kritikk mot utilregnelighetsprinsippet fra ulike hold. Én innvendig går på at man, ved å la psykiatriske vurderinger være avgjørende for straffriheten, betyr at man i realiteten overlater avgjørelsen av et moralsk spørsmål til leger, og at hva som i utgangspunktet er ment å være en rettslig avgjørelse blir et medisinsk spørsmål (Andenæs, 2004). Daly og Wilson (1988) peker på at de psykiatriske forklaringene som legges frem i retten fullstendig overskygger det moralske aspektet ved handlingen. Psykiaterne kan dermed ikke si noe om *”the actors responsibility for his actions; at best they can say something about the causation of those actions, which is another matter”* (Daly og Wilson, 1988: 264). I lys av et slikt perspektiv viser de til hvordan det bør reises spørsmål om psykiaternes plass i retten. En annen kritikk går på hvordan utilregnelighetsprinsippet fører til at tiltalte som lider av en psykisk lidelse på gjerningstidspunktet blir fratatt rettigheten til å stå juridisk ansvarlig for handlinger de har begått, og således også muligheten til å stå moralsk ansvarlig (Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner, 1990). Et slikt synspunkt underbygges gjennom Leer-

Salvesen (1988) sine intervjuer med drapsdømte menn. Én av hans informanter tar opp det han selv anser som et stort problem ved den strafferettslige definisjonen av skyld. For ham utelukker nemlig den rettslige definisjonen av skyld hans eksistensielle opplevelse av skyld. Under rettsaken ble det fastslått at han var utilregnelig på gjerningstidspunktet. Han ble dermed ansett som skyldfri. På tross av den juridiske skyldfriheten, forteller han at han allikevel regner seg som ansvarlig for å ha tatt livet av sin kone. Han forteller at han ikke opplevde det som noen lettelse da de sakkyndige konkluderte med at han var utilregnelighet på gjerningstidspunktet, og at han dermed ikke kunne straffes. Han forteller tvert i mot at det ville vært lettere for ham å gå ut av rettssalen med en skylderklæring. Han gir altså tydelig uttrykk for et ønske om å bli ansett som en ansvarlig person, og å få lov til å ta ansvar for sine handlinger.

Avvikende trekk ved den tiltalte som forklaringer på drap

En gjennomgang av samtlige av de tolv dommene gir et inntrykk av at strafferettens krav om tilregnelighet medfører et stort fokus på personen bak handlingen ved slike alvorlige lovbrudd som drap. I ti av de tolv sakene ble det oppnevnt rettsakkyndige til å vurdere den tiltaltes psykiske tilstand. På bakgrunn av de rettsakkyndiges judisielle observasjoner i disse sakene, inneholder flere av dommene beskrivelser av de rettsakkyndiges vurdering av de tiltaltes psykiske tilstand. I flere saker tydeliggjøres det at henholdsvis avvikende personlighetstrekk ved de tiltalte, eller deres psykiske lidelse, får stor forklaringsverdi i forhold til drapshandlingen. Jeg vil først drøfte hvordan dette er tilfelle ved de forsettelige drapene.

I én sak påpeker retten følgende:

”de rettsakkyndige mener at tiltalte har hatt veldig mye selvkontroll, men at når han kommer i situasjoner der han blir sterkt presset, kan det skje at han ikke lenger er i stand til å kontrollere seg selv, med det til følge at han reagerer med et svært kraftig og utagerende sinne. Retten ser ikke bort i fra at dette kan forklare drapet”.

Det er altså mannens manglende selvkontroll som rettslig sett trekkes inn som en mulig forklaring på drapshandlingen. En mer tydelig kobling mellom mannens personlighetstrekk og drapshandlingen gjøres imidlertid i to andre saker. I den første av disse fremgår det av tiltaltes forklaring at han selv oppfatter drapet som foranlediget av en krangel med sin samboer. Hun

hadde kalt ham en "horebukk", noe som hadde provosert ham kraftig. I følge retten hadde dette ført til at *"han på gjerningstidspunktet ikke klarte å styre sine impulser"*. I det andre tilfellet påpeker de rettsakkyndige at den tiltalte i visse situasjoner har vanskelig for å kontrollere sitt temperament. På bakgrunn av en slik vurdering fastslår retten at: *"tiltaltes handling var forårsaket av et voldsomt og for ham tilsynelatende ukontrollerbart raseri. Handlingen skjedde på impuls og under et raserianfall med bakgrunn i de vanskeligheter som tiltalte mente at fornærmede hadde påført ham"*. I disse sakene tydeliggjøres det altså hvordan retten tolker drapene som forårsaket av de tiltaltes mangel på impuls- og selvkontroll.

Slike former for årsaksforklaringer er deterministiske, påpeker Skjørten (1994), i den forstand at de avgrenser personen mot å ha en valgmulighet. Disse forklaringene står dermed i kontrast til strafferettens indeterministiske grunntanke om at menneske handler etter en fri vilje, og således har en evne til å velge mellom rett og galt. I følge Skjørten (1994:156) er en årsaksforklaring en forklaring *"som søker tilbake i tid for å finne årsakene til en handling eller vise til spesielle omstendigheter i situasjonen som førte til at man ikke kunne handle annerledes"*. På denne måten tydeliggjøres en dobbelthet i den rettslige tolkning av drapet. Som nevnt, forstår retten drapet som en viljestyrt handling, noe som følger av dens fastsettelse av hensiktsforsettet. Samtidig årsaksforklares selve handlingen ut i fra avvikende trekk ved den tiltalte, noe som går i mot den indeterministiske grunntanken som strafferetten bygger på.

Impulshandlinger

Når retten i samtlige saker som omfatter dom på forsettelig drap, på ulike måter, årsaksforklarer drapet med den tiltaltes mangel på impuls- og selvkontroll, tydeliggjøres det at drapene tolkes som impulshandlinger. I følge Wik, Galta og Olsen (2005) er en impulshandling et uttrykk for en ikke-planlagt handling. De åtte drapene tolkes altså ikke som planlagte handlinger. Avvikende trekk ved de tiltalte fremstår således som et rettslig bevis på at drapene ikke ble begått med overlegg. En impulshandling er også et uttrykk for en handling utøveren ikke har kontroll over (Wik, Galta og Olsen, 2005). I forlengelsen av et slikt perspektiv gir en impulsiv handling således et uttrykk for et fravær av vilje. Om man legger en slik tolkning til grunn, tydeliggjøres et paradoks i den rettslige tolkningen av drapshandlingen. I den forstand at en slik beskrivelse av drapshandlingene står i kontrast til det rettslige kravet om utvist vilje til å drepe som følger av forsettet. Samtidig tydeliggjøres det gjennom rettens fastsettelse av dom på forsettelig drap i samtlige saker at de tolker drapshandlingene som viljestyrte handlinger.

Den rettslige beskrivelsen av de åtte drapene som impulshandlinger i mitt domsutvalg, står i kontrast til et hovedperspektiv i de forskningsbidragene som drøftes i neste kapittel. En gjennomgang av henholdsvis Polk (1994), Websdale (1999) og Adams (2007) sine studier av partnerdrap, viser at det foreligger en enighet om at disse drapene i større grad kan forstås som planlagte, heller enn spontane og impulsive drap. Spesielt i tilfeller hvor drapshandling begås av en mann. De utelukker imidlertid ikke at enkelte drap kan tolkes som mer impulsive handlinger.

Adams (2007) sin forståelse av at partnerdrap ofte er planlagte handlinger har sammenheng med at han, gjennom en analyse av et utvalg domsdokumenter omhandlende partnerdrap, finner at en rekke av dommene omfattet overlatt drap. I følge Adams (2007) ble rettsavgjørelsene i hans studie begrunnet ut i fra visse omstendigheter omkring drapene. Blant annet at mannen hadde brakt med seg et skytevåpen til åstedet, at han hadde brutt seg inn i kvinnens hjem, eller uanmeldt oppsøkt henne i hennes eget hjem, for så å ha tatt livet av henne. Han viser blant annet til et tilfelle hvor én av mennene, "Emmit", hadde tatt livet av sin tidligere kone, "Louise". I følge politiets saksdokumenter hadde "Emmit" brutt seg inn i kvinnens hjem mens hun var ute. En halvtime senere kom "Louise", og deres felles barn, hjem. Han hadde så ventet til hun hadde lagt barna, og selv sovnet for natten. Deretter hadde han gått inn på soverommet hennes og knivstukket henne til hun døde. Polk (1994) sin forståelse av partnerdrap som planlagte handlinger, bygger på at han i en case-studie av partnerdrap i Australia, finner at om lag to tredjedeler av disse drapene inneholdt det han oppfatter som klare elementer av planlegging. Samtlige av mennene i hans studie hadde, i forkant av drapet, for eksempel overvåket kvinnen, kartlagt hennes bevegelser, og brakt med seg et skytevåpen til åstedet. Altså de samme trekk som karakteriserte drapene i Adams (2007) sin studie. Polk (1994) viser for eksempel til en sak hvor en mann tok livet av sin tidligere partner. I denne saken levde kvinnen i skjul på hemmelig adresse, etter jevnlig å ha blitt utsatt for vold og drapstrusler fra mannen. I følge politiets sakspapirer kunne en rekke vitner opplyse om at kvinnen hadde fortalt at hun fryktet at han ville drepe henne om han fant ut hvor hun bodde. Dette skulle også vise seg å bli tilfelle. Mannen hadde i denne saken leid en privat etterforsker, som greide å lokalisere kvinnens nye adresse. Da han hadde fått den nødvendige informasjonen hadde han ringt sin tidligere samboer og fortalt at han ville komme for å drepe henne. Kvinnen hadde ringte politiet, men var allerede blitt skutt og drept da politiet nådde frem til hjemmet hennes. Denne saken viser, i følge Polk (1994:29), hvordan:

"a deep level of premeditation can be observed. The killing is not the spontaneous outgrowth of an argument which gets out of control. This male planned carefully, including going to the extraordinary lengths of employing a private investigator to locate the residence of his victim".

Også Rying, Estrada og Grann (2007) indikerer at en rekke av drapene kan bære preg av å være planlagte handlinger i sin studie av partnerdrap i Sverige. De viser blant annet til at en rekke av drapene kunne knyttes til at mannen på ulike måter, og i ulike situasjoner, hadde oppsøkt kvinnen utenfor hennes hjem og tatt livet av henne. *"Ibland har brotten ägt rum i närområdet, det vil säga på en plats i omedelbar anslutning till offrets hem, till exempel i trappuppgången eller på gården. Gärningsmannen kan då ha "passat" på kvinnan utanför hennes hem och överfallit henne när hon lämnade hemmet eller var på väg hem"* (Rying, Estrada og Grann, 2007: 26). Videre viser de til at drap som har forekommet på offentlige steder, for eksempel på gaten, i en park eller i skogsområder ofte henger sammen med at mannen har bedt kvinnen om å møte ham på spesifikke steder i forkant av drapet. I andre tilfeller har han fulgt etter henne og overfalt henne. Polk (1994) sin tolkning av drapene som planlagte handlinger, er imidlertid ikke bare bygget på en tolkning av ulike trekk omkring drapshandlingen, og situasjonen hvor drapet fant sted. Flere av mennene i hans studie hadde også innrømmet at de hadde planlagt å ta livet av sin partner eller tidligere partner. I denne sammenheng viser han til et tilfelle hvor mannen i et politiavhør, i etterkant av drapet, innrømmet at drapshandlingen var planlagt. På politiets spørsmål om når han hadde bestemt seg for å drepe henne, fortalte han at dette hadde vært i hans tanker helt siden han hadde kjøpt våpenet han skøyt henne med. Våpenet ble kjøpt tre uker før drapet. Verken i Rying, Estrada og Grann (2007), eller i Polk (1994) sin studie gis det opplysninger om de rettslige utfallene i hver enkelt sak. Dermed er det vanskelig å si i hvilken grad disse rettslig sett ble oppfattet som planlagte handlinger.

De drapene som i tydeligst grad bar preg av å være planlagte handlinger, var de tilfeller hvor mannen hadde tatt sitt eget liv etter drapet, påpeker Polk (1994). I denne sammenheng peker han på at disse mennene *"is going through some form of depressive crisis which is severe enough to lead him to consider suicide"* (Polk, 1994:44). For ham handler disse drap-selvdrapene altså om at den depressive mannen har planlagt å ta sitt eget liv, og at hans partner eller tidligere partner følger med i døden som en konsekvens av dette. Også Websdale (1999) og Wik, Galta og Olsen (2005) hevder at disse drapene oftere er planlagte handlinger, enn isolerte partnerdrap. En slik tolkning har sammenheng med at mannen i mange tilfeller

har etterlatt brev eller andre notater hvor han redegjør for sine handlinger. Samtidig viser de til at gjerningspersoner ved drap-selvdrap i mye mindre omfang enn gjerningspersoner ved isolerte drap viser seg å ha vært påvirket av alkohol eller andre rusmidler på drapstidspunktet. En slik ruspåvirkning hevder de i stor grad kan knyttes til affektive handlinger. Funn fra Belfrage og Rying (2004) sin studie av partnerdrap i Sverige støtter en slik antakelse. I deres studie var 44 % av gjerningspersonene som begikk isolert partnerdrap påvirket av alkohol, mens 26 % av de som begikk drap-selvdrap var ruspåvirket. At drap-selvdrap oftere er planlagte handlinger sammenliknet med isolerte partnerdrap, fremgår også når bruk av skytevåpen er hyppigere i disse tilfellene, påpeker Rying, Estrada og Grann (2007). Dette har sammenheng med at skytevåpenet er en effektiv metode om gjerningspersonen ønsker å ta sitt eget liv etter drapet, hevder de. En sammenlikning med tall fra Norge, for perioden 2000-2009, viser en liknende tendens som antydes i studiene fra Sverige. I isolerte partnerdrapssaker var den siktede påvirket av rusmidler i 45 % av tilfellene, mens en siktet i drap-selvdrapssaker var påvirket i 32 % av tilfellene. Videre ble 14 % av de isolerte partnerdrapene begått med skytevåpen, mens skytevåpen utgjorde drapsvåpen i 41 % av drap-selvdrapsakene. Til tross for at disse tallene viser et liknende mønster som belyses i studiene fra Sverige, er det vanskelig å si noe om i hvilken grad disse drapene var planlagte handlinger.

I Leer-Salvesen (1988) sin studie problematiseres den rettslige tolkningen av skyld. Én av hans informanter forteller blant annet at han ikke kjenner seg igjen i den rettslige tolkningen av drapet. I retten ble han dømt for overlagt drap på sin kone. I hans øyne hadde ikke drapet skjedd med de formål, eller med de motiver, som det ble lagt vekt på i retten. Retten hevdet at han både hadde hatt tid og anledning til å trekke seg fra situasjonen hvor drapet forekom, og at han således var klar over konsekvensene av sine handlinger. For ham opplevdes drapssituasjonen imidlertid som kaotisk. Drapet var ikke en villet og planlagt handling. Det var ikke resultatet av en overveining mellom det gode og det onde handlingsalternativ. *"Det var ikke noe resultat av en fri vilje, en overlegning inni meg om at "nå må jeg gjøre det". Det var et ras!"* (Leer-Salvesen, 1988:78), påpeker han. I forlengelsen av både denne mannens, og flere av de andre informantenes fortellinger, peker Leer-Salvesen (1988) på at disse drapene var krise-hendelser som kom som et fryktelig klimaks i en samlivskrise. For mennene var disse handlingene verken planlagte eller risikokalkulerte drapshandlinger. Deres fortellinger belyser således hvordan deres subjektive opplevelse av drapet står i kontrast til rettens objektive sannhet.

Farlige lovbrutere

Også i to av de fire sakene som omfatter dom på tvungent psykisk helsevern foreligger det en rettslig årsaksforklaring på drap. For eksempel fremgår det i én av sakene hvor den tiltalte tok livet av sin kone og sine barn at:

”de sakkyndige antar at observanden på handlingstiden led av psykotiske vrangforestillinger om konas utroskap. Han var også hørselshallusinert. Drapshandlingene må forstås i lys av observandens alvorlige psykotiske forstyrrelser”.

At sinnslidelsen forstås som årsaken til drapet fremgår også i en annen sak:

”handlingen var etter rettens skjønn i det vesentlige forårsaket av tiltaltes psykose”.

Mens de avvikende personlighetstrekkene ved de tiltalte, som ble belyst i sakene som omfattet forsettelig drap, ikke får betydning for rettens fastsettelse av skyldkrav, får den påviste psykosen imidlertid avgjørende betydning for vurderingen av skyld i de fire sakene som omfatter dom på tvungent psykisk helsevern. Som nevnt betyr rettens fastsettelse av at den tiltalte var psykotisk på gjerningstidspunktet, at han rettslig sett anses som skyldfri. I lys av deres sinnstilstand hadde de ingen reell virkelighetsoppfattelse, og de kan dermed ikke pålegges ansvar. I disse fire sakene spiller det således ingen rolle om de tiltalte hadde planlagt å drepe, eller om handlingene skjedde på impuls, da de uansett ikke kan straffedømmes.

I de fire dommene gjenspeiles et enda større fokus på personen bak handlingen enn i de resterende åtte dommene. Dette kan sees i sammenheng med at påtalemyndigheten har lagt ned påstand om dom på tvungent psykisk helsevern, noe som medfører at retten må ta stilling til om de tiltalte var utilregnelige på gjerningstidspunktet. Samtidig fastsetter straffelovens § 39 at visse krav må være oppfylt for at en tiltalt skal kunne dømmes til tvungent psykisk helsevern. I hovedsak er det en forutsetning at den tiltalte har begått en alvorlig voldsforbrytelse, at det foreligger en reell fare for at han eller hun på ny vil begå en tilsvarende handling, og om en dom på tvungent psykisk helsevern er nødvendig for å verne om samfunnet. Når retten, som nevnt over, finner det bevist at samtlige av de fire er skyldig i forsettelig drap, ligger fokuset så på de to sistnevnte vilkår. Det er således gjentakelsesfaren som er avgjørende for rettens avgjørelse. Basert på de sakkyndiges medisinske vurderinger av de tiltalte, må retten beslutte om hver enkelt av de tiltalte kan anses som *farlige nok* til at de oppfyller disse kravene. I samtlige av de fire sakene ble det foretatt en risikovurdering av den

tiltalte, og det ble fastslått at samtlige av de tiltalte utgjorde en stor nok fare. Retten påpeker for eksempel i én av sakene at det er:

”en nærliggende fare for at A på ny kan gå løs på og skade andre mennesker, i så fall mest sannsynlig personer i hans nærhet. Retten mener faren for ny vold er så stor at det er helt nødvendig for å verne samfunnet at han blir overført til tvungent psykisk helsevern”.

En slik forståelse kan sees i sammenheng med at retten, som drøftet over, tolker drapene som forårsaket av de tiltaltes sinnstilstand. Drapet forstås altså ikke som en situasjonsbetinget handling, men bundet til den tiltaltes personlighet, slik at faren er vedvarende inntil han eller hun får behandling. Dommene speiler således hvordan den tiltaltes sinnslidelse rettslig sett fremstår som et mål på hvor farlig tiltalte kan være i en psykotisk tilstand. Det er altså ikke først og fremst hva den tiltalte har gjort som står i fokus, men *hvem* som har utført handlingen, og hvilken fare han eller hun utgjør i samfunnet. Når retten fastslår at det er nødvendig å dømme de fire til tvungent psykisk helsevern for å forhindre at de på ny skal begå drapshandlinger, speiler disse rettsavgjørelsene etter min mening ikke bare en dom over tiltalte i nåtiden, men de blir også en dom over hans eller hennes fremtid. Et slikt inntrykk forsterkes ytterligere når retten påpeker at det:

”ikke er utenkelig, men derimot en reell fare for, at tiltalte i fremtiden kan innlede et nytt forhold til en kvinne eller at han oppsøker den eller de som han mener at fornærmede hadde et seksuelt forhold til”.

I følge retten er det altså ikke bare en reell fare for at den tiltalte på ny vil begå drap, men den antyder også langt på vei hvem som kan bli hans potensielle ofre i fremtiden. Møller (2000) påpeker at man gjennom slike tilnærminger til drap gir et inntrykk av at man søker etter forklaringer til voldshandlinger *inne i* individet, og at slike forklaringer gir inntrykk av at man ønsker å tydeliggjøre hvordan nettopp *disse* menneskene var i stand til å begå slike alvorlige handlinger. I følge Isdal (2000) finnes det imidlertid ingen slike individuelle forhold som kan årsaksforklare en handling. Han er kritisk til slike tolkninger av atferd, fordi de bidrar til å skape et inntrykk av at visse årsaker predisponerer vold. Om slike forklaringer legges til grunn, fører dette til en oppfattelse av at en handling skyldes noe en person *er*, og at dette nær sagt er uforanderlig. Når en handling tolkes som et resultat av egenskaper ved mennesket, for eksempel i form av en sinnslidelse, har beskrivelsene av disse lidelsene stor påvirkningskraft, påpeker Christie (2001). Han viser for eksempel til hvordan ”psykopater” blant annet beskrives som glatte, overfladiske mennesker med en patologisk trang til å lyve. De er

mennesker som mangler anger og empatiske evner. Slike ord har en enorm makt, påpeker han, fordi de skaper monstre - de farlige og onde mennesker. Slike beskrivelser er tyngende både for oss andre og for bæreren, påpeker han. Flere av Leer-Salvesen (1988) sine informanter tar opp hvordan samfunnsskapt bilder av drapsmenn som monstre har preget deres selvforståelse etter drapet. Flere frykter å bli stemplet som ”det de har gjort”. Det er imidlertid tydelig at deres selvbylde er todelt. På den ene siden stirrer mannen mot det monsterbildet drapshandlingen tegner, og ofte blir dette forsterket av omgivelsenes frykt og av medias omtale (Leer-Salvesen, 1988). Én av mennene peker for eksempel på at han, kona og barna hadde hatt et godt forhold - ”*det var idyllisk, det var uten skygge! Så skjer katastrofen. Drap med en slik motivasjon! Det er jo bare et monster som kan gjennomføre noe sånt*” (Leer-Salvesen, 1988: 55). På den andre siden ser han et annet bilde av seg selv. En annen enn drapsmannen. Han ser ektemannen som har mistet sin kone, som sørger over tapet av henne, og som opplever at hvem som helst kan begå et drap om bare omstendighetene er der. Han knytter således ikke drapet til egenskaper ved seg selv – han *er* ingen drapsmann. Leer-Salvesen (1988) finner også en tvetydig oppfatning av de rettsakkyndige blant sine informanter. Én av mennene forteller for eksempel at han hadde brukt mye tid på å forsøke å finne en forklaring på hvorfor han hadde tatt livet av sin partner. Det hadde stadig blitt vanskeligere og vanskeligere for ham å finne en unnskyldning for den grove handlingen. I begynnelsen hadde han for eksempel brukt sitt rusmisbruk som en forklaring, men den holdt ikke lenger mål. Han forteller derfor at det hadde vært enklere om de rettsakkyndige hadde påvist at det var noe galt med ham, slik at han kunne si at ”jeg er sånn- derfor gjorde jeg sånn”. Samtidig uttrykker flere en tydelig skepsis mot de rettsakkyndiges juridiske vurderinger av dem. I følge Leer-Salvesen (1988) er denne skepsisen knyttet til frykten for å bli stemplet som ”det du har gjort”. De er skeptiske fordi rettspsykiaterne setter en dom over hvordan det står til med deres personlighet og hvilken fare han utgjør som person, noe som oppleves som krenkende. Når slike vurderinger legges til grunn for å forklare et drap, speiler dette hvordan rettsavgjørelsen i større grad blir en dom over mennesket, enn en dom over handlingen som er begått, påpeker Leer-Salvesen (1988). I tråd med en slik forståelse påpeker Hammerlin og Larsen (1997) at biologiske årsaksforklaringer fort kan føre til at personer reduseres til en diagnose. Handlingen styres innenfra, og overskygger ytre forhold. Mennesket fratras på denne måten kontrollen over situasjon og handling. I forlengelsen av et slikt perspektiv frastjeles de tiltalte hensikten og motivet med handlingen, slik at den fremstår som meningsløs. Om en slik forståelse legges til grunn fremstår imidlertid de fire tiltaltes vitneforklaringer som en kontrast til slike årsaksforklaringer, da disse tydeliggjør at

handlingen hadde et klart meningsinnhold for dem. Som nevnt fortalte de blant annet at handlingen var ment for å skremme, eller for å forsvare seg.

Hva kan påvirke rettens avgjørelse av straff?

Som drøftet over ble fire av de tiltalte i mitt domsmateriale ansett som straffri. Den videre redegjørelsen vil derfor omhandle de resterende åtte sakene hvor de tiltalte ble idømt fengselsstraff. Basert på en gjennomgang av høyesterettsavgjørelser hevder Leer-Salvesen (1991) å finne at menn som tar livet av sin partner eller tidligere partner, på bakgrunn av sjalusi eller provokasjon, ofte kan møtes med en viss forståelse i retten. Han viser imidlertid til at enkelte forhold kan ha innvirkning på denne muligheten til å oppnå en forståelse. Mannens atferd i etterkant av drapet er en betydningsfull faktor i denne sammenheng. Han viser blant annet til hvordan en mann, som etter å ha drept sin kone, i lengre tid etterpå latet som om hun var borte og at ingenting hadde skjedd. I retten ble dette vektlagt som et straffeskjerpene moment, noe som bidro til at den i mindre grad viste forståelse for mannen. I tråd med Leer-Salvesen (1991) sine funn viser min gjennomgang av de åtte dommene som omfatter forsettelig drap at enkelte av drapshandlingene, i større grad enn andre, møtes med forståelse i retten. Det er særlig to forhold som er avgjørende for den rettslige oppfattelsen av drapet, og som igjen får betydning for utmålingen av straff; drapshandlingens grovhet og viljen til å erkjenne skyld.

Handlingens grovhet

Felles for de åtte rettsavgjørelsene hvor en mann dømmes for forsettelig drap, er at ord som ”grusomme” og ”brutale” er brukt gjennomgående for å beskrive drapshandlingene, og at drapshandlingens karakter vektlegges som et straffeskjerpene moment i rettens straffeutmåling. Gjennomgangen av de åtte dommene viser imidlertid at tre av domsavsigelsene skiller seg fra de resterende fem, i den forstand at tre av de åtte mennene dømmes for forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter (jfr. straffelovens § 233 1. og 2. ledd). Dette innebærer at retten anså disse handlingene for å være spesielt grove. I én av de tre domsavsigelsene påpeker retten for eksempel at den i straffeutmålingen har lagt vekt på ”at drapet er utført på en usedvanlig brutal måte”. I denne saken hadde mannen usatt kvinnen for massiv vold med en gjenstand. I de to andre sakene hadde mennene tatt livet av sin partner ved å knivstikke henne. I følge rettsmedisinske observasjoner var kvinnene påført

henholdsvis 33 og 11 knivstikk på gjerningstidspunktet. I begge disse sakene påpekes det at flere av knivstikkene isolert sett var dødelige. Således er de i overensstemmelse med forståelsen av at en partnerdrapshandling begått av en mann ofte omfatter mer vold enn hva som er nødvendig for å ta et menneskeliv, som påpekt innledningsvis i avhandlingen. I samtlige av de tre dommene foreligger det lengre beskrivelser av de omfattende skadene offeret ble påført på gjerningstidspunktet. I én av sakene foreligger for eksempel følgende beskrivelse av skadeomfanget:

”I hals og nakke er det påvist tre store lesjoner hvorav en lesjon på høyre side av halsen overskjærer halspulsåren, virvelsøylepulsåren og halssamleåren samt halsvirvelsøylen med ryggmargen i høyde mellom 6. og 7. halsvirvel. Denne er 16 cm dyp. Fortil på buken er det åtte lesjoner som går gjennom bukveggen og inn i lever, tykktarm, tynntarmens tarmbånd, bukdelen av kroppshulvenen, samt skader på begge bekkenarterier som trenger dypt inn i muskulaturen på bakre bukvegg. Det er ca 1,5 l levret blod i bukhalen. På venstre underarm er det en gjennomgående stikklesjon. På høyre seteball er det en stikklesjon og bak/innad på høyre lår er det en lang skjæreslesjon. Foruten disse er det flere mindre lesjoner på brystet, buken og høyre ben og i alt 5 mindre stikk/risp og blåmerker i øvre del av ryggen. Det er flere mindre risp/skjæreslesjoner på begge hender”.

At grovheten i handlingen er av avgjørende betydning for straffeutmålingen tydeliggjøres ved at alle de tre dømmes til fengselsstraffer mellom 12-15 år. De tre får således idømt den strengeste straffen av samtlige åtte som dømmes for forsettelige drap. I de resterende fem sakene varierer straffelengden fra 8,5 til 10 år. Samtidig som handlingens grovhet er avgjørende for straffenivået, viser gjennomgangen av de tre dommene etter mitt syn at grovheten bidrar til at retten i større grad oppfatter disse drapene som uforståelige handlinger. Dette bygger først og fremst på ulike rettslige utsagn som fremgår av dommene. Retten påpeker for eksempel at det *”er vanskelig å forstå hvorfor tiltalte tok livet av sin samboer”*, eller at *”drapet synes fullstendig meningsløst”*. En slik bruk av ord, eller beskrivelse av drapshandlingen, er begrenset til de tre dommene og går ikke igjen i de resterende fem sakene. Når retten i én av disse tre sakene også vektlegger drapets meningsløshet i straffeutmålingen, gir dette et inntrykk av at rettens oppfattelse av drapet som en uforståelig handling bidrar i en straffeskjerpene retning. I tråd med en slik tolkning påpeker Leer-Salvesen (1991) at i den grad retten *”forstår”* gjerningsmannen, kan en slik forståelse fort falle bort om drapet oppfattes som spesielt grusomt av retten. På denne måten kan drapets uforklarlighet bli et straffeskjerpene moment, hevder han. Samtidig som drapets brutalitet får

betydning for rettens straffeutmåling, tydeliggjøres det i de tre dommene at hvordan offeret har opplevd situasjonen hvor drapet fant sted, også ilegges vekt i utmålingen av straff. En slik avveining foreligger for eksempel i et tilfelle hvor retten påpeker at offeret må *”ha hatt en betydelig dødsangst mens handlingen pågikk, og i det påfølgende tidsrom inntil døden inntrådte”*, eller ved at retten finner det straffeskjerpene at offeret *”må ha opplevd både smerte og desperat fortvilelse den siste tiden hun levde”*. I to av de tre dommene blir det tydelig at den tiltaltes atferd i tiden før drapet også får betydning for rettens straffeutmåling. I disse sakene har retten vektlagt det forhold at mannen hadde utsatt kvinnen for både vold og drapstrusler i forkant av drapet i en straffeskjerpene retning. Således speiler disse tre dommene hvordan retten, gjennom sin straffeutmåling, uttrykker sympati for kvinnen heller enn å vise forståelse og sympati for mannen og situasjonen han var i på gjerningstidspunktet.

Som nevnt over, viser gjennomgangen av de åtte dommene som omfatter forsettelig drap at erkjennelse av skyld kan være en betydelig faktor i straffeutmålingen. Som det vil fremgå av drøftelsen under, kan viljen til å ta på seg skyld føre til strafferabatt og en økt forståelse i retten. I følge Finstad (1996) er det mulig å peke på en sammenheng mellom straffetrusselen og den tiltaltes erkjennelse av skyld, i den forstand at jo større risikoen er for en strengere straff, jo mer vil den tiltalte benekte skyld i retten. De tre sakene som omfatter forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter virker å være i overensstemmelse med et slikt perspektiv, da samtlige av de tiltalte risikerer en straff på inntil 21 års fengsel (jfr. strl. § 233), og samtlige nekter straffeskyld i retten. Gjennomgangen av de tre dommene viser at de tiltalte ikke bare nekter straffeskyld, men at de også benekter andre forhold omkring drapshandlingen og situasjonen hvor drapet fant sted, som retten finner straffeskjerpene. For eksempel å ha utøvd vold mot kvinnen. Av innholdet i de tre dommene er det altså ingenting som tilsier at de tiltalte på noen som helst måte nærmer seg en erkjennelse av å ha begått drapshandlingen, eller vedkjenner seg å ha noe å gjøre med drapet overhodet. David Adams (2007) sin studie av menn dømt for partnerdrap i USA, antyder en liknende sammenheng mellom straffetrussel og erkjennelse av skyld. I en gjennomgang av rettsdokumenter finner han at flere av mennene som var tiltalt for partnerdrap, risikerte livstid i fengsel. Samtlige av disse mennene hadde nektet straffeskyld i retten. Som nevnt innledningsvis i kapitlet kan de tiltalte i mitt domsmateriale ha anket dommen, noe som i ytterste konsekvens kan ha medført at de har blitt frikjent i lagmannsretten. Dette kan bety at de tiltalte faktisk forteller sannheten når de nekter for å ha begått drapet.

Samtidig som handlingens grovhet virker å gjøre drapshandlingen mer uforståelig for retten, er det samtidig et annet forhold som virker å forsterke rettens oppfattelse av drapet som en uforståelig handling; tiltaltes manglende deltakelse i retten. Dette tydeliggjøres i én av de tre sakene, hvor tiltalte kun har avgitt en svært kortfattet forklaring i retten. I følge Christie (1977) er den tiltaltes deltakelse i retten essensiell nettopp i forhold til hvordan en handling fremstår for andre mennesker. Først og fremst for menneskene i retten, men også for mennesker utenfor rettssalen. Christie (1977) forklarer dette med at når rettslige konflikter avgjøres av høyt utdannede eksperter, blir avstanden stor mellom de ulike parter i retten. I den forstand at de tiltalte ofte har mangelfull skolegang, er arbeidsledige eller på andre måter befinner seg i en marginalisert samfunnsposisjon. Gjennomgangen av mine dommer samsvarer med en slik oppfattelse, da samtlige av de tiltalte blant annet var uten fast arbeid, uten inntekt eller hadde svært mangelfull skolegang. Denne sosiale avstanden bidrar til en begrenset mulighet til å forstå andre menneskers atferd, påpeker Christie (1977). I den forstand at samfunnet er strukturert på en slik måte at vi som mennesker er mindre avhengig av hverandre, vi vet mindre om hverandre, og dermed er det vanskeligere å forstå andres handlinger. Ut i fra et slikt perspektiv kan en manglende forklaring fra tiltalte selv bidra til at en handling fremstår som uforståelig og meningsløs. For å bedre få frem hvordan tiltaltes deltakelse får betydning i retten har jeg valgt å gjøre en sammenlikning av én av de tre dommene som omfatter dom på forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter med et fjerde tilfelle hvor tiltalen omfatter forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter, men hvor tiltalte ikke dømmes etter tiltale. Til tross for at ingen av de tolv sakene kan anses for å være like, i den forstand at de omfatter ulike individer og situasjoner, er det imidlertid flere faktorer ved de to sakene som gjør de interessante å se opp i mot hverandre. I tilfellet hvor retten fastsetter dom på forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter deltar den tiltalte i liten grad i retten, i den forstand at hans vitneforklaring er svært begrenset. I tilfellet hvor mannen ikke dømmes etter tiltale har han avgitt en lengre forklaring for retten. I retten forteller han at drapshandlingen var foranlediget av et voldsomt raseri, og en stor frustrasjon, over den vanskelige situasjonen han befant seg i på gjerningstidspunktet. I rettens straffeutmåling i saken påpekes det at det i ” *formildende retning til en viss grad må tas hensyn til at tiltalte har vært i psykisk ubalanse og i en vanskelig livssituasjon han mestret svært dårlig*”. Når retten vedtar at andre ledd i straffelovens § 233 ikke får anvendelse, til tross for at drapet beskrives som en meget alvorlig og gruoppvekkende handling, tydeliggjøres det etter mitt syn at fokus til en viss grad flyttes fra handling til situasjon, og at drapet således fremstår som mer forståelig for retten. I denne

saken foreligger det heller ingen bemerkninger om drapets uforståelighet, som var gjennomgående i de andre tre sakene hvor tiltalen omfatter forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter. I tråd med Christie (1977) sitt perspektiv, belyser dermed de to dommene at den tiltaltes manglende deltakelse i retten, kan ha hatt betydning for rettens oppfatning av drapet som i større grad en uforståelig handling. Christie (1977) peker på at et kjennetegn ved den norske rett er at de tiltalte ikke er hovedpersoner i sin egen rettssak, og at dette bidrar til at han eller hun får for lite oppmerksomhet i retten. For å få en forståelse av hva som ligger bak folks handlinger er det imidlertid nødvendig at de tiltalte i større grad deltar i retten, påpeker han. De må gå fra å være tilhørere til deltakere. Bare på denne måten vil den tiltalte kunne påvirke den rettslige forståelsen av en lovbruddshandling, hevder han.

Erkjennelsens betydning for straffeutmålingen

Gjennomgangen av de åtte dommene viser at den tiltaltes vilje til å tilstå og å erkjenne sine handlinger er av betydning for rettens straffeutmåling. Det kan være flere årsaker til at de tiltalte henholdsvis erkjente å ha begått handlingen eller erkjente seg skyldig i retten. En tilståelse i retten vil for eksempel kunne føre til en nedsatt straff (jfr. straffeloven § 59 2. ledd). Gjennomgangen av de to dommene hvor det forelå en tilståelse viser at denne førte til strafferabatt, som en følge av straffeloven § 59 2. ledd. De to idømmes fengselsstraff på henholdsvis 8,5 år og 9 år, og får således den laveste straffen av samtlige åtte som straffedømmes i mitt domsmateriale. Det er videre rimelig å anta at erkjennelsen kan ha en mer eksistensiell betydning for de tiltalte. I den forstand at de har et *behov* for å forklare seg i retten og påta seg ansvar for sine handlinger. Som påpekt over kan også deltakelsen i retten vært avgjørende for hvordan retten oppfatter en drapshandling. Gjennom vitneforklaringen gis de tiltalte en mulighet til å fortelle sin side av historien, som kan bidra til at de fremstår på en mer menneskelig måte i lys av deres livssituasjon, både overfor retten og for oss som ser saken utenifra. Gjennom erkjennelsen og deres vitneforklaring gis de således en mulighet til å oppnå forståelse for situasjonen som har oppstått, og handlinger som er begått. I følge Leer-Salvesen (1991) kan en tiltaltes manglende vilje til å vise anger eller ta på seg skyld brukes som et straffeskjerpene moment i retten. Motsatt er det altså mulig å hevde at viljen til å erkjenne skyld og påta seg ansvar for sine handlinger anses som en formildende omstendighet i retten. Hvilket betyr at erkjennelsen også har en mer implisitt betydning i rettens vurderinger av lovbrudd. Retten ønsker å se at en tiltalt viser anger og skyldfølelse. Kanskje er det ikke tilfeldig at retten har et slikt syn på erkjennelse, om man legger til grunn at strafferetten er forankret i en kristenkulturell tradisjon?

Gjennomgangen av de to dommene viser at de tiltaltes vilje til å ta på seg skyld ikke bare anses som formildende i straffeutmålingen, men den virker også å ha betydning for hvordan retten oppfatter de tiltalte som personer. Dette blir spesielt tydelig i én av de to sakene. hvor retten peker på at den tiltalte har erkjent de faktiske forhold ”viser at den tiltalte synes å ha tatt inn over seg alvoret i saken og handlingens forkastelighet”. På denne måten fremstår han kanskje i større grad som en angrende synder for retten. Dette bildet virker å bli forsterket av tiltaltes atferd etter drapet. Først og fremst ved at det var han selv som meldte seg for politiet, og at dette vektlegges i en formildende retning i straffeutmålingen. Domsavgivelsen viser videre at retten også vektlegger det faktum at den tiltalte har tatt tak i den vanskelige livssituasjonen han befant seg i på gjerningstidspunktet, i en formildende retning. Således virker det at han i etterkant av drapet har tatt tak i sitt rusproblem, gjennomført et sinnemestringskurs, og påbegynt skolegang, å bevise for retten at han viser ansvar og skyldfølelse for det han har gjort.

Samtidig gir dommen et inntrykk av at mannens vilje til å ta på seg skyld, fører til at retten til en viss grad viser forståelse for situasjonen tiltalte var i på gjerningstidspunktet. Av dommen går det frem at både tiltalte selv, og hans samboer drakk alkohol regelmessig. Dagen hvor drapet fant sted hadde det oppstått en krangel mellom dem. Av vitneforklaringer fra parets venner fremgår det at kvinnen hadde uttrykt redsel for sin samboer denne dagen, og at hun var redd for at han kom til å drepe henne. To ganger i nærgående tid før drapet var han blitt dømt for grov vold mot henne. Tiltalte forteller at han hadde følt seg svært provosert av sin samboer på gjerningstidspunktet, da hun blant annet hadde klippet i stykker bilder av barnet hans. Andre vitner forteller i retten at kvinnen ofte hadde ringt til politiet og fremsatt uberettigede anmeldelser mot mannen, og flere ganger tilkalte barnevernstjenesten for å forhindre mannen samvær med sitt barn. Av domsteksten går det frem at retten legger disse vitneforklaringene til grunn, og således anerkjenner at forholdet mellom tiltalte og hans partner var svært turbulent i tiden forut for drapet. Retten påpeker at ”B sitt bidrag til konfliktforholdet mellom de to kan selvsagt ikke karakteriseres som en formildende omstendighet, men kan muligens bidra til å kaste et visst lys over tiltaltes voldsomme aggresjonsutbrudd i et forhold preget av hyppige gjensidige raserianfall”. I rettens utmåling av straff anses hans tidligere vold mot henne som et straffeskjerpene moment. Av dommen følger det imidlertid at ”retten er enig med aktor i at et utgangspunkt i straffesorden 11 års fengsel kan være passende i en sak som den foreliggende, men når de ulike skjerpene og i sær de formildende forhold veies mot

hverandre, er retten kommet til at en straff på 9 års fengsel vil være en riktig reaksjon". De formildende omstendighetene får altså stor betydning i rettens straffeutmåling.

I den andre saken hvor den tiltalte tilstår i retten, forteller han at drapet var foranlediget av en opplevd frustrasjon over at han ikke fikk avklart sitt forhold til sin tidligere samboer. Han hadde gjentatte ganger forsøkt å få kontakt med henne uten å lykkes, noe han opplevde som svært vanskelig. Han forteller at hun i en periode bodde hos ham, og at han etter hvert følte seg utnyttet av samboeren fordi hun ikke bidro til deres felles økonomi. Han hadde mistet jobben, noe som hadde forverret hans livssituasjon. Deretter hadde kvinnen flyttet ut. Dagen hvor drapet fant sted hadde det oppstått en krangel mellom dem. Mannen forteller at han bare husker selve drapshandlingen vagt. Da han etter hvert hadde innsett at samboeren var død, hadde han forsøkt å gjenopplive henne. Noe han ikke hadde lyktes med. I retten forteller han at han da hadde lagt seg ved siden av henne og grått. Deretter hadde han inntatt en større mengde piller, fordi han ønsket å ta sitt eget liv. Av domsteksten går det frem at retten, under utmålingen av straff, påpeker at *"tiltaltes handling må sees på bakgrunn av den fortvilelse han følte over det han oppfattet som avvvisning og ignorering av hans behov for en avklaring av forholdet"*. Den tiltalte i denne saken ble idømt 8,5 års fengselsstraff, noe som utgjør den laveste straffen av samtlige av de åtte som ble straffedømt i mitt domsutvalg.

Etter mitt syn gir de to overnevnte saker et inntrykk av at jo mer den tiltalte har tatt inn over seg, og påberopt seg ansvar for handlingen han har begått, jo større forståelse blir han møtt med av retten. Således er det mulig å argumentere for at disse dommene speiler hvor betydningsfull erkjennelsen kan være for hvordan den tiltalte og drapet oppfattes i retten. Samtidig er det tydelig at tiltaltes atferd i etterkant av drapet får betydning for straffeutmålingen. I den forstand at en utvist sorg og anger både bidrar i en formildende retning, og virker å gjøre drapet mer forståelig for retten. Rettens fastsettelse av straff i de to sakene gir således et inntrykk av at fokus i større grad flyttes fra handlingen som er begått til situasjonen den tiltalte var i på gjerningstidspunktet. I tråd med en slik oppfattelse, påpeker Leer-Salvesen (1991), at i den grad det eksisterer sympati for den tiltalte i retten, bidrar denne nettopp til å skille person og handling i den forstand at retten sitt fokus i søken etter årsaken til drapshandlingen virker å flyttes fra den tiltalte som individ til situasjonen han var i på gjerningstidspunktet. Istedenfor at et drap forstås ut i fra bestemte trekk ved den tiltalte, forstås altså drapet i større grad ut i fra den tiltaltes livssituasjon, noe som igjen bidrar til at den tiltalte møtes med en større forståelse i retten.

Viljen til å erkjenne skyld er således avgjørende i rettens straffeutmåling. I følge Finstad (1996) er imidlertid den rettslige arena i seg selv en hindring for viljen til å erkjenne skyld. Dette kommer blant annet til uttrykk ved at tiltalte ofte endrer sine forklaringer fra tidligere politiavhør når de møter i retten, påpeker hun. I mitt domsutvalg var dette tilfelle i to av de åtte sakene hvor de tiltalte ble idømt straff. I begge tilfellene meldte mannen selv i fra til politiet etter drapet. I avhør hos politiet erkjente de så at det var de som hadde tatt livet av offeret. Én av de tiltalte hadde fortalt at han i situasjonen hvor han tok livet av sin kone hadde tenkt og sagt at ” *du skal dø og jeg skal dø og så skjedde det*”. I retten benekter han imidlertid at hadde til hensikt å ta livet av sin kone. Han hadde bare ment å skremme henne. I følge Finstad (1996) har dette sammenheng med at retten ikke egner seg som sted for personlig samtale, og den derav heller ikke er egnet som et rom for å fremme erkjennelse av skyld. Når en tiltalt gjør erkjennelser i politiavhør, er ikke dette ” *fordi politifolk er annerledes mennesker enn dommere og forsvarsadvokater, men fordi relasjonen er annerledes*” påpeker hun (Finstad, 1996:45). I tråd med dette påpeker Leer-Salvesen (1988) at politiet ofte trer inn i sjelsørger-rollen. I denne sammenheng viser han til hvordan én av hans informanter forteller om hvor viktig det var for ham å ha noen å snakke med i tiden etter drapet. Ettersom han hadde sittet isolert i varetekt over en lengre periode, hadde han ikke hatt noen å snakke med om situasjonen. Han opplevde derfor et enormt behov for å snakke med etterforskerne. Blant annet om sine følelser, sorgen og skylden han følte over handlingene han hadde begått. Når viljen til å erkjenne skyld i større grad forekommer i politiavhør enn i retten kan dette sees i lys av at politiavhøret finner sted i et helt annet rom, påpeker Finstad (1996). Et rom hvor det er større plass til personlige samtaler, som åpner opp for å bringe klarhet i hva som har skjedd. Det kan imidlertid ikke utelukkes at de tiltalte i mitt domsutvalg har blitt instruert av sine forsvarere til å endre sin forklaring i retten, i håp om at de skal få en redusert straff. Om overnevnte perspektiver legges til grunn, er det imidlertid mulig å argumentere for at en manglende plass for erkjennelse av den individuelle opplevelse av skyld i retten, kan føre til at de tiltalte vil benekte straffeskyld så sant de er tjent med det når retten skal utmåle straff.

Oppsummering:

Gjennomgangen av de tolv dommene speiler hvordan de juridiske retningslinjer retten er pålagt å følge fører til at den har en individuell tilnærming til drap, hvor den isolerte lovbruddshandlingen står i sentrum for rettsavgjørelsen. I hvilken grad det er knyttet en

valgfrihet til handlingen er avgjørende for den rettslige forståelsen av drapet. Drapet forstås enten som en viljestyrt handling, eller som det jeg kaller en viljeløs handling. I førstnevnte tilfeller tolkes drapene som intenderte handlinger, som må straffes. I sistnevnte tilfeller tolkes ikke viljen til å drepe som en reell vilje, men som styrt av en diagnostisk avgrenset lidelse. De tiltalte anses dermed som skyldfri, og kan derav ikke idømmes straff. Slike årsaksforklaringer på drap fører imidlertid til at de tiltaltes ansvar for handlingen, og dens meningsinnhold, frastjeles. Denne typen forklaringer åpner i stor grad for at handlingen kan tolkes som et resultat av noe den tiltalte *er*, og at han eller hun således fremstilles som farlige personer. Analysen speiler en kontrast mellom den rettslige forståelsen av de forsettelige drapene som oppfattes som impulshandlinger, og litteraturens forståelse av tilsvarende handlinger som i stor grad oppfattes som planlagte handlinger. At ingen av domsavsigelsene vedrørende partnerdrapssaker i den aktuelle tingretten i Norge i tiårsperioden 2000-2009 omfatter overlagt drap kan imidlertid være tilfeldig. Om partnerdrap i Norge er av en annen karakter enn partnerdrap som begås i de land som forskningslitteraturen drøfter, eller om det er ulik rettspraksis i Norge og andre vestlige land angående partnerdrap, gir ikke mitt materiale grunnlag for å vite.

Dommene speiler et motsetningsforhold mellom den rettslige og de tiltaltes tolkning av drapshandlingen. Mens retten tolker drapet i lys av sin individuelle tilnærming, hvor den isolerte drapshandlingen er det sentrale, tolker de tiltalte drapshandlingen i lys av sin relasjon til partner eller tidligere partner, og hvordan denne ledet frem til situasjonen hvor drapet forekom. Således speiler deres vitneforklaringer en relasjonell tilnærming til drapet. Av analysen fremgår det videre at disse ulike tilnæringsmåtene er avgjørende for de ulike parters oppfattelse av skyld. For de tiltalte er opplevelsen av skyld nært knyttet til deres mer sammensatte oppfattelse av situasjonen hvor drapshandlingen forekom. De opplever seg derfor ofte ikke som den eneste skyldige. I retten er det imidlertid den juridiske definisjonen av skyld som er den rådende. Man er enten skyldig eller uskyldig i å ha begått den bestemte lovbruddshandlingen. Her er det ikke rom for en fordeling av skyld. Analysen speiler således et møte mellom rettsrasjonalismen og de tiltaltes følelsesmessige og eksistensielle forståelse av drapet. Som en følge av rettens individuelle tilnærming til drapet, skyves dermed de tiltaltes forståelse av drapet, og deres eksistensielle opplevelse av skyld utenfor den rettslige arena. Gjennom Leer-Salvesen (1988) sine intervjuer tydeliggjøres det imidlertid hvordan det å få lov til å ta på seg skylden for sine handlinger fremstår som et svært viktig aspekt. At det å få ta ansvar for drapet opplevs som essensielt påpekes også gjennom ett av Adams (2007)

sine intervjuer. Hans informant hadde tatt livet av sin kone. Under den påfølgende rettssaken vurderte retten om tiltalen skulle reduseres fra forsettelig drap til uaktsomt drap. Mannen hevdet imidlertid at han fortjente å bli straffet for forsettelig drap. I retten forteller han følgende: ” *Some members of my family and my attorney thought that I should be charged with a lesser crime. I understand and appreciate their feelings and concern for me but I am the one who has to live with myself and my conscience* ” (Adams, 2007:90). En slik uttalelse tydeliggjør hans behov for å ta på seg ansvaret og gjøre opp for sine handlinger.

Gjennomgangen av dommene viser at en rettslig tilståelse er et forhold som til en viss grad kan påvirke rettens individuelle tilnærming til drap, ettersom den bidrar til at retten i en viss grad flytter fokus fra lovbruddshandlingen til situasjonen den tiltalte var i på gjerningstidspunktet. Dette gir videre et inntrykk av at de tiltaltes erkjennelse av skyld og utviste anger ikke bare belønnes med strafferabatt, men også med forståelse. Noe som igjen gir et inntrykk av at de tiltalte oppfattes som mer sympatiske personer i retten. Samtidig fremgår det av analysen at de tiltaltes deltakelse, i form av lengre og utfyllende vitneforklaringer, kan bidra til at drapet fremstår som mer forståelig for retten. Motsatt viser gjennomgangen av dommene at de drapshandlingene som rettslig sett oppfattes som de groveste og mest brutale i større grad oppfattes som uforståelige handlinger av retten. Når denne uforståeligheten trekkes frem i rettens straffeutmåling, gis det et inntrykk av at drapets uforklarlighet bidrar i en straffeskjerpene retning. Gjennom de tre dommene som omfatter forsettelig drap under særdeles skjerpene omstendigheter, speiles tydeligst rettens individuelle tilnærming til drap, når fokuset gjennomgående ligger på den brutale drapshandlingen, slik at alle andre forhold overskygges. Disse dommene viser at retten ikke har lagt noe vekt på situasjonen den tiltalte var i på gjerningstidspunktet. Selv om ord som gjengjeldelse og rettferdighet ikke nevnes i de tre dommene, gir de imidlertid et inntrykk av at gjengjeldelsestanken står sentralt i straffeutmålingen – det grusomme må straffes strengt. En manglende deltakelse fra tiltalte i retten, virker å forsterke rettens tolkning av disse som uforståelige drap. Dommene gir videre et inntrykk av at de spesielt grove drapshandlingene fører til at det er offeret, ikke enn den tiltalte, som møtes med sympati og forståelse i retten.

Domsanalysen belyser også flere rettslige paradokser. Dette gjelder blant annet ved drap begått i det som, rettslig sett, anses som en utilregnelighetstilstand. I disse sakene fremgår det at de tiltalte anses som skyldige i forsettelige drap. De har utvist nødvendig grad av vilje og intensjon som kreves av forsettet. Når det kommer til straffeutmålingen tydeliggjøres det imidlertid at intensjonen gjøres om til en viljeløs handling. Når retten i åtte saker fastsetter

dom for forsettelig drap, betyr dette at den tolker drapene som viljestyrte handlinger; de tiltalte valgte å begå drap - de hadde til hensikt å drepe kvinnen. Samtidig forklarer de drapene med avvikende trekk ved de tiltalte, og tolker drapene som impulshandlinger, noe som gir et inntrykk av et fravær av vilje i handlingene. Således er kanskje hovedperspektivet i de forskningsbidragene som belyses over, mer i samsvar med rettens grunnpremiss. I den forstand at dette forstår drapene som planlagte, og derav som en valgt handling, mens straffeutmålingens vektlegging på utilregnelighet og viljeløshet avviker fra en slik forståelse. Om man legger til grunn Leer-Salvesen (1988) sitt syn på den frie vilje, er de rettslige paradoksene kanskje ikke uventet? I sin studie påpeker han nemlig at når verken gode eller onde handlinger lar seg fullt ut forstås, er det ikke mulig å forklare handlinger ut fra fri vilje. Etter hans syn kan man aldri oppnå en fullstendig forståelse av en handling, således kan man heller aldri forstå hvorfor vedkommende valgte å begå denne handlingen. På bakgrunn av sine intervjuer peker han på at mens retten fastsetter skyld ut i fra én årsak, nemlig den utviste vilje, som fastslår at mennenes drapshandling var en rasjonell og overveid handling, var ikke drapet et valg for mennene. Det var en handling som forekom i et skjebnesvangert øyeblikk hvor de mistet kontrollen, utløst av en rekke ulike årsaker. Dette tydeliggjør hvordan tanken om den frie vilje, som strafferetten bygger på, blir en helt utilstrekkelig tilnæringsmåte til drapet, påpeker han. Mennene kunne *”ikke godta den klare og rette linje fra ond vilje til ond handling eller fra person til gjerning”* (Leer-Salvesen, 2001:95). Mens retten altså har i oppgave å straffe den onde vilje, var det ingen ond vilje som førte til at mennene begikk drap. Dermed er det vanskelig å trekke en parallell mellom ond vilje og ond handling, påpeker han. Hans forståelse av individets frie vilje står således i kontrast til rettens tolkning av det forsettelige drapet, hvor handlingen og skyld utelukkende begrunnes i den utviste viljen til å ta et annet menneskes liv.

Del 3: Litteraturens forståelse av partnerdrap

Dette kapitlet drøfter hvordan partnerdrap forstås i et utvalg av internasjonal forskningslitteratur. Som nevnt innledningsvis er denne drøftelsen begrenset til å omfatte forståelser av menn som begår partnerdrap. Forskningslitteraturen er som nevnt studier gjort av henholdsvis Kenneth Polk (1994), David Adams (2007) og Neil Websdale (1999).

Kvinnen som eiendom

På bakgrunn av en case-studie av drap i Victoria, Australia i perioden 1985-1989, hevder Polk (1994) at partnerdrap begått av menn kan forstås i lys av deres syn på kvinnen som sin eiendom. I følge Polk (1994) kommer et slikt eiendomsforhold til uttrykk på flere ulike måter. Blant annet ved at mannen ofte har utsatt kvinnen for vold og trusler forut for drapet. Slike voldshandlinger blir en manns uttrykk for et ønske om å kontrollere kvinnens handlinger, påpeker han. I denne sammenheng viser han til en sak der en mann hadde truet sin kone, som var i ferd med å gå fra ham, med at ” *if I can't have you, no one will*” (Polk, 1994:29). Gjennom en slik trussel speiles ikke bare mannens oppfattelse av kvinnen som sin eiendom, men den viser også hvordan han reduserer henne til et objekt, noe som bidrar ytterligere til å opprettholde hans eiertrang, påpeker han. I følge Polk (1994) er mannens eiertrang i hovedsak rettet mot kvinnens seksuelle utfoldelse. Gjennom intervjuer med 31 drapsovmøtne menn hevder imidlertid Adams (2007) å finne at mannens behov for kontroll over kvinnen er knyttet til flere aspekter ved hennes liv, og at drapet kan tolkes som et resultat av at han ikke lenger opplever å ha den ønskede kontrollen. Han viser for eksempel til hvordan flere av hans informanter hadde brukt vold og trusler for å styre kvinnens sosiale liv. Av hans intervjuer fremgår det blant annet at flere av mennene hadde vært opptatt av å kontrollere hvem kvinnen hadde sosial omgang med. Én mann fortalte blant annet at han anså dette som nødvendig, for å sikre at kvinnen ikke hadde kontakt med venner og familie som hadde en dårlig innflytelse på henne. Med dårlig innflytelse refererte han til mennesker som kunne påvirke kvinnen til å gå fra ham. I følge Adams (2007) forsøkte han altså å forhindre kvinnen i å ha omgang med

venner og familie han anså som en trussel mot hans forhold til kvinnen. Drapet kan således forstås i lys av mannens relasjon til kvinnen, i den forstand at han var redd for å miste sin partner (Adams, 2007). På bakgrunn av en case-studie av partnerdrap i Florida hevder Websdale (1999) at mannens eiertrang overfor partner eller tidligere partner, og således hans behov for kontroll over henne, har sammenheng med en samfunnsskapt forventning om at menn skal dominere over kvinner. Mannens kontrollbehov over partner eller tidligere partner er derfor ikke begrenset til enkelte eller bestemte aspekter, men omfatter hele hennes liv (Websdale, 1999).

Gjennom de tre forskningsbidragene speiles en enighet om at drapet kan forstås i lys av mannens syn på kvinnen som sin eiendom. Samtidig tydeliggjør disse bidragene hvordan det kan knyttes henholdsvis en individuell, relasjonell og strukturell forståelse til partnerdrap. Den videre drøftelsen er derfor inndelt i tre idealtypiske kategorier; en individuell, en relasjonell og en strukturell tilnærming til partnerdrap. De ulike kategoriene er basert på ulike forståelsesmåter som foreligger i den overnevnte forskningslitteraturen. Tidvis vil disse forståelsene drøftes opp i mot den rettslige forståelsen av partnerdrap som drøftes i forutgående kapittel, og politiets kategoriseringer av partnerdrap som ble lagt frem i kapittel 3. De tre kategoriene er idealtypiske. Hensikten med en idealtypisk kategorisering er å bedre kunne fremheve særtrekk ved forståelser av fenomenet partnerdrap, og å bedre kunne belyse hvilke ulike forståelser av partnerdrap som foreligger i mitt datamateriale. Samtidig er det viktig å understreke at det kan være glidende overganger mellom de ulike kategoriene, eller kategoriene kan være delvis overlappende, og at det i praksis ville vært mulig å plassere de ulike forståelsene innunder flere og andre idealtypiske kategorier. En forståelse kan også inneholde elementer fra alle de tre kategoriene. Tidvis vil det trekkes inn andre forskningsbidrag, som for eksempel bidrar til å utdype drøftelsen, som støtter de ulike forståelsene som belyses, eller bidrar med alternative forståelser av menn som begår partnerdrap.

Individuell forståelsesmåte

Drapet som kontrollutøvelse av kvinners seksualitet

I sin studie viser Polk (1994) til at de fleste drap i nære relasjoner forekommer mellom partnere, altså mellom mennesker som har en seksuell relasjon. Når en mann tar livet av sin

partner eller tidligere partner er det derfor nødvendig å tolke disse drapene i lys av den seksuelle relasjonen mellom mannen og kvinnen, påpeker han. Som allerede nevnt hevder Polk (1994) at mannens kontrollbehov over partner eller tidligere partner i hovedsak er rettet mot kvinnens seksualitet. Ut i fra et slikt perspektiv er det altså kvinnens seksualitet mannen anser som sin eiendom. Gjennom sin case-studie hevder han å finne en nær kobling mellom sjalusi og mannens eiertrang overfor kvinnen. I den forstand at mannens opplevde sjalusi er knyttet til hans maskuline behov for å føle en seksuell eiendomsrett over sin partner eller tidligere partner. I forlengelsen av Polk (1994) sin forståelse kan drapene dermed knyttes til en bestemt egenskap ved mannen, hans eiertrang overfor kvinnens seksualitet. Således speiler hans tolkning av menn som begår partnerdrap en individuell forståelsesmåte, i den forstand at mannens eiertrang forstås som årsaken til drap. Det er imidlertid viktig å påpeke at Polk (1994) tolker mannens seksuelle eiertrang overfor kvinnen som forårsaket av en underliggende maskulin kamp mellom menn i samfunnet. Dermed er hans tolkning av partnerdrap begått av menn også forankret i en bredere forståelse av fenomenet. Polk (1994) sin tolkning av partnerdrap blir således et eksempel på hvordan forståelser veves sammen og tydeliggjør, som allerede problematisert over, at en forståelse av partnerdrap kan inneholde elementer fra flere av de tre idealtypiske kategoriene.

Som påpekt i kapittel 3 viser politiets registreringer av partnerdrapsmotiv i Norge, i perioden 2000-2009, at sjalusi utgjorde den klart største motivkategorien. I 42 % av sakene med en mannlig siktet hadde politiet registrert sjalusi som motiv. Studier fra Sverige peker i en liknende retning. Til tross for at et stort omfang av partnerdrapene kan knyttes til sjalusi, gir dette imidlertid ingen økt forståelse av hvorfor disse drapshandlingene fant sted. Basert på sin gjennomgang av saker påpeker imidlertid Polk (1994) at mannens opplevde sjalusi i hovedsak leder til drap i situasjoner hvor han opplever at hans eiendomsrett overfor partner eller tidligere partner trues. For eksempel om han frykter at kvinnen enten allerede har, eller kommer til, å innlede et forhold til en ny mann. I disse tilfellene kan drapet tolkes som en handling begått i et voldsomt raseriutbrudd forårsaket av en ekstrem opplevelse av sjalusi og følelsen av å miste kontroll over kvinnen. Han viser for eksempel til en sak hvor "Rita", som etter et endt forhold med "G.K", etter hvert innledet et forhold til en ny mann. I følge hennes sønn hadde "G.K" vært voldelig og truende overfor henne ved flere anledninger. Han forteller videre at "*when G.K found out about her other relationship he again threatened his mother, saying: if I can't have you, no one will...*" (Polk, 1994:29). I følge Polk (1994) kan trusselen "G.K" kom med i forkant av drapet, bidra til at drapshandlingen kan tolkes som mannens

avvergelse av at kvinnen skulle innlede et nytt forhold. Mannens seksuelle eiertrang speiles dermed gjennom hans villighet til å ta livet av kvinnen, heller enn å la henne innlede et forhold til en annen mann. Han hevder å finne et liknende mønster i omtrent samtlige av de isolerte partnerdrapene i sin case-studie. Når mannen tok livet av kvinnen i slike situasjoner hevder han at drapshandlingen speiler hans frykt for å miste retten til hennes seksualitet, eller en frykt for at andre menn skal overta disse rettighetene. Mannens eiertrang overfor kvinnens seksualitet, kommer også tydelig frem i tilfeller hvor en mann har tatt livet av mannen hans partner eller tidligere partner har innledet et forhold til, eller han mistenker henne for å ha innledet et forhold til, påpeker Polk (1994). Dette forekom i 13 saker i hans case-studie. Disse drapene tolker han således som mannens måte å kvitte seg med sin rival i kampen om rettigheten til kvinnens seksualitet.

Gjennom Adams (2007) sine intervjuer forteller 13 av hans informanter at drapet hadde forekommet under et plutselig anfall av sjalusi. Fire av mennene forteller at det først og fremst var frykten for å miste kvinnen, og det de hadde sammen, som hadde utløst den voldsomme sjalusien. Andre knytter sjalusien direkte til mistanker om at kvinnen hadde vært utro. Når flere forteller at de hadde hatt sex med kvinnen kort tid før de tok livet av henne, og at de så på dette som en måte å stadfeste at hun fortsatt var hans kvinne viser han, som Polk (1994), til at mannen også ønsker å kontrollere kvinnens seksuelle utfoldelse. Én av mennene forteller for eksempel at det var viktig for ham å ha sex med sin tidligere kone før han tok livet av henne fordi for ham ble dette ” *a way of preserving us as a couple forever*” (Adams, 2007:168). I dette tilfelle hadde hans tidligere kone innledet et forhold til en ny mann. På bakgrunn av dette fortalte mannen at det også var viktig for ham å vise overfor kvinnens nye partner at han ” *had been the last to have her*” (Adams, 2007:168). Mens Polk (1994), som nevnt, hevder at mannens drapshandling i hovedsak kan knyttes til et sjalusianfall utløst av en trussel mot hans eiendomsrett, hevder Katz (1988) på sin side at drapet kan tolkes i lys av mannens raseriutbrudd forårsaket av en opplevd ydmykelse. Ofte er det ikke den første ydmykelsen mannen opplever i parforholdet, påpeker Katz (1988), men heller den *største* opplevde ydmykelse. En slik form for ydmykelse kan for eksempel knyttes til at kvinnen hadde vært utro mot mannen, noe han opplever som tap av status i andres øyne (Katz, 1988). Han hevder at drapet således kan knyttes til at mannens voldsomme raseri søker et mål å få utløp i, nemlig det å ydmyke tilbake. Videre peker han på at slike drap dermed kan tolkes som mannens oppfattelse av handlingen som en rettferdig løsning på gjerningstidspunktet. Han stiller imidlertid spørsmålsteget ved om døden nødvendigvis var målet med handlingen, eller

om drapshandlingen heller var en symbolsk eller emosjonelt rettet handling som *endte* med døden. Polk (1994) kritiserer imidlertid Katz (1988) for å ha en for snever tilnærming til drap. Til tross for at Polk (1994) mener det er viktig å studere individuelle årsaker til drap, noe han selv gjør, peker han på at Katz (1988) sin tilnærming til partnerdrap mangler et viktig aspekt når han ikke tar hensyn til den essensielle sammenhengen mellom kjønn og drap. Hans tolkning av drap undergraver således maskulinitet som den fundamentale basis for mannens opplevelse av nedverdiggelse og sinne, som igjen leder til drapet, påpeker Polk (1994).

Som påpekt i forutgående kapittel hevder både Polk (1994) og Websdale (1999) at partnerdrap med en mannlig gjerningsperson ofte kan tolkes som en planlagt handling. De påpeker derfor at en drapshandling forårsaket av mannens opplevelse av sjalusi, ikke nødvendigvis trenger å bety at sjalusien må være resultat av en plutselig konflikt. I deres saker viste det seg at sjalusien ofte hadde bygd seg opp over en lengre tidsperiode. Polk (1994) peker for eksempel på et tilfelle hvor mannen, etter at kona hadde forlatt ham, i lengre tid forfulgte og overvåket henne frem til den dagen han tok livet av henne. I avhør hos politiet etter drapet fortalte han at hun hadde vært utro mot ham, og at drapet var utløst av at han var lei av måten hun behandlet ham på: *"She`s been sticking it to me for years... She`s had a number of different men"* (Polk, 1994:30). I følge Polk (1994) hadde mannens opplevde sjalusi bygget seg opp over flere år, hvor han til slutt hadde nådd et punkt hvor det ikke bar lenger. Mens Polk (1994) hevder at sjalusien i hovedsak utløses av at mannen opplever at hans kontroll over kvinnens seksualitet trues, påpeker imidlertid Websdale (1999) at det er vanskelig å peke på én faktor som utløser sjalusi. Dette begrunner han med at man må ta høyde for at menn opplever sjalusi forskjellig. Dermed vil en manns håndtering av ytre trusler mot den emosjonelle tilknytningen han har til partner eller tidligere partner, variere fra individ til individ.

Gjennomgående i både Polk (1994) og Adams (2007) sine studier er at de finner at flere menn knytter drapet til mistanker om at kvinnen hadde vært utro. Polk (1994) viser for eksempel til en sak hvor "Mack" mistenkte sin kone "Terri" for å ha et forhold til flere ulike menn utenfor ekteskapet, noe hun imidlertid nektet for. Han var svært kontrollerende overfor henne, og i tiden før han drepte henne gikk det så langt at han ikke slapp henne ut av huset. I senere vitneforklaringer benektet både "Terri" sine venner og familie at hun hadde vært utro mot sin mann. I retten ble disse anklagene derfor oppfattet som grunnløse (Polk, 1994). For Polk (1994) vitner slike tilfeller om at mannens eiertrang og opplevelse av sjalusi er så sterk at den ikke bare medfører at han er i stand til å overbevise seg selv om at han har rett i sine

mistanker, men at han også er villig til å drepe kvinnen basert på disse mistankene. Av Adams (2007) sine intervjuer fremgår det at også 13 av hans informanter knytter drapet til mistanker om at deres partner hadde vært utro. På bakgrunn av sin gjennomgang av domsavsigelser påpeker imidlertid Adams (2007) at det i åtte av de tretten sakene forelå vitneforklaringer fra kvinnens venner og familie som hevder at mannens beskyldninger om kvinnens utroskap *"had been solely in the imagination of the jealous possessive perpetrator"* (Adams, 2007:40). I følge Adams (2007) kan slike tomme anklager tolkes som mannens forsøk på å rasjonalisere sin kontrollerende atferd overfor kvinnen. I den forstand at han bruker sine mistanker som en unnskyldning for å overvåke henne eller styre hennes handlinger. Også i to av de tolv dommene i mitt domsmateriale knytter de tiltalte mistanker om at kona var utro til drapet. Andre vitner i disse sakene, samt de rettsakkyndige, påpeker imidlertid at kvinnens utroskap ikke var reelt. I én av de to dommene fremgår det for eksempel at de rettsakkyndige forklarer mannens mistanker om konas utroskap som en vrangforestilling i forlengelsen av hans psykotiske tilstand på gjerningsøyeblikket. Hans mistanker om kvinnens utroskap forstås således som et resultat av hans psykiske sinnstilstand.

Betydningen av rus og tilgang på våpen

I følge Rying, Estrada og Grann (2007) viser tall fra Sverige, i perioden 1990-2004, at alkohol virker å spille en mindre rolle ved partnerdrap sammenliknet med drap i andre relasjoner. Om lag 50 % av de mannlige gjerningspersonene ved partnerdrap var påvirket av rusmidler på gjerningstidspunktet, mot 60 % ved dødelig vold generelt. I Norge i perioden 2000-2009 var 20 % av de mannlige siktede påvirket av alkohol. Til sammen 38 % av mennene var imidlertid påvirket av alkohol og andre rusmidler. Til sammenlikning var 25 % av de 306 siktede ved drap generelt påvirket av alkohol, mens 42 % var påvirket av alkohol og andre rusmidler (Kripas drapsstatistikk, 2009). Til tross for at disse tallene sier noe om omfanget av ruspåvirkning ved partnerdrap, sier de imidlertid ingenting om i hvilken grad rusen var avgjørende for drapshandlingene. I sin studie påpeker Brookman (2005) at det foreløpig ikke foreligger noen studier som direkte har identifisert rusens rolle ved partnerdrap. Basert på en gjennomgang av drapssaker peker hun på at i den grad alkoholen virker å være av betydning ved partnerdrap, har dette sammenheng med hvor grov vold kvinnen utsettes for på gjerningstidspunktet. Til tross for at en rekke studier kan påvise en statistisk sammenheng mellom rus og voldshandlinger er det viktig å fremheve at bare en brøkdel av alle beruselser fører til voldsutøvelse, påpeker Skjørten (1994). Dermed er det ikke slik at ruspåvirkning predisponerer voldshandlinger. I sin studie av vold i parforhold finner hun at rusen både kan

ha en voldsfremmende og en voldshemmende effekt. Enkelte av hennes informanter forteller at de bare brukte vold når de var ruspåvirket, mens andre ble mindre voldelige når de var ruspåvirket. I følge Wormer og Roberts (2009) er alkoholen heller en interagerende årsak, enn en direkte årsak til drap. I tråd med dette påpeker Websdale (1999) at rus alene ikke kan forklare en drapshandling, men at rusproblemer for eksempel kan være én av mange aspekter i et menneskets liv som kan bidra til en økt forståelse av hvorfor partnerdrap finner sted.

Adams (2007) sine intervjuer speiler imidlertid hvordan to av hans informanter tolker rusen som den direkte årsaken til drap. Disse hevder at deres ruspåvirkning hadde vært av avgjørende betydning for at de hadde tatt livet av sin partner eller tidligere partner. De knyttet drapet direkte til at de hadde inntatt store mengder alkohol eller narkotiske stoffer før de hadde tatt livet av kvinnen. Begge hevder at de ikke ville ha tatt livet av henne om det ikke hadde vært for at de hadde vært ruspåvirket. Flere andre av hans informanter viser til at tilgangen på drapsvåpenet var avgjørende for at de hadde tatt livet av sin partner, og at de ikke hadde gjennomført drapet om de ikke hadde hatt våpenet så lett tilgjengelig. Én av mennene påpeker for eksempel at:

"It happened so fast [...] I would have come to my senses in the time it took to take out a gun or a knife" (Adams, 2007:14).

Om det hadde vært en større hindring for ham å få tak i drapsvåpenet hevder han altså at han ikke ville ha tatt livet av sin partner. Den andre informanten fremhever at handlingen ble lettere å gjennomføre med et skytevåpen tilgjengelig, og forklarer dette med at:

"A gun depersonalizes [...] I wouldn't have gone through with it if I had time to think about it" (Adams, 2007:14).

Han hevder altså at han ikke ville ha tatt livet av sin partner om det ikke hadde vært for skytevåpenet. Måten disse mennene forteller om koblingen mellom skytevåpenet og drapet gjør at det virker som de mener at det var våpenet, og ikke dem selv, som tok livet av kvinnen, påpeker Adams (2007). Ved å tillegge rusen og tilgangen til våpen en slik vekt tydeliggjøres det hvordan mennene fremhever disse faktorene som årsaker til drap, hevder han. Deres fortellinger kan således tolkes som et forsøk på å rasjonalisere drapet (Adams, 2007). I forlengelsen av et slikt perspektiv påpeker Skjørten (1994) at når menn søker å årsaksforklare sine voldshandlinger belyser dette hvordan de søker å nøytralisere dem. Hun viser for eksempel til at når menn lar alkoholrus få skylden for en voldshandling, skyver de

ansvaret for handlingen utenfor sin kontroll. Gjennom slike årsaksforklaringer søker de således avstand fra handlingen. I forlengelsen av Leer-Salvesen (1988) sin oppfattelse av at flere av hans informanter er redd for å bli ansett som en drapsmann, kan kanskje nøytraliseringen av, og ansvarsfraskrivelsen fra, drapshandlingen tolkes som en strategi for å holde dette ”monsterbildet” på avstand. I følge Smith og Zahn (1999) påvirker vår kultur hvilken mening vi legger i ulike situasjoner. Hvordan vi forstår årsaker til negative hendelser og hvordan vi fordeler skylden for dem. I tråd med dette viser Skjørten (1994) til at det å årsaksforklare en voldshandling med rus, kan sees i lys av en foreliggende kulturell tilbøyelighet til å unnskyldte handlinger begått under ruspåvirkning.

Som påpekt i forrige kapittel fremgikk det av enkelte av de tiltaltes vitneforklaringer i mitt domsmateriale hvordan disse var opptatt av skyld og ansvarsfordeling i retten. Til tross for at flere hadde vært påvirket av rusmidler på tidspunktet hvor drapet forekom, brukte imidlertid ingen av de tiltalte rusen for å nedskrive sitt ansvar for handlingen. I den grad deres forklaringer ga uttrykk for å nøytralisere og fraskrive seg ansvar for drapet, var dette knyttet til hvordan de opplevde at deres partner eller tidligere partner var en delaktig part i situasjonen som endte med drap. Dette drøftes ytterligere under.

Oppsummering:

Drøftelsen over belyser hvordan faktorer som mannens eiertrang overfor kvinnens seksualitet, sjalusi, ruspåvirkning og tilgang på våpen trekkes frem som mulige forklaringer på drap. Som påpekt i forrige kapittel speiler slike forklaringer en individuell tilnærming til drap, hvor handlingen forstås i lys av bestemte trekk eller egenskaper ved individet eller situasjonen hvor drapet forekom. Således samsvarer de perspektiver som drøftes over både med rettens individuelle tilnærming til drap og politiets kategoriseringer av drap på bakgrunn av ulike faktorer ved handlingen. Et spørsmål er imidlertid i hvilken grad en slik individuell forståelse av partnerdrap gir en fullstendig eller utdypende forståelse av dette fenomenet. Dette tas opp mot slutten av kapitlet.

Relasjonell forståelsesmåte

Kvinnens motstrategier

I henholdsvis Adams (2007), Websdale (1999) og Polk (1994) sine studier foreligger det en enighet om at det er nødvendig å studere interaksjonen mellom offer og gjerningsperson, om man ønsker å forstå hvorfor et partnerdrap finner sted. En slik relasjonell tilnærming til drap skiller seg fra den individuelle tilnærmingen ved at den søker forståelse gjennom studier av mellommenneskelig relasjoner, heller enn gjennom trekk ved den bestemte handlingen og egenskaper ved mannen.

Ved å studere relasjonen mellom mannen og kvinnen i parforholdet finner Adams (2007), Websdale (1999) og Polk (1994) at drapet ofte kan tolkes som et resultat av en lang rekke hendelser som har bygget seg opp over tid. De knytter en slik forståelse til at mannen ofte har utsatt kvinnen for gjentakende vold og trusler forut for drapet, og hvor kvinnen etter hvert har tatt i bruk ulike motstrategier for å forsøke å motsette seg denne voldsutøvelsen. Drapet kommer således som enden på en lang rekke voldshandlinger, påpeker Adams (2007).

Dermed er det essensielt å studere voldens eskaleringsprosess om man ønsker å oppnå en forståelse av hvorfor mannen tok livet av sin partner eller tidligere partner, hevder han. I tråd med et slikt synspunkt peker Websdale (1999) på at hvordan kvinnen tilpasser seg mannens bruk av vold og trusler både i, men også etter et endt parforhold, er et svært viktig aspekt for å forstå partnerdrap fordi det belyser voldens meningsinnhold. Å studere voldens meningsinnhold samsvarer med hva Skjørten (1994) omtaler som å søke hensiktsforklaringer av handlinger. Hun viser blant annet til at en slik tilnærming til voldshandlinger tydeliggjør hvordan volden ofte har en klar funksjon for utøveren. For eksempel kan volden brukes som middel for å oppnå et høyerestående mål. I tråd med et slikt perspektiv finner både Adams (2007) og Websdale (1999) at mannens voldsutøvelse overfor kvinnen har hatt til hensikt å opprettholde dominans over henne. Den har således tjent en tydelig funksjon for mannen.

Adams (2007) peker på at det er svært vanskelig å fremskaffe et fullstendig bilde av hva som kan ha forårsaket en partnerdrapshandling ettersom offeret ikke har mulighet til å fortelle sin side av historien. Han hevder derfor at det er nødvendig å knytte studier av kvinner som har overlevd det de selv har opplevd som reelle drapsforsøk eller livstruende vold fra partner, eller tidligere partner, til partnerdrapsforskning. I sin studie har han utført dybdeintervjuer av 39 kvinner med en slik bakgrunnshistorie. Gjennom disse intervjuene knytter majoriteten av kvinnene mannens eskalerende voldsutøvelse til det opplevde drapsforsøket. De forteller om

et endret voldsmønster fra parforholdets begynnelse til dets slutt, i den forstand at volden stadig ble grovere. På ulike måter knytter de intensiveringene i mannens voldsbruk til deres ulike strategier for å motsette seg volden og truslene de ble utsatt for. Strategier som, i følge kvinnene, innebar både å motsette seg mannens kontroll men også å føye seg etter hans ønsker. De forteller at de blant annet hadde anmeldt volden til politiet, sørget for at mannen hadde fått ilagt besøksforbud, nektet ham kontakt med barna og uttrykt at de ville komme til å gå fra ham om ikke volden opphørte. Flere hadde i siste instans også gått fra sin partner. Adams (2007) påpeker at et gjennomgående mønster ved de 39 kvinnenes historier er at de i kort tid før det opplevde drapsforsøket hadde vært svært aktive i å motsette seg mannens kontrollerende atferd. I denne perioden hadde de også vært utsatt for gjentakende drapstrusler. De fleste kvinnene forteller at de opplevde disse truslene som en direkte konsekvens av deres plan om å forlate mannen, eller at de faktisk hadde forlatt ham. En av kvinnene forteller blant annet om en situasjon hvor mannen truet med at han kom til å drepe henne om hun forsøkte å gå fra ham:

” he would threaten to kill me with an axe that he kept under the bed. He would take it out to show me, and tell me it had my name on it” (Adams, 2007:195).

En annen forteller at da hun fortalte sin mann at hun ville skilles holdt han en pistol til hodet hennes, og truet med å drepe henne om hun prøvde å skille seg fra ham. I følge Adams (2007) kan en slik eskalerende voldsutøvelse, som kvinnene skildrer, tolkes som et resultat av de ulike motstandsstrategiene de tar i bruk for å motsette seg mannens kontroll. Disse tvinger ham til å benytte nye, og ofte mer alvorlige, voldshandlinger for å opprettholde og reetablerer den ønskede kontrollen over henne. Websdale (1999) påpeker imidlertid at mannens hensikt med den eskalerende volden ikke bare er å utøve og opprettholde kontroll over kvinnen, men også å *bevise* for henne at han besitter makt til det. En slik forståelse bygger han på at flere av kvinnene i hans case-studie hadde vært utsatt for ulike former for seksuelle overgrep i nær tid forut for drapet, noe han tolker som et uttrykk for mennenes behov for å markere overfor dem at de fortsatt var underlagt deres kontroll. En liknende antakelse gjør også Adams (2007) når godt over halvparten av hans kvinnelige informanter forteller at de hadde blitt utsatt for voldtekt, eller blitt tvunget til å utføre grove seksuelle handlinger, kort tid forut for det opplevde drapsforsøket. Kvinnene forteller at de i stor grad opplevde disse overgrepene som en måte mannen ønsket å bevise av han fortsatt hadde kontroll over dem.

På lik linje med Websdale (1999) og Adams (2007) hevder også Polk (1994) at volden i parforholdet raskt kan utvikle seg i en mer alvorlig retning om kvinnen setter seg til motverge for mannens kontrollutøvelse. Dette gjenspeiles blant annet i saker hvor kvinnen ”*openly challenges the male, especially around issues of sexuality*”, påpeker han (Polk, 1994:41). I denne sammenheng sikter han spesielt til tilfeller hvor drapet hadde forekommet i en situasjon hvor kvinnen enten hadde innledet et seksuelt forhold til en ny mann, eller tilfeller hvor mannen hadde mistanker om at hun var utro.

Samtlige av de nevnte studier viser altså hvordan voldsutsatte kvinner sine motstrategier mot mannens utøvelse av vold hadde ført til en grovere og mer alvorlig vold. I siste instans hadde dette også ledet til drap. Flere av kvinnene hadde imidlertid ikke blitt utsatt for vold og trusler før *etter* parforholdets slutt. Både Websdale (1999) og Polk (1994) viser til at flere menn for eksempel hadde utsatt kvinnen for psykisk vold, i form av drapstrusler og overvåking, etter at hun hadde forlatt ham. At en slik kontrollerende atferd finner sted etter at parforholdet er oppløst tydeliggjør i enda sterkere grad mannens oppfattelse av kvinnen som sin eiendom (Websdale, 1999). Når drapet kommer som enden på en lang rekke hendelser, hvor vold og trusler har utspilt sin rolle, tolker Polk (1994), Websdale (1999) og Adams (2007) drapet som en konsekvens av mannens opplevelse av å ha mistet kontroll over kvinnen. Dette vil drøftes nærmere under.

Kvinnens skyld

Ericsson (1992) peker på at voldsutsatte kvinner som forsøker å bekjempe sin undertrykkelse fort kan frarøves retten til å være et offer. I den forstand at deres valg om å tre frem som handlende subjekter og å ta rasjonelle valg for å motsette seg mannens voldelige atferd, åpner for en uheldig mulighet for at de kan anses som medskyldig i sin egen undertrykkelse. I lys av et slikt perspektiv viser Adams (2007) til at enkelte av hans informanter brukte kvinnenes motstrategier til både å rettferdiggjøre sine drapshandlinger, og til å fraskrive seg ansvaret for deres død. Flere av mennene vektla for eksempel at kvinnenes handlinger i forkant av drapet helt eller delvis gjorde henne til en medskyldig part. Han viser for eksempel til hvordan én av hans informanter, ”John”, forteller at drapet var foranlediget av at hans kone, ”Debra”, hadde gått fra ham til fordel for en annen mann. Dette hadde provosert ham kraftig. Gjennom intervjuet forteller han at han allerede før de giftet seg hadde sagt til sin kone at han kom til å drepe henne om hun noen gang forsøkte å gå fra ham, eller om hun fant seg en ny mann. Dette hadde han gjentatt for henne flere ganger under tiden de var gift, og spesielt i tiden etter at

hun hadde gått fra ham. Han forteller derfor at han følte at "Debra" selv var skyld i sin død, ettersom han flere ganger hadde advart henne mot å forlate ham. I følge Adams (2007) brukte mannen altså kvinnens ønske om å gå fra ham som en måte å rettferdiggjøre drapet på. Når hun valgte å gå fra ham, til tross for at han hadde advart henne om konsekvensene av dette, var hun etter mannens syn selv skyldig i sin død. Adams (2007) understreker imidlertid at denne saken fremstår som et ekstremt tilfelle i hans materiale, og at dette ikke speiler mennenes gjennomgående oppfattelse av drapshandlingen. Samtidig står denne saken frem som et tydelig eksempel på hvor sterkt en manns syn på kvinnen som sin eiendom kan være, fremhever han. Også domsanalysen i forutgående kapittel viser at flere av mennene som var tiltalt for drap var opptatt av å fordele skyld og ansvar mellom seg og sin partner eller tidligere partner. Som nevnt forklarte flere at de hadde følt seg provosert av kvinnen både i tiden forut for drapet men også på tidspunktet hvor drapet fant sted. Blant annet fortalte én av mennene at kvinnen hadde forsøkt å få barnevernet til å ta fra ham barnet hans, ved gjentatte ganger å anmelde ham for ulike forhold. Dette hadde skapt mye frustrasjon og sinne. I situasjonen hvor drapet fant sted hadde hans samboer blant annet klippet i stykker bilder av barnet, noe som hadde ført til at han ikke lenger hadde greid å kontrollere sin aggresjon overfor henne. I retten tilstod han å ha begått drapet, og forklarte at det var den opplevde frustrasjonen over kvinnens handlinger som førte til at han tok livet av henne. Mennenes forståelse av drapet tydeliggjør således at de i større grad har et syn på kvinnen som en medskyldig part, heller enn et helhetlig syn på henne som et offer.

En kontrast til det Adams (2007) forstår som sine informanternes forsøk på å fraskrive seg ansvaret for sine drapshandlinger, og de tiltalte i mitt domsmateriale sitt fokus på å fordele skyld, fremgår imidlertid gjennom Leer-Salvesen (1988) sine intervjuer. Fem av hans informanter hadde tatt livet av henholdsvis samboer eller ektefelle. I følge Leer-Salvesen (1988) forsøkte ingen av disse å nedskrive sitt ansvar for drapshandlingene. Mennene fremstår tvert i mot, for ham, som opptatt av å ta det fulle og hele ansvar for drapet de har begått. Allikevel beskriver de et mer sammensatt bilde av offeret og drapssituasjonen enn de åtte som tok livet av andre enn sin partner, påpeker han. De beskriver et samliv fylt av sjalusi, svik og kriser. Flere forteller også at de selv har opplevd å være offer i flere situasjoner i samlivet. Til tross for at mennene skildrer problematiske samliv, hvor de hevder at kvinnen også spilte sin rolle, så forsøker de allikevel ikke å skyve ansvaret for drapshandlingen over på henne. De trekker ikke frem noen minner fra samlivet som rokker ved hvem som har ansvaret for drapet (Leer-Salvesen, 1988). Han hevder derfor at:

”Jeg gjorde det’ synes å være en så fundamental bekjennelse at den for flere overskygger deler av forhistorien” (Leer-Salvesen, 1988:65).

Til tross for mennene beskriver vanskelige samliv påpeker Leer-Salvesen (1988) at de demper ned konflikten og fremhever de fine egenskapene ved kvinnene de tok livet av. En av mennene peker for eksempel på at:

”uansett hva den andre gjorde mot meg gjennom alle de årene vi levde sammen, har jeg gjort noe mye verre mot henne” (Leer-salvesen, 1988).

Flere forteller om savnet etter kvinnen og sorgen over at hun ikke lenger lever. I følge Leer-Salvesen (1988) bidrar dette til at drapene fremstår som uforståelige handlinger. Polk (1994) hevder imidlertid på sin side når flere av mennene i hans studie enten hadde planlagt drapet eller uttrykt en lettelse over at kvinnen var død, viser dette at de har en forståelse av hva de har gjort. I denne sammenheng er det viktig å påpeke at Polk (1994) sine antakelser er basert på en gjennomgang av et annenhåndsmateriale. Han har altså ikke førstehåndsupplysninger fra mennene i sin studie som kan støtte opp om disse. Dermed er det mulig at mennene selv har andre oppfattelser av drapet enn det Polk (1994) fremlegger. I motsetning til flere av Leer-Salvesens (1988) sine informanter tegner spesielt syv av mennene Adams (2007) har intervjuet et mørkere bilde av kvinnen de har tatt livet av. Disse mennene fortalte om problemfylte samliv hvor de ofte hadde følt seg provosert av kvinnen. Deres beskrivelser av kvinnene speiler et åpenbart sinne rettet mot dem, påpeker Adams (2007). Ingen av mennene viste tegn til anger, beskrev tanker omkring tapet av kvinnen eller en opplevd sorg over hennes død. Adams (2007) påpeker at mennenes svartmaling av kvinnen og deres samliv ikke nødvendigvis trenger å bety noe annet enn at det er deres måte å forsøke å rasjonalisere sine handlinger på. For eksempel ved at de gjennom å snakke nedsettende om kvinnen gjør drapet mer forståelig for dem. På denne måten gjøres kvinnene i større grad om til å være en delaktig part, heller enn å være deres offer (Adams, 2007). De andre av hans informanter gav imidlertid et mer positivt bilde av kvinnene, og de fleste uttrykt mye kjærlighet for henne. I stor kontrast til de syv informantenes negative syn på kvinnen og samlivet, står spesielt én av Adams (2007) sine informanter sitt syn på kvinnen og deres ekteskap. Dette tydeliggjøres blant annet ved at han forteller følgende under intervjuet:

”I took the life of a beautiful human being... my wife of 32 years and the mother of my two beautiful children. My wife was very pleasant, very intelligent. She always worked very hard” (Adams, 2007: 90).

Gjennom hans intervjuer tydeliggjøres det således hvordan mennene har ulike oppfattelser av kvinnen og deres forhold til henne. Det er viktig å fremheve at tidspunktet for når henholdsvis Adams (2007) og Leer-Salvesen (1988) sine intervjuer er gjennomført kan påvirke mennenes ulike oppfattelse av drapshandlingen de har begått. Som Leer-Salvesen (1988) fremhever, finnes det en mulighet for at hans informanter hadde vært mer opptatt av å fordele ansvar under etterforskningen og rettsforhandlingene, enn det som fremgår gjennom hans intervjuer. Ettersom intervjuene er gjort i god tid etter at drapene fant sted, påpeker han at det er nødvendig å ha i bakhodet at dette kan spille en rolle når mennene i hans studie ikke forsøker å fraskrive seg ansvaret for sine handlinger. Dommen har falt, etterforskningen er over og de må derfor forsøke å leve med konsekvensene av det de har gjort (Leer-Salvesen, 1988). At Adams (2007) sine intervjuer er utført kun kort tid etter domsavsigelsen, kan for eksempel ha påvirket informantenes oppfatning av drapshandlingen og deres negative tanker om kvinnen og deres parforhold. I forlengelsen av et slikt perspektiv kan det dermed ikke utelukkes at disse mennenes opplevelse av skyld, og synet på kvinnen, kunne vært annerledes om mer tid var tilbakelagt før intervjuene ble gjort.

Sviket

Som påpekt i drøftelsen over finner både Adams (2007), Polk (1994) og Websdale (1999) at situasjoner hvor menn begår partnerdrap ofte kan knyttes til at kvinnen enten hadde ytret et ønske om å forlate partner, eller at hun faktisk hadde forlatt ham. Også i Sverige i perioden 1990-2004, finner Rying, Estrada og Grann (2007) at separasjon utgjorde det klart største motivet i partnerdrapssaker med en mannlig gjerningsperson. I følge politiets registreringer var dette motivet i 105 av de 249 partnerdrapene, en andel på 42 %. I tallmaterialet fra Kripas foreligger det ingen registreringer i forhold til om politiet har knyttet et partnerdrap til et brudd mellom offeret og siktede. Det er dermed heller ikke mulig å si i hvilken utstrekning dette var tilfelle ved partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009. Det fremgår imidlertid at 28 av de 79 mennene tok livet av kvinnen etter endt samliv. Allikevel er det vanskelig å si om disse drapene kan forstås i lys av bruddet mellom mannen og kvinnen.

Når en rekke partnerdrap på ulike måter kan knyttes til oppløsning av parforhold er det viktig å forsøke å forstå mannens opplevelse av bruddet om man ønsker å forstå hvorfor disse situasjonene endte med drap, påpeker Websdale (1999). Ut i fra sin case-studie hevder han at kvinnens ønske om å gå fra ham kan tolkes som et svik av mannen fordi han føler seg forlatt. Flere av sakene gir etter hans mening også et inntrykk av at denne oppfattelse av at kvinnen

svikter ham ofte er knyttet til at hun tar med seg barna når hun bryter ut av forholdet. I følge Adams (2007) forteller også flere av hans informanter om en følelse av å bli sviktet av sin partner, som på flere måter har likhetstrekk med Websdale (1999) sine beskrivelser. Flere omtaler dette sviket som så stort at de selv anser det for å overskygge det faktum at de frarøvet kvinnen livet. Én av mennene forteller blant annet om hvordan han mente at kvinnen fortjente å dø etter alt det vonde hun hadde påført ham. I samtlige tilfeller knytter disse mennene sviket til kvinnens avgjørelse om å bryte ut av forholdet eller et gjennomført brudd. 13 av mennene forteller hvordan denne avgjørelsen hadde utløst et voldsomt sinne hos dem, og hvordan dette sinnet hadde utløst drapshandlingen. Flere fortalte også at de så på drapet som en straff fordi kvinnen både hadde valgt å gå fra dem og å ta med seg deres felles barn. Andre fortalte imidlertid at de hadde tatt livet av sin partner for nettopp å forhindre at hun gikk fra ham. Drapshandlingen speiler således et paradoks. Samtidig som disse mennene tok livet av kvinnen for å forhindre at de mistet henne, mistet de henne samtidig for godt når de tok livet av henne. Betydningen av et brudd trekkes også frem i Leer-Salvesen (1988) sine intervjuer med drapsdømte menn. En av hans informanter forteller at hans 22 år lange samliv med sin kone endte med at han tok livet av henne. Han forteller at han over en lengre periode hadde hatt mistanker om at hun hadde funnet seg en annen mann. Noe han også fikk bekreftet dagen kona ba ham om å pakke og flytte ut. Dermed ble han nødt til å flytte fra huset som hadde vært hans hjem i mange år. Et hus han hadde bygget selv, nedbetalt lån på og bodd i gjennom et langt ekteskap. Når Leer-Salvesen (1988) spør ham hva det var som fikk ham til å ta livet av sin kone forteller han at han *”anser selv dette som den utløsende faktoren”* (Leer-Salvesen, 1988:68). Videre forteller han at kona hadde vært utro mot ham over en lengre periode. Dette hadde han tatt svært tungt, og han forteller at *”det hun gjorde mot meg var også så brutalt hardt at jeg knapt tenkte på å be om tilgivelse for det jeg gjorde mot henne i begynnelsen”* (Leer, Salvesen, 1988:67). Dette tydeliggjør hvordan bruddet og utroskapen opplevdes som så tyngende for mannen at han langt på vei fremstiller drapet som en rettfærdig handling. I tråd med dette viser Brookman (2005) til at drapet ofte kan tolkes som mannens hevn over hennes ”svik mot samlivet”, og at sviket således kan føre til en opplevelse av drapet som en rettfærdig løsning. Når en kvinne drepes i forbindelse med et brudd kan dette forstås i lys av at bruddet representerer en trussel mot parforholdet, påpeker hun. Med dette mener hun at bruddet svekker mannens kontroll over kvinnen. I tråd med dette peker Polk (1994) på at de tilfeller i hans studie hvor mannen begynte å utøve vold i forbindelse med at kvinnen ønsket å forlate ham, eller at hans allerede eksisterende voldsbruk eskalerte i slike situasjoner, kan tolkes som et forsøk på å gjeninnnta kontrollen han opplever å ha mistet. Meningen med denne

voldsutøvelsen kan i følge Polk (1994) tolkes som mannens forsøk på å forhindre kvinnen i å gå fra ham, eller å få henne tilbake. Samtidig blir denne volden et uttrykk for mannens frykt for at kvinnen skal finne seg en ny partner, påpeker han. En slik forståelse går igjen i Adams (2007) sin studie, hvor fire av hans mannlige informanter forteller at den største frykten ved at kvinnen brøt ut av forholdet var tanken på at hun en dag ville komme til å erstatte dem med en annen mann. Som Polk (1994), anser også Websdale (1999) at partnerdrap som forekommer i slike situasjoner kan tolkes som mannens forsøk på å gjeninnnta kontrollen over henne. Samtidig gjenspeiler disse handlingen paradoksalt nok mannens anerkjennelse av mangel på kontroll, påpeker han. I tråd med dette understreker Adams (2007) at:

”Paradoxically, the murder may also have been the abuser`s act of last resort, reflecting the failure of his past attempts to control the victim” (Adams, 2007:183).

For ham speiler ikke drapet bare mannens siste kontrollutøvelse over kvinnen, men også hans siste løsning når alle andre kontrollstrategier har mislyktes.

Oppsummering:

Et partnerdrap kan på ulike måter forstås i lys av interaksjonen mellom mannen og kvinnen i parforholdet. Mannens bruk av vold og trusler overfor kvinnen er sentral i en slik forståelse. I tilfeller hvor kvinnen ved hjelp av ulike strategier har forsøkt å motsette seg voldsutøvelsen i forkant av drapet, for eksempel ved å gå fra ham, tolkes det som et resultat av mannens opplevelse av å miste kontroll over sin partner eller tidligere partner. Drapet kommer da som et fryktelig klimaks i det konfliktfylte forholdet, og tolkes således som en prosess heller enn som resultatet av en plutselig konflikt. Drøftelsen viser videre hvordan flere av mennene benyttet en beskrivelse av kvinnen og deres parforhold til å fremstille drapet som en mer forståelig handling, og hvordan kvinnen ble tildelt skyld for sin egen død. I denne sammenheng brukes hennes handlinger til å belyse hvordan hun var medskyldig i situasjonen som ledet frem til drapet. Ofte ble dette knyttet til mannens opplevde følelse av å bli sveket når hun fortalte at hun ønsket å gå fra ham, eller ved at hun allerede hadde brutt ut av forholdet.

Strukturell forståelsesmåte

Kontroll av kvinners liv

I følge Websdale (1999) speiler menns drap på partner eller tidligere partner et ønske om kontroll over samtlige aspekter ved kvinnes liv. I motsetning til Polk (1994) sin individuelle forståelse av mannens eiertrang som avgrenset til kvinnens seksualitet, hevder altså Websdale (1999) at mannes eiendomsfølelse overfor kvinnen er knyttet til *hele* hennes liv. For ham er mannens totale kontrollbehov forankret i den amerikanske samfunnsstrukturen. Hans strukturelle tilnærming til drap går således ut over både en individuell og en relasjonell tilnærming til drap ved å hevde at en forståelse av partnerdrap må sees i lys av en samfunnsskapt struktur. En strukturell forståelse av partnerdrap står således også i stor kontrast til den rettslige forståelsen av drap. I den forstand at en slik tilnærming forstår drapet som et resultat av det samfunn individet eksisterer i, heller enn som resultatet av bestemte trekk ved handlingen eller trekk ved individet.

Årsaken til at partnerdrap må forstås i lys av den amerikanske samfunnsstrukturen er at denne fortsatt bærer preg av tidligere patriarkalske holdninger, påpeker Websdale (1999).

Holdninger som tilsa at mannen skulle være overhodet i samfunnet, og at kvinnen dermed var underlagt mannen. Dette kom blant annet til uttrykk ved at kvinnen ikke hadde stemmerett. Videre var det forbudt for kvinner å skille seg fra sin mann etter at et ekteskap var inngått. Det var også vedtatt ved lov at hun ikke hadde lov til å nekte sin mann sex i ekteskapet, fremhever han. En gjennomgang av om lag samtlige av de 102 partnerdrapene som inngår i hans studie viste at mannen hadde utsatt kvinnen for vold og trusler forut for drapet. Når mennene i så stor grad hadde utøvd vold mot sine partnere eller tidligere partnere, speiler dette tydelig at holdninger fra en tidligere patriarkalsk samfunnsstruktur ikke har dødd ut, hevder Websdale (1999). Tvert i mot beviser det at:

”these patriarchal beliefs and practices are much more than mere cultural residues from the past. Indeed the Florida archival materials reveal acute forms of these beliefs, values, and norms deep in the ideological bone marrow of most of the men who killed- they saw their female partners as their property” (Websdale, 1999:206).

En slik forståelse bygger på den mening Websdale (1999) hevder ligger i mennenes voldsutøvelse, nemlig å *”keep their female partners in a subordinate position”* (Websdale, 1999:205). Dette speiler videre hvordan disse mennene har en holdning til kvinnen som underlegen, påpeker han. Gjennom et slikt syn på kvinnen legitimeres hans bruk av vold og

trusler (Websdale, 1999). I tråd med dette påpeker Adams (2007) at flere av hans intervjuer avdekket av mannen ofte sammenliknet sin partner med et samfunnsskapt idealbilde av kvinnen, og at en slik sammenlikning bidro til å belyse feil ved partneren. Én av mennene fortalte for eksempel at han så på kvinnen som allerede skadet av omgivelsene da han innledet et forhold til henne. For eksempel ved at hun var rusavhengig og at hun tidligere hadde vært utsatt for seksuelt misbruk. På denne måten ble terskelen for å utøve vold mot henne senket, forteller han. Nedrakkingen av kvinnen kan ha flere funksjoner for mannen, påpeker Adams (2007). For eksempel ved at den nedskriver kvinnens verdi, noe som nøytraliserer både hans bruk av vold og trusler, og i ytterste grad drapshandlingen.

Drap for å forhindre tap av maskulin kapital

Både Polk (1994) og Websdale (1999) argumenterer for at det eksisterer en nær kobling mellom maskulinitet og drap. I denne sammenheng viser de begge til hvordan drapet kan tolkes i lys av en underliggende maskulin konkurranse i samfunnet, om både makt og status. De påpeker begge at dominans over en partner er innlemmet i en slik konkurranse. Som nevnt innledningsvis i kapittelet hevder Polk (1994) at mannens eiertrang er knyttet til kvinnens seksualitet. I forlengelsen av hans forståelse fremstår rettigheten til kvinnens seksualitet som et mål på maskulinitet. Når Polk (1994) hevder at mannen kan oppnå maskulin kapital gjennom kontroll over kvinnens seksualitet, trekker en slik forståelse i retning av at mannens behov for å markere maskulinitet er forankret i en iboende biologisk egenskap ved mannen. I den forstand at mannen, gjennom sin eiertrang, kan opprette og reprodusere sin maskuline kapital. I motsetning til Polk (1994) påpeker imidlertid Uglevik (2008) at en manns behov for å markere maskulinitet er skapt. Det skapes for eksempel i møtet mellom menn. Gjennom dette møtet foregår det forhandlinger dem imellom, om deres mannlighet og posisjonering i forhold til hverandre. Dette har sammenheng med at menn søker å identifisere seg med idealbilde av mannen. Et bilde som både skapes i møte mellom menn, men også i møtet mellom individ og samfunn. I tråd med Uglevik (2008) sin tolkning av maskulinitetsmarkering påpeker Websdale (1999) at mennenes behov for å markere sin maskulinitet springer ut i fra et samfunnsskapt verdisystem og en kapitalistisk tankegang, hvor blant annet høy økonomisk og sosial status blir et mål på en manns maskuline kapital. Ut i fra en slik forståelse er mannens behov for å reprodusere sin maskulinitet innvevd i en sosial samfunnsstruktur som verdsetter individuell oppnåelse. Når Websdale (1999) hevder at maskulinitetskonkurransen også omfatter kontroll over en kvinne knytter han imidlertid ikke dette spesifikt til kvinnens seksualitet, men heller til den samfunnskonstruerte status han

hevder følger av å ha en partner og en familie. Websdale (1999) sin tolkning av menn og maskulinitet er således i tråd med en konstruktivistisk tilnærming til kjønn, i den forstand at hva som anses som maskulint er definert av samfunnet (jfr. Solbrække og Nyheim, 2006). Hans tilnærming til maskulinitet skiller seg således fra Polk (1994) sin mer individorienterte maskulinitetsforståelse.

Gjennom både Polk (1994) og Websdale (1999) sin forståelse av partnerdrap tydeliggjøres det hvordan ære er et sentralt aspekt ved menns partnerdrapshandlinger. I følge Wikan (2008) er æresbegrepet et av de vanskeligste sosiale begrepene å få tak på ettersom det for eksempel bærer med seg historiske og kulturelle paradokser. Hvordan man oppnår ære varierer fra kultur til kultur, og er forbudt med noe positivt, både i egne og i andres øyne. Det er for eksempel store forskjeller i hva som er ærefult i vestlige og ikke-vestlige samfunn, påpeker hun. For å forstå ærens logikk er det nødvendig å se på hva som står som dens motsetning. Når oppfattelsen av ære varierer mellom ulike kulturer og ulike samfunn, er dette også tilfelle for ærens motsats (Wikan, 2008). Larsen (1992) viser for eksempel til hvordan feighet kan fremstå som en kontrast til æren i et miljø hvor æreskodeksen er knyttet til en forventning om at man skal stille opp for andre. I dette miljøet er det *”utenkelig at å skulle svikte noen eller ikke stille opp for dem som trenger det. Det er å miste ansikt – tape æren”* (Larsen, 1992:106). I vestlige samfunn tenker vi for eksempel på skam som ærens motpart (Wikan, 2008). I tråd med en slik forståelse av ære påpeker både Polk (1994) og Websdale (1999) at drapet kan forstås som mannens forsøk på å forhindre tap av maskulin kapital, og således tap av ære. Dette har sammenheng med at de finner at drapet ofte forekommer når mannens eiendomsforhold til kvinnen trues. Drapet blir således begått for å forhindre andre menns tilgang til kvinnen, noe som ellers ville ha ført til tap av maskulin kapital. Polk (1994) påpeker at en slik forståelse også kan knyttes til tilfeller hvor en mann har tatt livet av den nye mannen hans partner eller tidligere partner har innledet et forhold til, eller han mistenker henne for å ha innledet et forhold til. I følge Uglevik (2008) kan mannens streben etter å nå mannlighetens sentrum nettopp innebære en umannliggjøring av andre menn for å hevde sin egen maskulinitet. I forlengelsen av et slikt perspektiv er det mulig å argumentere for at mannens drap på sin tidligere partners nye mann kan tolkes som en ytterste konsekvens av mannens behov for å markere sin maskulinitet i møtet med andre menn.

For at en handling skal anses som ærefull må det foreligge en kultur eller miljøer som anerkjenner disse handlingene, påpeker Giertsen (2000). I tråd med dette viser Wikan (2008) til hvordan det i enkelte vestlige land foreligger kulturer som anerkjenner vold og drap for å

gjenopprette ære. Disse drapene omtales ofte som æresdrap, påpeker hun. Ved æresdrap gjenoprettes æren ved å ta livet av det mennesket som har gjort skam på den. På denne måten kan gjerningspersonen leve videre med sin ære i behold. Når drap og vold ikke er legitimert av æresfølelse i vestlig samfunn kan heller ikke gjerningspersoner ved partnerdrap oppnå ære i vårt samfunn når han eller hun begår drap. I den grad ære spiller en rolle ved partnerdrap kan dette dermed sees i sammenheng med hvor viktig æren oppleves for individet, og hvor sterkt et begrep om ære står i individets omgivelser. I tråd med dette påpeker Wikan (2008) at det nå foreligger en mer utbredt oppfattelse om at ære springer ut av hvert individs egne handlinger. Når Polk (1994) og Websdale (1999) vektlegger at drapet begås for å forhindre tap av maskulin ære fremstår denne handlingen som et paradoks, i den forstand at drapet kulturelt sett fører med seg skam og vanære. I følge Wikan (2008) kan dette forklares med at æren både har en indre og en ytre dimensjon, og at det varierer hvilken dimensjon som er av mest betydning for oss. I ikke-vestlige samfunn varierer det for eksempel i hvilken grad individer tillates å utøve en egen indre æresfølelse, og det er vanlig at den ytre dimensjonen dominerer over den indre. Det vil si at kulturelle forventninger om ære overgår den individuelle æresfølelsen. Denne beskrivelsen er imidlertid ikke dekkende for vestlige samfunn, hevder hun, og viser blant annet til at vi i dag ikke har én fastspikret æreskodeks i vårt samfunn, men at det eksisterer en rekke tolkninger av hva som oppfattes som ærefullt.

På bakgrunn av tanken om at en underliggende maskulin konkurranse kan forklare partnerdrap, hevder Polk (1994) at denne konkurransen samtidig belyser en sammenheng mellom partnerdrap og en manns sosioøkonomiske status. Dette har utgangspunkt i at han finner at flertallet av mennene som begikk isolerte partnerdrap i hans studie kan anses for ha en lav samfunnsstilling. Statistiske funn angående partnerdrap i Sverige peker i en liknende retning. Rying, Estrada og Grann (2007:31) peker blant annet på at *"de män som begår dödligt våld mot kvinnor i nära relationer är vanligen personer med omfattande sociala problem"*. Nesten halvparten av mennene var enten arbeidsløse eller trygdet, og hadde således en lav sosial status, påpeker de. Også tall fra Norge, i perioden 2000-2009, antyder en liknende tendens når i overkant av 39 % av menn som begikk partnerdrap enten var arbeidsløse eller trygdet. Også Websdale (1999) finner at mennene som begikk partnerdrap i hans studie også hadde en lav sosioøkonomisk posisjon i samfunnet. Ikke bare er mennenes arbeidssituasjon avgjørende for deres sosiale stilling, hevder han, og viser til at:

” a good number of male perpetrators, especially those who committed single acts of intimate-partner homicide, were socially marginalized by their minority status, by their unemployment or underemployment, or perhaps by not being married” (Websdale, 1999:207).

Ut i fra hans forståelse var også mennenes minoritetsbakgrunn, eller status som ugift, medvirkende til deres marginaliserte samfunnsposisjon. 29 av de 69 mennene i hans studie som hadde begått partnerdrap hadde også tidligere vært straffedømt for ulike kriminelle handlinger. Ofte var disse dømt for tidligere voldshandlinger. At nettopp menn med en svak posisjon i samfunnet i større grad begår partnerdrap har i følge Polk (1994) sammenheng med de forventningene om mannsdominans som foreligger i samfunnet. Forventninger som ikke bare omfatter kontroll over en kvinnes seksualitet, men også andre kulturelle forventninger som blant annet innebærer at menn skal ha tilgang til økonomiske ressurser, makt og status i samfunnet og en familie. Drapet på en partner eller tidligere partner kan således forstås i lys av deres manglende mulighet til å opprette eller opprettholde sin maskuline kapital på andre betydningsfulle arenaer i samfunnet, påpeker han. Når deres maskulinitet i form av å ha en partner eller en familie trues, er deres villighet til å ty til vold for å unngå tap av maskulinitet derfor større enn blant menn med en høyere samfunnsposisjon. Disse mennene har således et mindre behov for å ty til dødelig vold overfor sin partner, ettersom de har mulighet til å opprettholde sin maskulinitet på andre samfunnsarenaer (Polk, 1994). Gjennom en slik tolkning tydeliggjøres det at Polk (1994) også anerkjenner at menns behov for å markere maskulinitet er forankret i en samfunnsskapt struktur. I tråd med Polk (1994) sin forståelse stiller Websdale (1999) spørsmål om det er en sammenheng mellom menn som ikke lykkes i et kapitalistisk samfunn og deres bruk av vold som en måte å kompensere for sin manglende økonomiske suksess. Han hevder imidlertid at fattigdom og arbeidsløshet i seg selv ikke kan anses å være direkte årsaker til at menn begår partnerdrap, men at disse muligens *intensiverer* mannens utøvelse av tvang og kontroll over sin partner.

Polk (1994) påpeker at drapet i visse tilfeller kan forstås i lys av mannens tap av maskulin kapital ved tap av økonomiske ressurser, heller enn manglende kontroll over kvinnens seksualitet. Disse sakene står dermed i kontrast til de resterende drapene i hans materiale, hvor han tolker drapet som en reaksjon på at kvinnen enten har gått, eller ønsker å gå fra mannen og derav frykten for at hun skal innlede et forhold til en ny mann. En slik forståelse bygger på at han blant annet finner at én av mennene i hans studie hadde tatt livet av sin partner for å kvitte seg med henne. I følge Polk (1994) ble dette drapet begått for å forhindre

et dyrt skilsmisseoppgjør. At økonomiske motiver også kan ligge til grunn for partnerdrap demonstrerer kompleksiteten ved partnerdrapene, påpeker han, og viser at alle partnerdrap ikke kan kategoriseres innenfor en forståelse. Han hevder allikevel at en manns drap på partner, uavhengig av motiv, kan anses som et uttrykk for mannens kontrollutøvelse overfor kvinnen som bunner i et syn på henne som en eiendom han har rett til å dominere over

Oppsummering:

En strukturell forståelse av partnerdrap tolker drapshandlingen i lys av patriarkalske strukturer og holdninger i samfunnet. Det er disse som ligger til grunn for mannens eiendomsforhold til kvinnen, og som bidrar til å legitimere mannens utøvelse av vold og trusler mot partner eller tidligere partner. Gjennom en slik tilnærming forstås drapet i lys av at mannen på ulike måter opplever at hans maskulinitet trues, slik at drapshandlingen blir et uttrykk for hans forsøk på å forhindre tap av maskulin kapital og ære.

Drap-selvdrap

Som nevnt innledningsvis endte over en tredjedel av partnerdrapene i Norge i perioden 2000-2009 med at den siktede tok sitt eget liv etter drapet. I henholdsvis Polk (1994) og Websdale (1999) sine studier endte også en andel av partnerdrapene med et påfølgende selvdrap. Til tross for at deres studier peker på et noe annet mønster ved disse drapene, sammenlignet med isolerte partnerdrap, forstås også disse handlingene som et uttrykk for mannens syn på kvinnen som sin eiendom og som et uttrykk for kontroll over henne. I de to forskningsbidragene foreligger det videre en enighet om at drapet i en drap-selvdrapshandling kan forstås som henholdsvis en primær eller en sekundær handling.

Drapet som en primærhandling

Med utgangspunkt i sin case studie hevder Polk (1994) at det er mulig å peke på to ulike mønstre når menn tar sitt eget liv etter drapet. Drapet kan enten tolkes som primærhandlingen eller sekundærhandling i situasjonen hvor drap-selvdrapet forekommer. At drapet kan forstås som primærhandlingen hevder han er som følge av at disse handlingene i stor grad følger samme mønster som isolerte partnerdrap; drapene kan knyttes til sjalusi og mannens behov for kontroll over sin partner eller tidligere partner. Også i disse sakene var drapshandlingene

utløst av kvinnens uttrykte ønske om å gå fra mannen, eller at hun allerede hadde forlatt ham (Polk, 1994). Liknende antakelser gjør også Websdale (1999) i sin studie. Også flere andre internasjonale studier av partnerdrap med påfølgende selvdrap støtter oppunder en slik forståelse. Blant annet finner Rosenbaum (1990:1038) at drap-selvdrap ofte skjer i forbindelse med at kvinnen forteller mannen at hun ønsker å gå fra ham, eller at hun har funnet seg en ny partner. Liknende antakelser går også igjen i Felthous og Hempel (1995, i Galta, Olsen og Wik, 2010:398) sin studie hvor det påpekes at:

”a typical situation is thus that the man has been rejected by a woman who has expelled him from the household, initiated separation or divorce, and sometimes turned her affections to another man”.

Både Websdale (1999) og Polk (1994) påpeker derfor at disse drapene kan forstås i lys av mannens opplevelse av å miste kontroll over kvinnen, og hans forsøk på å forsvare sin maskuline ære, og forhindre tap av maskuline kapital. Disse drap-selvdrapssakene handler om *”the destruction of the women”*, hevder Polk, (1994:49). I den forstand at intensjonen bak disse drap-selvdrapshandlingene i hovedsak er å ta livet av kvinnen, for å forhindre henne i å innlede forhold til andre menn. Når dette målet er oppnådd, tar mannen sitt liv. At mannen begår selvdrap kan i slike saker tolkes som en konsekvens av drapet, heller enn målet med handlingene, påpeker han. I tråd med dette hevder Websdale (1999) at mannens selvdrap i slike tilfeller kan forstås som en reaksjon på drapet, i den forstand at han ikke kan leve uten kvinnen. En slik forståelse bygger han på at flere av mennene som hadde begått drap-selvdrap i hans studie hadde etterlatt seg brev hvor de forklarte sine handlinger. Av disse brevene fremkom det at drapet og selvdrapet var den eneste måten mannen mente at han og partneren kunne være sammen for alltid. Han peker videre på at et selvdrap også kan forstås som et resultat av mannens opplevelse av skyld og anger over sine handlinger. I denne sammenheng viser han blant annet til at en mann hadde etterlatt seg følgende brev til familien:

”To all. I am sorry for what I have done. I wish I could bring her back. But it`s too late. . . . My nerves got to the point that exploded. Again please forgive me. To my mom and dad, please try to understand what happened. I love you always. Love, Jose” (Websdale, 1999:42).

I følge Adams (2007) kan en annen årsak til at mannen begår selvdrap være å unnslippe et liv i fengsel. I sin studie viser han imidlertid ikke til noen eksempler som kan støtte en slik antakelse. I drap-selvdrapssaker kan selvdrapet også tolkes i lys av mannens opplevde æresfølelse (jfr. Fjellidalen, 2009). I denne sammenheng kan handlingen sees i sammenheng

med en kulturs æreskodeks. Som påpekt tidligere er drap anerkjent i visse kulturer som en handling for å gjenopprette ære. I ikke-vestlige kulturer foreligger det imidlertid ingen slik anerkjennelse, slik at en drapshandling heller vil ha en motsatt effekt. Handlingen vil føre med seg skam. I lys av dette kan selvdrapet muligens forstås som mannens forsøk på å unnslippe den skyld og skam samfunnet vil legge på ham. Leer-Salvesen (1988) utelukker imidlertid ikke at selvdrap også kan følge av det sjokket mannen opplever når han forstår at han har tatt livet av kvinnen. Kanskje er det også en handling i sorg, påpeker han.

Drapet som en sekundærhandling

De resterende drapssakene med et påfølgende selvdrap knytter Polk (1994) en annen forståelse. I gjennomgangen av disse sakene finner han at mennene har vært preget av en omfattende depresjon. En depresjon som har vært alvorlig nok til at de har gått med tanker om å ville ta sitt eget liv, påpeker han. Dette var tilfelle i 15 av de 73 sakene i hans studie. Han antar dermed at disse mennenes hensikt med drapshandlingene ikke først og fremst hadde vært å ta livet av sin partner eller tidligere partner. I følge Polk (1994) kan disse drap-selvdrapene forstås i lys av mannens suicidalitet, slik at:

”these males are not primarily focused on the destruction of their partners, but reach the point of insisting, after they have concluded that their own lives must end, that their partner should be a part of this decision as well” (Polk, 1994:44).

Drapet kan således forstås som den sekundære intensjonen bak drap-selvdrapshandlingene. I følge Polk (1994) var mannens formål med drap-selvdrapet først og fremst å ta sitt eget liv. Basert på en gjennomgang av de drap-selvdrapssaker som foreligger i hans studie argumenterer han for at mannen velger å ta kvinnen med seg i døden som en konsekvens av at han anser henne som en forlengelse av seg selv. En slik oppfattelse bygger på hans syn på kvinnen som sin eiendom. Denne forståelsen bygger blant annet på at det i én av hans saker fremgår at en svekket helsetilstand kan tolkes som bakgrunnen for mannens ønske om å ta sitt eget liv, og at kvinnens død blir en konsekvens av mannens suicidalitet. Han peker videre på at dette tilfellet viser at den maskuline kontrollen kommer til uttrykk ved at mannen har bestemt at han og kona skal dø sammen (Polk, 1994).

I likhet med Polk (1994) finner også Rying, Estrada og Grann (2007) en sammenheng mellom drap-selvdrap og depresjon, og viser til at de gjerningspersoner:

”som begick självmord i samband med brottet var ofta personer som sedan tidigare hade haft eller som vid tiden för brottet hade drabbats av en depression. De hade ofta haft kontakt med psykiatrin innan brottet ägde rum” (Rying, Estrada og Grann, 2007:38).

I slike tilfeller er det gjerningspersonens ønske om å ende sitt liv som fremstår som primærhandlingen, påpeker de. Slike tilfeller av drap-selvdrap kan også forstås som det Palermo (1994) kaller ”extended suicides”. I følge Palermo (1994) kan disse handlingene tolkes som et forlenget selvmord, hvor kvinnen blir et offer for mannens ønske om å ta sitt eget liv. I følge Websdale (1999) kan en slik lidelse i mange tilfeller forstås i lys av store omveltninger i privatlivet, samfunnsendringer og lignende. Han hevder dermed at en psykisk lidelse alene ikke fremstår som en tilstrekkelig forklaring på hvorfor drap-selvdrapsaker finner sted. I tråd med dette viser Galta, Olsen og Wik (2010:400) til at en slik psykologisk sinnstilstand må sees i en større sammenheng ”*where the murder-suicide most likely is the end result of an interaction between individual psychopathology and social factors*”. Depresjonen kan for eksempel være en utslagsgivende faktor, påpeker de, ved at den kan føre til at enkelte planlegger å begå drap-selvdrap (Wik, Galta og Olsen, 2005). For eksempel i tilfeller hvor gjerningspersonen opplever tap av ansikt og ære i sammenhenger hvor de mister sin familie, partner, jobb eller sosial status (Galta, Olsen og Wik, 2010). Rying, Estrada og Grann (2007) understreker imidlertid at det ikke bare er ved drap-selvdrap at en mannlig gjerningsperson virker å lide av en psykisk lidelse. I sin studie finner de at mens depresjoner virker å være utbredt blant menn som begår drap-selvdrap, er psykososer og personlighetsforstyrrelser dominerende blant menn som begår isolerte partnerdrap. Når tett opptil 60 % av gjerningspersonene som begikk partnerdrap, både med og uten selvdrap, led av en sinnslidelse er det viktig å studere hvordan slike lidelser spiller inn i en bredere forståelse av partnerdrap, påpeker de. I Norge i perioden 2000-2009 har politiet registret ”psykisk lidelse” som motiv/omstendighet i 18 av de totalt 79 tilfeller av partnerdrap begått av menn. 23 % av mennene var altså registrert med psykisk lidelse som motiv/omstendighet ved drapet. Da disse registreringene, som nevnt, er gjort før domfellelse er det imidlertid vanskelig å si hvor mange av mennene som etter en judisiell vurdering ble ansett for å lide av en psykisk lidelse.

Ved å sammenlikne sosiale forhold hos menn som har begått isolerte partnerdrap og menn som har begått drap-selvdrap hevder Websdale (1999) å finne at gjerningspersonene ved drap-selvdrap synes å befinne seg i en mer stabil økonomisk posisjon. Videre viser han til at mennenes som begikk drap-selvdrap i liten grad hadde vært straffet for kriminelle handlinger sammenliknet med gjerningspersoner ved isolerte partnerdrap. I den grad mennene var

tidligere straffedømt omfattet disse domsavsigelsene vold mot kvinnen. Han antyder dermed en sammenheng mellom den tiltaltes sosioøkonomiske status og drap-selvdrap. Belfrage og Rying (2004) sin studie fra Sverige støtter til en viss grad en slik hentydning når den finner at 80 % av gjerningspersonene ved drap-selvdrap i perioden var i arbeid, mens 51 % av gjerningspersonene ved isolerte partnerdrap var i arbeid. Som påpekt i kapittel 3 antyder de statistiske opplysningene omkring partnerdrap i Norge, i perioden 2000-2009, en liknende tendens når 71 % av de siktede ved drap-selvdrap var i arbeid, sammenliknet med 31 % ved isolerte partnerdrap. I følge Polk (1994) kan drap-selvdrap hvor selvdrapet fremstår som primærhandlingen ofte knyttes til store omveltninger i mannens livssituasjon. Han finner for eksempel flere tilfeller hvor drap-selvdrapet har forekommet når mannen har befunnet seg i en svært vanskelig økonomisk situasjon. I disse tilfellene tok mannen også livet av sine barn. Når mannen i slike tilfeller tar med seg hele familien i døden kan disse drapshandlingene tolkes som hva mannen har ansett som en rasjonell løsning på den vanskelige situasjonen han har havnet i. Drapet kan således forstås som mannens måte å beskytte familien, påpeker han. I tråd med dette viser Wik, Galta og Olsen (2005) til at denne formen for drap ofte kan knyttes til det mannen oppfatter som tap av ansikt i situasjoner hvor han for eksempel har mistet jobben, opplevd store økonomiske tap eller liknende. De peker videre på at en årsak til at drap-selvdrap i større grad virker å forekomme i høyere sosioøkonomiske klasser, kan være at disse menneskene er dårligere rustet til å takle motgang enn individer fra lavere sosiale lag. Dette forklarer de for eksempel med at fallhøyden ved økonomiske problemer kan bli enorm sammenliknet med de vilkår de er vant til å leve under, slik at den nye livssituasjonen blir vanskelig å håndtere. I følge Wik, Galta og Olsen (2005) kan mennene således føle at de har sviktet eller gjort skam på familien. De kan føle redsel for ikke lenger å være i stand til å forsørge den. Videre kan mannens selvbilde endre seg, han kan se på seg selv som mislykket. Alt han har jobbet for har rast sammen, og det er vanskelig for ham å se hvordan han kan gjenopprette skaden som er skjedd. I slike tilfeller kan han preges av en følelse av å ha tapt ære, spesielt i prestisjetunge miljøer, påpeker de. Videre argumenterer de for at personer fra lavere sosioøkonomiske klasser ikke vil oppleve de samme problemene fordi fallhøyden her er mindre. De har rett og slett ikke like mye å tape (Wik, Galta og Olsen, 2005). Det er viktig å påpeke at Wik, Galta og Olsen (2005) refererer til tenkte situasjoner. I deres studie foreligger det ingen reelle eksempler som kan støtte deres antakelser. Det foreligger heller ingen kjent forskning som støtter deres hentydninger om at personer med ulik sosioøkonomisk bakgrunn har ulike forutsetninger for å takle motgang.

Oppsummering:

Gjennom drøftelsen i dette kapitlet fremgår det hvordan en individuell tilnærming til partnerdrap begått av en mann kan forstås som utløst av egenskaper ved mannen, hans sinnstilstand eller hans følelser på gjerningstidspunktet. Dette gjelder både ved isolerte partnerdrap og drap-selvdrap. Gjennom en relasjonell tilnærming til partnerdrap forstås drapshandlingen som en konsekvens av hvordan kvinnen på ulike måter motsetter seg mannens ønske om makt og kontroll over henne. Drapet tolkes således som en topp i et konfliktfylt samliv, når mannen opplever en avmaktsfølelse av å ha mistet kontroll over kvinnen. Gjennom en slik tilnærming til drap belyses også hvordan mennene selv opplever kvinnen som en medansvarlig for drapet og situasjonen som ledet frem til denne handlingen. En strukturell tilnærming til drap tolker drapet i lys av samfunnsstrukturen. En struktur som stiller visse forventninger til menn, og som således definerer hva som anses som maskulint. Drapet tolkes derav i lys av mannens opplevelse av at hans maskulinitet trues, slik at drapshandlingen fremstår som et forsøk på å gjenopprette tap av maskulin kapital, og mannens forsøk på å forsvare sin maskuline ære. Både gjennom den relasjonelle og den strukturelle tilnærmingen til drap forstås drapet i lys av flere faktorer sammenliknet med rettens individuelle tilnærming. Mens en rettslig tolkning av partnerdrap i hovedsak speiler en individuell forståelse viste det seg, som nevnt i forrige kapittel, at tilståelse er en faktor som i en viss utstrekning kan utvide dens individuelle perspektiv. I den forstand at tilståelsen viste seg å bidra til at mannen i større grad ble møtt med sympati i retten, og at retten i større utstrekning forstod drapet i lys av relasjonen mellom mannen og kvinnen og mannens livssituasjon på gjerningstidspunktet.

Samtlige av de idealtypiske forståelsesmåtene har blitt kritisert for alene å være en for snever tilnærming til drap. Giertsen (2000) er for eksempel kritisk til et for stort fokus på å studere individuelle årsaker til drap om man skal forstå drapshandlinger. Om man for eksempel legger for stor vekt på hvordan drapet kan forstås i lys av følelser som oppstår i personen, slik en individuell tilnærming gjør, fører dette til at betydningen av miljø og omgivelser blir glemt. Om man vil forstå hvorfor en mann eller en kvinne begår et lovbrudd er det essensielt å se vedkommende i lys av vedkommendes omgivelser, og ikke fokusere på individuelle trekk ved personen, påpeker hun. Jensen (2001) argumenterer på sin side for at et for stort fokus på å forstå drap gjennom å studere relasjonen mellom mannen og kvinnen fort kan føre til en uheldig oppfattelse om at kvinnen selv kan anses som ansvarlig for sin død. Samtidig viser hun til at en forståelse av partnerdrap som utelukkende bygger på en relasjonell tilnærming

undergraver hvordan samfunnsstrukturer og kulturelle faktorer har betydning for å forstå partnerdrap. Møller (2000) er på sin side kritisk til å legge for stor vekt på perspektiver som fremhever en samfunnsskapt forklaring på drap. På denne måten risikerer man at mennesket bak handlingen reduseres til et mekanisk-handlende individ. Noe som fratrar mennesket dets frie vilje til å velge sine handlinger og frarøver handling dens meningsinnhold. I forlengelsen av deres kritikker er det mulig å argumentere for at en kombinasjon av samtlige tilnærminger til partnerdrap kan gi en mer helhetlig forståelse av fenomenet. Som Bourdieu (1999) peker på er en handling forståelig ut i fra den posisjonen individet handler ut i fra. Denne posisjonen avhenger av individets individuelle disposisjoner og den sosiale og samfunnsmessige strukturen individet inngår i. De individuelle disposisjoner utgjøres blant annet av individets kunnskaper og ervervede erfaringer. Disse er bestemmende for hvilken sosial struktur individet inngår i, og hvordan det posisjonerer seg i forhold til andre individer i samme sosiale sfære. Samtidig vil møtene med andre mennesker skape nye erfaringer, noe som utvider individets disposisjoner og som vil påvirke senere handlinger. I følge Bourdieu (1999) er det de sosiale posisjonene som strukturerer samfunnet. Implisitt følger det visse kollektive forventninger til posisjonene som individene streber etter å oppfylle. I forlengelsen av Bourdieu (1999) sitt perspektiv eksisterer det altså et vekselvirkningsforhold mellom individ og samfunn. I den forstand at når individers posisjonering i forhold til hverandre danner et samfunns struktur, skaper og opprettholder denne samtidig forventningene som individene vil innrette seg etter. Ut i fra hans perspektiv kan en handling dermed vanskelig forstås adskilt fra vekselvirkningsforholdet mellom individers handlinger og samfunnets struktur. En mer helhetlig forståelse av et individs handling oppnås derfor ved å se denne i lys av individets individuelle disposisjoner, gjennom å studere vedkommendes interaksjonen med andre mennesker og å se handlingen i lys av den samfunnsstruktur individet inngår i.

Kvinner som dreper

Som påpekt i kapittel 3 viser en rekke studier av partnerdrap i vestlige land at majoriteten av partnerdrap begås av menn. Dette var også tilfelle i Norge, i tiårsperioden 2000-2009, når syv av de totalt 86 siktede ved partnerdrap var en kvinne. Kvinner utgjorde altså minoriteten av de siktede. Både Smith og Zahn (1999) og Niethe og Regoezci (2004) påpeker imidlertid at når kvinner først begår drap, er hennes partner eller tidligere partner oftere offer enn når menn begår drap. Menn tar oftere tar livet av personer i andre nære relasjoner eller fremmede. I en studie av partnerdrap i USA finner Niethe og Regoezci (2004) for eksempel at 49 % av kvinnenens offer i perioden 1965-1994 var hennes partner eller tidligere partner, noe som utgjorde den største gruppen av kvinnenens ofre. I følge Jensen (2001) ble liknende funn gjort i en studie av drap i England og Wales, hvor partner eller tidligere partner utgjorde majoriteten av kvinnenens ofre. Hun (2001:10) påpeker dermed at: *”men, when they kill, are least likely to kill intimates, whereas women are most likely to kill intimates”*. Kvinner tar sjeldent sitt eget liv etter å ha begått partnerdrap, påpeker Websdale (1999). I tråd med dette viser de statistiske opplysningene omkring partnerdrap i Norge i perioden 2000-2009 at kun én kvinne begikk selvdrap etter å ha tatt livet av sin partner. I følge Cohen (2000) begår kvinner oftere selvdrap etter drapet når deres barn er ofre. I tråd med dette peker Brookman (2005) på at en rekke studier at disse handlingene viser at de ofte er knyttet til at kvinnen lider av en fødselsdepresjon.

En rekke studier peker på hvordan Wolfgang (1958) sin klassiske drapsstudie har hatt stor betydning for senere forståelser av kvinner som begår partnerdrap (jfr. Smith og Zahn, 1999). Gjennom en studie av interaksjonen mellom offer og gjerningsperson innførte han tanken om *”victim-precipitation”*. Et begrep som referer til hvordan offerets handlinger kan bidra til egen viktimering i tilfeller av drap. Både Polk (1994) og Websdale (1999) bygger videre på dette perspektivet i sine studier, og hevder at dette bidrar ytterligere til å belyse kjønnsforskjeller ved partnerdrap.

En slik oppfattelse bygger på at de, gjennom sine case-studier, finner at det foreligger en fundamentalt forskjellig mening i drapshandlingen når henholdsvis menn og kvinner begår

partnerdrap. Som allerede nevnt viser deres studier at det foreligger en enighet om at når menn begår partnerdrap kan disse handlingene forstås i lys av mannens syn på kvinnen som sin eiendom. Dette til tross for at det kan foreligge ulike motiver bak mennenes drapshandlinger. I sine studier finner de imidlertid at hovedvekten av de kvinnelige gjerningspersonene begikk partnerdrap i en vesentlig annen situasjon enn menn. Det var for eksempel ikke kjent at noen av de 12 kvinnelige gjerningspersonene i Polk (1994) sin studie hadde utsatt mannen for de samme typer av kontrollstrategier som han fant blant menn som begikk partnerdrap. Det forelå ikke et mønster av sjalusi, eller bruk av vold og trusler for å kontrollere partner, som tydelig var dominerende i partnerdrapssaker med en mannlig gjerningsperson. Heller ikke et pågående, eller allerede gjennomført brudd, fremstår for ham som en gjennomgående faktor for å forstå hvorfor kvinnene tok livet av sine partnere. Når omtrent samtlige av kvinnene som begikk partnerdrap hadde vært utsatt for alvorlig voldsutøvelse og trusler i parforholdet hevder Polk (1994) at disse drapene kan forstås som en direkte konsekvens av disse handlingene. På bakgrunn av disse funnene fastslår han videre at:

”the vast majority of lethal violence around the theme of possession, jealousy and control is emphatically masculine in its makeup, and when women kill within sexual relationships, it is most likely to be a defensive reaction to prior male violence” (Polk, 1994:147).

For Polk (1994) fremstår altså kvinnenes drapshandlinger som en forsvarshandling i situasjoner de opplevde som livstruende. En liknende forståelse går igjen i Websdale (1999) sin studie. Dette bygger på at han finner at i de tilfeller hvor kvinner hadde tatt livet av sin partner, hadde det ofte foreligget klare bevis på at hun hadde vært utsatt for vold i parforholdet. Dette var tilfelle i 21 av 24 saker med en kvinnelig gjerningsperson i hans studie. I åtte av disse sakene fortalte kvinnene at deres partner også hadde utsatt dem for drapstrusler kort tid før de hadde tatt hans liv. For Jensen (2001) er kvinnens manglende mulighet for å komme seg ut av et destruktivt forhold ofte en avgjørende faktor om man ønsker å forstå kvinner som begår partnerdrap. I tråd med dette påpeker Websdale (1999) at:

”most women who killed were backed into a corner and could not escape. Their entrapment was acute and intense” (Websdale, 1999:124).

Websdale (1999) påpeker imidlertid at ikke alle kvinnene begikk drap i hva som kan tolkes som en direkte truende situasjon, til tross for at han forstår drapet som kvinnens handling for å redde sitt eget liv. Han hevder derfor at det kan være hensiktsmessig å skille mellom to ulike måter menns vold mot kvinner i parforholdet kan bidra til en forståelse av kvinner som begår

partnerdrap. Han skiller i denne sammenheng mellom det han kaller ”proximal precipitating violence” og ”distal precipitating violence”. I følge Websdale (1999:125) referer førstnevnte til tilfeller hvor volden ”*immediatly precedes the killing and seems to have played a pivotal role in triggering the lethal act*”, mens sistnevnte refererer til ”*violence of long standing, whose grinding, cumulative effect likely fed into the homicide*”. For ham kan drapet enten forstås i lys av en akutt situasjon hvor kvinnen føler seg truet på livet, eller i lys av at flere tidligere voldsepisoder har ført til at kvinnen til slutt når et punkt hvor det å ta livet av partner eller tidligere partner blir den eneste utveien for å få slutt på voldsutøvelsen hun har blitt utsatt for. Han viser spesielt til to tilfeller hvor han peker på at drapene i stor grad bærer preg av at kvinnene hadde planlagt å ta livet av sine voldelige partnere (Websdale, 1999:125). Disse kvinnene hadde også senere blitt tiltalte for overlagt drap i retten. Slike tilfeller av drap kan føre til vanskeligheter når det gjelder en rettslig vurdering av disse handlingene, påpeker han. Samtidig som drapet kan tolkes som en selvforsvarshandling, er den også planlagt, og kan således kvalifisere som overlagt drap. På den ene siden må retten forholde seg til lovverket samtidig som det at kvinnen har befunnet seg i en situasjon hvor hun har fryktet for sitt eget liv må vektlegges. Dette var for eksempel tilfelle i én av de to nevnte saker. I denne saken ble kvinnen frikjent for overlagt drap og dommen redusert til forsettelig drap. I en studie av 250 drap i Norge, i perioden 1980-1989, finner Bødal og Fridhov (1995) at samtlige av de syv kvinnene som begikk partnerdrap i perioden fikk straff etter formildende omstendigheter. De formildende omstendighetene i disse sakene gjaldt henholdsvis selvforsvar, tidligere voldsutøvelse mot kvinnen og provokasjon. I den ene saken i mitt domsutvalg med en kvinnelig tiltalt ligger imidlertid en annen vurdering til grunn. Til tross for kvinnens forståelse av drapet som en handling begått i nødverge hevder retten at handlingen ble begått med forsett. Da hun anses som psykotisk på gjerningstidspunktet, fritas hun imidlertid for straff. Denne saken skiller seg således fra de overnevnte, og viser at kvinner ikke nødvendigvis straffes etter formildende omstendigheter i partnerdrapssaker. Flere studier (jfr. Jensen, 2001, Brookman, 2008, Adams 2007) viser at kvinner som begår partnerdrap har vært utsatt for *både* langvarig og mer akutte voldsepisoder i forkant av drapet. Dette viser at det kan være vanskelig å gjøre en slik distinksjon som Websdale (1999) fremlegger i sin studie.

I likhet med Polk (1994) finner også Websdale (1999) at drapshandlingen har et forskjellig meningsinnhold når henholdsvis menn og kvinner begår partnerdrap, og peker på at:

"men and women may kill with the same kind of weapon and in the same kind of manner, but the social meaning and context of the killing is gendered and therefore different" (Websdale (1999:146).

Partnerdrapet er således en kjønnet handling, hevder han, slik at forståelsen av denne handlingen avhenger av om den utføres av en mann eller en kvinne. Både Websdale (1999) og Polk (1994) fremhever derfor at kjønn står frem som en avgjørende faktor for å forstå partnerdrap. Også Vegheim (1997) påpeker at kjønn kan være en betydningsfull faktor for å forklare den ujevne fordelingen i andelen mannlige og kvinnelige lovbrutere. I denne sammenheng viser hun til at forventninger til de ulike kjønnsrollene påvirker vår atferd. Når det gjelder forventninger til kvinnerollen vil for eksempel en kriminell handling ikke bare være et brudd på norsk lov, men også et brudd med hvilke forventninger som ligger til kvinnerollen. En slik oppfatning synes imidlertid ikke å være like utbredt for menn hvor forventningen til mansrollen i større grad knyttes til mer voldelig og aggressiv atferd. I forlengelsen av et slikt perspektiv vil altså kvinnerollen i seg selv beskytte kvinner mot å begå lovbrudd, i den forstand at samfunnet i mindre grad "godtar" at kvinner dreper som menn. I tråd med dette påpeker Høigård og Snare (1993) at de kjønnsrolleforventninger som er knyttet til menn og kvinner står sterkt i samfunnet, og kan således påvirke kvinners atferd. De hevder derfor at *"forventninger om at ordentlige kvinner ikke begår lovbrudd, fører til at mange kvinner ikke begår lovbrudd"* (Høigård og Snare, 1993:34). De vektlegger imidlertid at kjønnsrollen ikke er det eneste som har innflytelse på kvinners kriminalitetsrate, men at denne også påvirkes av andre styringsmekanismer. Samtidig, påpeker de, *"er det rimeligst å anta at kjønnsrolleforventningene – nettopp på grunn av sin styrke – kommer inn og modifierer kvinnens kriminalitetsrate i situasjoner der kvinnenens livssituasjon ellers gjør kriminalitet til et aktuelt handlingsalternativ"* (Høigård og Snare, 1993:46). I tilfeller hvor kvinner begår partnerdrap krever imidlertid hennes livssituasjon at hun bryter med samfunnets forventninger til henne som kvinne, påpeker Jensen (2001). Hun hevder derfor at det er essensielt å studere situasjonen kvinnene befinner seg i på drapstidspunktet om man ønsker å forstå hvorfor de tar livet av sin partner eller tidligere partner. I sin studie finner hun, som både Polk (1994) og Websdale (1999), at kvinnen ofte har vært utsatt for gjentatte og alvorlige voldshandlinger og trusler fra sin partner eller tidligere partner. Trusler som ikke nødvendigvis bare er rettet mot kvinnen selv men også mot hennes barn, venner og familie. Kvinner som begår partnerdrap befinner seg derfor ofte i en offerposisjon når de begår partnerdrap, hevde hun. Fanget av

tradisjonelle forventninger til dem og uten midler til å flykte fra den ulevelige voldsutøvelsen de utsettes for.

Til tross for at en rekke kvinner dreper sin partner som respons på hans livstruende voldsutøvelse mot henne, påpeker både Polk (1994) og Websdale (1999) at det er viktig å anerkjenne at kvinner også dreper i andre situasjoner. Situasjoner som gjør at disse handlingene kan forstås på andre måter enn i lys av kvinnens måte å forsvare seg på. Websdale (1999) viser for eksempel til et tilfelle hvor en kvinne tok livet av sin mann for å få kontroll over hans økonomiske ressurser. Denne handlingen kan således tolkes som en måte å utøve kontroll over partner, påpeker han, og speiler tydelig at handlingen har et vinningsmotiv. Til tross for at disse sakene er sjeldne, stadfester de samtidig at ikke alle kvinners partnerdrapshandlinger kan samles innunder én overordnet forståelse, påpeker han. I tråd med dette understreker Morrissey (2003) at det er problematisk at kvinners drapshandlinger i så stor grad tolkes som et produkt av deres viktimisering i et parforhold. Hun er blant annet kritisk til at forståelsen av kvinner som begår partnerdrap knyttes til det som omtales som The Battered Woman Syndrome, som i følge Morrissey (2003) refererer til en psykologisk tilstand fremprovosert av det voldelige forholdet kvinnen befinner seg i. At drapet forstås som resultatet av en psykologisk tilstand fremstiller kvinner som dreper som passive ofre (Morrissey, 2003). Etter hennes syn er dette uheldig i den forstand at det undergraver at disse handlingene kan være et resultat av kvinnens bevisste og rasjonelle valg i en vanskelig livssituasjon. Fokuset på å tolke drapshandlingene i lys av kvinnens psykologiske tilstand bidrar til at kvinners evne til å handle i en vanskelig livssituasjon nedskrives, påpeker hun. I tråd med dette påpeker Ericsson (1992:185) at det at kvinner gjør valg i situasjoner hvor de opplever undertrykking, *"hjelper kvinner med å bevare stoltheten, og følelsen av å være et subjekt som handler"*. Også Brookman (2005) påpeker viktigheten av å sette fokus på at kvinner ikke bare begår drap når de befinner seg i en offerposisjon, men at deres drap også er motivert av selvinteresse. En slik oppfattelse bygger hun på at hennes studie viser at flere kvinner hadde tatt livet av sin partner for å oppnå finansielle goder. Ofte ble disse drapene begått i sammenheng med at kvinnen hadde funnet seg en ny partner som hun ønsket å leve videre sammen med. Hun viser for eksempel til et tilfelle hvor en kvinne begikk drap for å kvitte seg med sin tidligere partner, for så å dra økonomiske nytte av hans død. Slike tilfeller er imidlertid sjeldne, og er i mindre grad forsket på, enn tilfeller hvor voldsutsatte kvinner begår partnerdrap, hevder hun (Brookman, 2005).

Samtidig som flere studier finner at kvinner som begår partnerdrap i mange tilfeller dreper som en respons på mannens voldsbruk, speiler disse tilfellene at en manns bruk av vold og trusler i et parforhold ikke bare kan lede til at kvinner blir drept. De speiler også hvordan mennene selv kan bli et offer som en konsekvens av sin egen voldsutøvelse. Når kvinner dreper som en respons på mannens voldelige og kontrollerende atferd viser dette hvordan ”*masculine possessiveness, and violence, arise even in homicide where men become the ultimate victims*”, påpeker Polk (1991:153 i: Brookman, 2005). Således er en manns voldelige atferd overfor partner eller tidligere partner ofte en viktig faktor for å forstå hvorfor både menn og kvinner begår partnerdrap, hevder Jensen (2001).

Avslutning

Majoriteten av partnerdrapene i Norge i perioden 2000-2009 ble begått av menn. En rekke andre internasjonale studier av partnerdrap viser en liknende kjønnsfordeling i slike saker. Dette tydeliggjør en stor kjønnsforskjell ved partnerdrap. I følge Polk (1994) kan slike drap dermed i hovedsak forstås som en maskulin handling. Samtidig viser studier av partnerdrap fra USA en mindre forskjell i andelen kvinnelige og mannlige gjerningspersoner ved slike drap. Dette hentyder at det kan foreligge kulturelle forskjeller ved partnerdrap på tvers av landegrensene. 99 % av de siktede som begikk selvdrap i etterkant av drapet i Norge, i perioden 2000-2009, var menn. Dette indikerer at drap-selvdrap i enda større grad, enn isolerte partnerdrap, kan anses som et maskulint fenomen. Samtidig som forskningslitteraturen peker på store kjønnsforskjeller i andelen mannlige og kvinnelige gjerningspersoner ved partnerdrap, knytter den også ulike forståelser til henholdsvis menn og kvinner som begår slike drap. Dette gjelder også for partnerdrap i USA, til tross for at kjønnsforskjellen i andelen mannlige og kvinnelige gjerningspersoner virker å være noe mindre enn i andre vestlige land (Daly og Wilson, 1992). Således fremstår partnerdrap som en kjønnnet handling (Websdale, 1999). I samtlige av de tre hovedbidragene som litteraturanalsen bygger på, forstås en manns partnerdrapshandling som et uttrykk for hans syn på kvinnen som sin eiendom. Hans eiendomsforhold til kvinnen speiles gjennom hans bruk av vold og trusler for å kontrollere henne. Drapet blir således hans ultimate bekreftelse på dette eiendomsforholdet. Et liknende eiendomsforhold til partner knyttes imidlertid ikke til kvinner som begår partnerdrap. Når kvinner dreper har de ofte befunnet seg i det de har opplevd som en livstruende situasjon, hvor de har vært utsatt for vold og trusler fra mannen (Polk, 1994, Websdale, 1999, Jensen, 2001, Brookman, 2005). Deres drapshandlinger forstås derfor ofte som forsvarshandlinger. Gjennom forskningsbidragenes ulike forståelse av henholdsvis menn og kvinner som begår partnerdrap, belyses det imidlertid hvordan drapene representerer to sider av samme situasjon. Mens en manns partnerdrapshandling forstås som hans mest ekstreme kontrollutøvelse når andre voldelige kontrollstrategier har mislyktes, kan kvinnens drapshandling forstås som hennes forsøk på å unnsnippe mannens kontrollutøvelse. Samtlige av forskningsbidragene viser således til hvordan partnerdrap på ulike måter kan knyttes til et kontrollperspektiv.

Morrissey (2003) er imidlertid kritisk til et for ensidig fokus på hvordan kvinners partnerdrapshandlinger kan forstås i lys av deres marginaliserte posisjon i parforholdet, da en slik forståelse fort kan låse kvinners drap til menns bruk av vold og trusler. På denne måten undergraves kvinnenenes evne til å tenke og handle rasjonelt i sårbare situasjoner, påpeker hun. Et for stort fokus på en slik forståelse kan samtidig gi et skjevt bilde av kvinner som begår partnerdrap (Polk, 1994). Noe som i ytterste grad kan få konsekvenser for forebyggingen av partnerdrap. Som både Polk (1994) og Websdale (1999) fremhever tar kvinner livet av sin partner eller tidligere partner også i andre situasjoner enn når de frykter for sitt liv. For eksempel for å oppnå økonomisk vinning. Dette viser at kvinners partnerdrapshandlinger ikke nødvendigvis, og alltid, kan forstås som en defensiv handling.

Når en rettslig tilnærming til drap avhenger av visse juridiske retningslinjer, legger disse føringer for hvordan retten forstår drap. Innen samfunnsforskning foreligger det imidlertid ingen slike fastsatte rammer. En slik forskjell får betydning for forståelsen av menns partnerdrapshandlinger. Den rettslige forståelsen av partnerdrap avhenger av utøverens handlingsfrihet, og bygger således på en indeterministisk tankegang. Om viljen til å drepe var tilstede på gjerningstidspunktet, forstås drapet som en intensjonell og målrettet handling i retten. Motsatt, fører en viljeløs drapshandling til straffrihet. Gjennom domsanalysen speiles det således hvordan retten har en individuell tilnærming til partnerdrap, hvor drapet tolkes i lys av bestemte trekk ved handlingen og den tiltalte. En tilståelse i retten kan imidlertid til en viss grad påvirke rettens individuelle forståelse. I den forstand at tilståelsen bidrar til at mannen i større grad blir møtt med forståelse i retten. Dermed flyttes fokus til en viss grad fra drapshandlingen til situasjonen den tiltalte var i på gjerningstidspunktet. Motsatt, fører drap som beskrives som mest brutale til at retten i større grad oppfatter disse som uforståelige handlinger. Også flere av mennene i Leer-Salvesen (1988) sin studie oppfatter drapet som en uforståelig handling. Således står disse tolkningene i kontrast til forskningslitteraturen omkring partnerdrap, som belyser en rekke måter å forstå drap på. Da drapene som omtales som uforståelige i retten straffes strengest, antyder dette at drapets uforklarlighet bidrar i en straffeskjerpene retning. Domsanalysen speiler hvordan retten anser avvikende trekk ved de tiltalte, eller deres psykiske lidelse, som forklaringer på drap. I de fire dommene hvor drapet forklares ut i fra de tiltaltes psykose, tegnes et bilde av disse personene som farlige drapsmenn som på ny vil kunne begå grusomme drap om de ikke underlegges behandling. Leer-Salvesen (1988) påpeker at slike forklaringer på drap, muligens står sterkt fordi de gjør det lettere for

oss å forstå en alvorlig drapshandling om det kan henvises til at det foreligger noe avvikende ved ham eller henne som har begått handlingen, som skiller disse menneskene fra oss andre.

Både gjennom litteraturanalysen, og politiets kategoriseringer av drap, speiles en tilnærming til drap som samsvarer med rettens individuelle forståelse. Av litteraturanalysen fremgår det hvordan flere menn dømt for partnerdrap, blant annet trekker inn rus som en årsaksforklaring på drapshandlingen. Også i forskningslitteraturen speiles individuelle forståelsesmåter av partnerdrap. I den forstand at henholdsvis mannens eiertrang overfor en kvinnes seksualitet og alvorlige depresjoner fremstår som forklaringer på slike drap. Både Møller (2000) og Giertsen (2000) påpeker at slike forklaringer er determinerende. Således står de i kontrast til den indeterministiske grunntanke som retten bygger på. Slike determinerende forklaringer gir ingen forståelse av hvorfor en handling finner sted, påpeker Isdal (2000), i bestefall er de faktorer som sammen med andre forhold øker sannsynligheten for en voldshandling.

Gjennom henholdsvis doms- og litteraturanalysen belyses det hvordan både de tiltalte og flere av de drapsdømte menns forståelse av et partnerdrap står i et motsetningsforhold til rettens individuelle forståelse av drap. Mennenes forståelse speiler i hovedsak en relasjonell tilnærming til drap, hvor drapshandlingen tolkes i lys av forholdet mellom mannen og kvinnen. Også forståelser i forskningslitteraturen står i kontrast til rettens individuelle forståelse. I samtlige av de tre hovedbidragene som litteraturanalysen bygger på foreligger det en enighet om at drapet kan forstås som enden på en lang rekke hendelser mellom mannen og kvinnen, og at drapshandlingene ofte er planlagte. Mannens bruk av vold og trusler overfor kvinnen, og hennes bruk av motstrategier for å motsette seg disse, er sentrale faktorer i en slik forståelse. Når drapet ofte kan knyttes til kvinnens brudd med mannen, forstås drapet som mannens ultimate og endelige kontrollutøvelse over henne. Samtidig tydeliggjør dette at mannen har mistet den ønskede kontrollen over kvinnen, slik at drapet paradoksalt nok blir stående igjen som et uttrykk for en mislykket maktutøvelse (Polk, 1994, Websdale, 1999, Adams, 2007). I tråd med et slikt perspektiv viser Isdal (2000) til at i den grad maskulinitet er knyttet til et ønske om makt over kvinnen, reflekterer drapet mannens opplevelse av avmakt. Samtidig tydeliggjør dette at kvinner ofte befinner seg i den mest utsatte posisjonen for å bli et offer for partnerdrap, når de forsøker å bryte med en voldelig og kontrollerende partner (Brookman, 2005). Ingen av mennene knytter imidlertid et ønske om å kontrollere kvinnen til sin forståelse av drap, således står deres forståelse i kontrast til forskningslitteraturens forståelse av partnerdrap. Mens både den rettslige forståelsen av forsettelige drap, og forskningslitteraturens forståelse av partnerdrap tolker disse handlingene som intenderte, er

imidlertid et hovedmønster i mennenes forståelse at drapet ikke var en handling de hadde valgt å begå. De hadde ikke hatt intensjoner om å ta livet av sin partner eller tidligere partner. Fra deres synspunkt forstås drapet som en konsekvens av et konfliktfylt samliv, hvor kvinnen også har utspilt sin rolle. Når disse mennenes forståelse belyser hvordan kvinnen trekkes inn som medskyldig i drapet, speiler dette hvordan de er opptatt av å fordele skyld og ansvar for denne handlingen. Deres opplevelse av skyld står dermed i kontrast til rettens subjektive forståelse av skyld.

Litteraturens strukturelle tilnærming til drap fremstår som den største kontrasten til den rettslige forståelse av partnerdrap. Som Leer-Salvesen (1988) påpeker vil skylden aldri kunne fordeles mellom individ og samfunn i retten, slik som forskning som søker å forstå handlinger ut i fra samfunnsstruktur vil kunne gjøre. Gjennom litteraturanalysen fremgår det for eksempel hvordan Polk (1994) og Websdale (1999) viser til at drapshandlingen kan tolkes i lys av samfunnsskapte forventninger til menn, og en underliggende maskulin konkurranse i samfunnet. Forventninger om blant annet dominans over kvinner, hvor synet på henne som underlegen bidrar til å reprodusere og legitimere mannens voldshandlinger. Både Polk (1994) og Websdale (1999) hevder at når det viser seg at de menn som begår partnerdrap ofte befinner seg i en marginalisert samfunnsposisjon, kan deres drapshandling forstås i lys av en manglende mulighet til å hevde seg på andre arenaer i samfunnet enn i hjemmet. Et brudd blir et kraftig angrep på deres maskulinitet, slik at drapet kan tolkes som mannens forsøk på å forhindre tap av sin maskuline kapital og ære. Når menn som begår drap-selvdrap ofte er mindre marginalisert enn menn som begår isolerte partnerdrap, kan dette forklares med at disse drapene ofte forekommer i en tapssituasjon hvor fallhøyden oppleves som uutholdelig stor for mannen, påpeker Wik, Galta og Olsen (2005). Menn med en lavere sosioøkonomisk status vil i mindre utstrekning ta sitt eget liv, fordi de rett og slett har mindre å tape.

I følge Giertsen (2000) finnes det ikke én tilnærming til drap, som alene kan gi en forståelse av hvorfor slike handlinger finner sted. Det er heller flere faktorer som bidrar til at enkelte mennesker begår drap. Det er derfor nødvendig å se på samspillet mellom lokalsamfunn, storsamfunn, kultur og personlige faktorer som ligger til grunn for uforutsigbare handlinger, om man ønsker å forstå drap, påpeker hun. I forlengelsen av et slikt perspektiv vil ingen av de idealtypiske tilnærminger som drøftes i avhandlingen alene kunne være utfyllende nok til å gi en forståelse av hvorfor menn tar livet av sin partner eller tidligere partner. For eksempel vil ikke motivet sjalusi alene kunne gi en forståelse av hvorfor drapet fant sted. For å oppnå en økt forståelse av partnerdrap må motivet sees i sammenheng med handlingen, relasjonen

mellom mannen og kvinnen, og situasjonen drapet forekom i. Videre må dette sees i lys av den kultur og samfunnsstruktur individet eksistere i.

Avhandlingen er basert på internasjonale studier av partnerdrap. Som nevnt innledningsvis foreligger det, i skrivende stund, ingen ferdigstilte forskningsprosjekter omkring partnerdrap i Norge. Da vi mangler forskning omkring partnerdrap i vårt samfunn, er det mulig å argumentere for at vi også mangler kunnskap for å iverksette nødvendige forebyggende tiltak i forhold til partnerdrap. At det virker å foreligge flere kulturelle likheter ved partnerdrap i en rekke vestlige land, når det for eksempel kommer til kjønnsfordeling i andel mannlige og kvinnelige gjerningspersoner, i andel selvdrap ved partnerdrap og omfanget av sjalusi som motiv, trenger ikke nødvendigvis bety at forståelser og kunnskap omkring partnerdrap fra andre lands studier er gjeldende for partnerdrap i Norge. Ettersom vi i Norge, blant annet, har eget sosialt og politisk system, likestillingspolitikk, kultur og samfunnsstruktur, er det mulig å anta at slike drap kan forstås på andre måter i vårt samfunn, og videre at andre tiltak er nødvendig i en forebyggende sammenheng.

Sluttord

Et interessant spørsmål i forhold til den rettslige forståelsen av partnerdrap som belyses i denne avhandlingen, er hvilket bilde disse rettsavgjørelsene skaper av slike drap for oss som ser disse sakene utenifra?

En domstols oppgave er å vurdere bevis, ta stilling til skyld, dømme og fastsette straff for lovbruddshandlinger på vegne av samfunnet. En dom er således først og fremst ment som et juridisk bidrag, og har ikke til hensikt å søke forståelser på samme måte som et forskningsbidrag innen samfunnsvitenskapen. Til tross for dette blir dommene et symbol på hvordan samfunnet forstår og behandler slike saker. Dette innebærer at en rettsavgjørelse også skal gjenspeile samfunnets oppfattelse av et lovbrudds grad av alvorlighet. En dom omhandlende partnerdrap vil altså gi et bilde av hvordan det norske samfunn forstår slike handlinger, og hvordan slike handlinger bør straffes. Hvordan retten fastsetter skyld og straff i partnerdrapssaker er dermed et viktig bidrag i drøftelsen av hvordan dette fenomenet forstås i samfunnet. Når domsanalysen speiler hvordan retten i stor grad vektlegger årsaksforklaringer på drap, og at avvikende trekk ved de tiltalte fremstår som forklaringer på drap, gir dette et inntrykk av at disse handlingene kan være vanskelig å forebygge. At enkelte av drapene

oppfattes som uforståelige av retten forsterker et slikt inntrykk. I følge Isdal (2000) er det imidlertid essensielt å forsøke å forstå meningsinnholdet i en voldshandling, for å finne forebyggende tiltak. I denne sammenheng påpeker han at *”meningsløsheten er kanskje voldens farligste innhold. Når volden ikke har noen mening, blir den også umulig å beskytte seg mot. Det som er uforståelig eller uforklarlig, kan heller ikke forhindres eller forebygges”* (Isdal, 2000:5). For ham er et viktig skritt i en forebyggende retning å problematisere mansrollen, og hvilke forventninger som er knyttet til denne. Jensen (2001) argumenterer på sin side for at tiltak for å øke likestillingen er viktig i et forebyggende arbeid. For eksempel å sørge for at kvinner har de nødvendige midler til å stå på egne ben økonomisk sett, slik at de i større grad har mulighet til å forlate en voldelig mann. Gjennom Leer-Salvesen (1988) sin studie tydeliggjøres et annet interessant synspunkt, da én av mennene vektlegger hvordan han opplevde at det ikke fantes noen steder å henvende seg for å få hjelp i den situasjonen han var i kort tid før han tok livet av sin kone. Han peker på at det i samfunnet fokuseres på lovbrudd som incest, og vold mot kvinner og barn, og at folk som trenger det skal søke hjelp – *”men hvem skulle jeg spørre om hjelp i min situasjon? Jeg hadde ingen å spørre, jeg”* (Leer-Salvesen, 1988:68). Da hans studie ble gjennomført hadde mennene sittet i fengsel i flere år. Det vil si at disse drapene forekom før det var utviklet tilbud til menn som opplevde kriser i samlivet. I dag finnes det imidlertid enkelte tilbud til menn hvor de kan få hjelp til å forebygge aggresjon og voldsutøvelse, særlig i forbindelse med vold i nære relasjoner, for eksempel Alternativ til vold. Kanskje kan et økt tilbud til menn som opplever kriser i parforhold, eller etter endt parforhold, bidra i en forebyggende retning?

Når drap årsaksforklares ved visse avvikende trekk ved enkeltpersoner, gir dette også et inntrykk av at drap bare begås av *visse* menn. Noe som er stikk i strid med én av Leer-Salvesen (1988:67) sine informanters oppfattelse av et drap, når han påpeker at han i sin søken etter svar på hvorfor han tok livet av sin kone *”blir mer og mer overbevist om at det kan skje hvem som helst hvis bare omstendighetene er der”*. I følge Leer-Salvesen (1988) er det å årsaksforklare drap ut i fra individers særtrekk svært uheldig, fordi de bidrar til å skape en avstand mellom ”dem” og ”oss”. I tråd med dette påpeker Christie (i: Tønnessen, 1997) at det å skape bilder av andre som farlige og onde, blokkerer for muligheten til å få i gang en samtale, noe som igjen er avgjørende for å oppnå en forståelse av andre menneskers handlinger. I følge Finstad (1996) kjennetegnes retten av visse trekk som hindrer erkjennelse og mulighet for å oppnå forståelse i retten. Det er dermed mulig å anta at et større rom for erkjennelse i retten, ville bidratt til at man i større grad fikk fremmet den tiltaltes egen

opplevelse av drapshandlingen og situasjonen som ledet frem til den. Dette mener Finstad (1996) kan være et viktig bidrag i et forebyggende arbeid. I tråd med dette påpeker Leer-Salvesen (1988) at vi gjennom drapsdømtes fortellinger kan oppnå nødvendig kunnskap om de livssituasjoner som kan føre til drap, og at disse således har stor verdi i samfunnsvitenskapelig forskning. I følge Mathiesen (2001) foreligger det et vekselvirkningsforhold mellom retten og samfunnet. Samfunnet påvirker retten, på samme måte som retten påvirker samfunnet. Om man legger et slikt perspektiv til grunn betyr det at endringer i samfunnet, for eksempel normendringer eller oppfattelser av fenomen, vil kunne påvirke lovgivningsprosessen. Kanskje kan økt tilgjengelig og allment godtatt kunnskap, om bakgrunnen for partnerdrap, påvirke de juridiske retningslinjer som setter rammer for den rettslige tilnærmingen til partnerdrap?

Antall ord: 40.100

Litteraturliste

Adams, David (2007): *Why do They Kill? Men Who Murder Their Intimate partners*. Nashville: Vanderbilt University Press

Alver, Gullveig Bente og Ørjan Øyen (1997): *Forskningsetikk i forskerhverdagen. Vurderinger og praksis*. Otta: Tano Aschehoug

Andenæs, Johs. (2004): *Alminnelig strafferett*. Oslo: Universitetsforlaget

Belfrage, Henrik og Mikael Rying (2004): *Characteristics of spousal homicide perpetrators: a study of all cases of spousal homicide in Sweden*. I: *Criminal Behaviour and Mental Health* nr. 14, 121-133. Whurr Publishers

Bourdieu, Pierre (1999): "*Disposisjonenes og posisjonenes etikk*", I: *Meditasjoner 1999*, 162-170. Pax Forlag

Brookman, Fiona (2005): *Understanding Homicide*. London: SAGE Publications

Bødal, Kåre og Inger Marie Fridhov (1995): *Det gjelder drap. En rapport om 250 personer dømt for drap eller drapsforsøk i perioden 1980-1989*. I: *Dokumentasjon & debatt* nr.2. Oslo: KRUS

Christie, Nils (1977): *Konflikt som eiendom*. I: *Tidsskrift for rettsvitenskap* Årgang 90. Oslo: Universitetsforlaget

Christie, Nils (2001): *Et humanistisk perspektiv på straffegjennomføringsloven. Årsrapport 2001*. Oslo: Institutt for kriminologi og rettssosiologi

Cohen, Donna (2000): *Homicide-suicide in older people*. *Psychiatric Times* Vol. XVII Issue 1

Daly, Martin og Margo Wilson (1988): *Homicide*. New York: Aldine De Gruyter

Daly, Martin og Margo Wilson (1992): *Who Kills Whom in Spouse Killings? On the Exceptional sex Ratio of Spousal Homicides in the United States*. I: *Criminology* nr. 30, 189-215

Ericsson, Kjersti (1992): *Kvinner som handlende offer*. I: *Nordisk Samarbeidsråd for Kriminologi. Rapport 34*

- Felthous, R. Alan og Anthony Hempel (1995): Combined Homicide-Suicide: A review. I: *Murder followed by suicide: Norwegian data and international literature*. Karen Galta, Siri Lerstøl Olsen og Gustav Wik. Nord J. Psychiatry 2010, 64: 397-401
- Finstad, Liv (1996): *Rettsapparatet som erkjennelses-system*. I: Materialisten 24. årg. 1/2 - 96
- Fjelldalen, Susanne (2009): *Drap-selvdrap i nære relasjoner*. Oslo: Institutt for kriminologi og retts sosiologi (Bacheloroppgave i kriminologi)
- Galta, Karen, Siri Lerstøl Olsen og Gustav Wik (2010): *Murder followed by suicide: Norwegian data and international literature*. I: Nord J Psychiatry Vol. 64:397-401
- Gangdal, Jon (2009): *Jeg elsker deg og jeg finner deg uansett*. Oslo: Kagge Forlag
- Giertsen, Hedda (2000): *K og måter å forstå drap på*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hammerlin, Yngve og Egil Larsen (1997): *Menneskesyn i teorier om mennesket*. Oslo: Ad notam Gyldendal
- Harper, Dee Wood og Lydia Voigt (2007): *Homicide followed by suicide. An Integrated Theoretical Perspective*. I: Homicide Studies Volume 11 Nr. 4, 295-318
- Hem, Erlend (2001): *Selvord eller selvdrap – mord eller drap?* I: Tidsskrift for Den norske legeforening Nr. 30
- Hov, Jo (1999): *Rettergang 2. Straffeprosess*. Oslo: Papinian
- Høigård, Cecilie og Annika Snare (1993): *Kvinnens skyld*. Oslo: Pax Forlag
- Isdal, Per (2000): *Meningen med volden*. Oslo: Kommuneforlaget
- Jensen, Vickie (2001): *Why Women Kill. Homicide and Gender Equality*. Lynne Rienner Publisher
- Johannessen, Asbjørn, Per Arne Tufte og Line Kristoffersen (2005): *Introduksjon til samfunnsvitenskapelig metode*. Oslo: Abstrakt forlag
- Katz, Jack (1988): *Seductions of crime. Moral and Sensual Attractions in Doing Evil*. New York: Basic Book, inc., Publishers

Kripos Drapsstatistikk 2009 URL:

https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/kripos/Vedlegg_608.pdf

Larsen, Guri (1992): *Brødre. Æreskamp og hjemløshet blant innvandringens ungdom*. Oslo: Pax Forlag

Mathiesen, Thomas (2001): *Retten i samfunnet. En innføring i retts sosiologi*. Oslo: Pax Forlag

Maxfield G. Michael (1988): Circumstances in supplementary homicide reports: Variety and validity. I: *Who Kills Whom in Spouse Killings? On the Exceptional sex Ratio of Spousal Homicides in the United States*. Margo Wilson og Martin Daly. *Criminology*, 30: 189-215

Mehlum, Lars (2006): *Drap innen familien*. Tidsskrift for Den norske legeforening Nr. 11

Morrissey, Belinda (2003): *When Women Kill: Questions of agency and subjectivity*. London: Routledge

Møller, Mogens (2000): *I fars vold*. Oslo: Kommuneforlaget

Palermo, B. George (1994): *Murder-Suicide An extended Suicide*. I: *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology* vol. 38 no. 3: 205-216

Polk, Kenneth (1991): *Homicide: Women as Offenders*. I: *Understanding Homicide*. Fiona Brookman. London: Sage Publications

Polk, Kenneth (1994): *When MEN Kill. Scenarios of Masculine Violence*. Cambridge: University Press

Ringdal, Kristen (2007): *Enhet og mangfold. Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget

Rosenbaum, Milton (1990): *The role of depression in couples involved in murder-suicide and homicide*. I: *The American Journal of Psychiatry* nr. 147

Rying, Mikael (2007): *Dödligt våld*. I: *Brottsutvecklingen i Sverige fram till år 2007*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Rying, Mikael, Felipe Estrada og Martin Grann (2007): *Utveckling av dödligt våld mot kvinnor i nära relationer*. I: *Brårapport 2007 nr. 6*. Stockholm: Brottsförebyggande rådet

Salvesen, Leer Paul (1988): *Etter drapet*. Oslo: Universitetsforlaget

- Salvesen, Leer Paul (1991): *Menneske og straff*. Oslo: Universitetsforlaget
- Salvesen, Leer Paul (2001): Er det mulig å forstå drap? I: *Materialisten* 29 årgang nr. 4
- Skjørten, Kristin (1994): *Voldsbilder i hverdagen: Om menns forståelse av kvinnemishandling*. Oslo: Pax Forlag
- Smith, Kevin, Kathryn Coleman, Simon Eder og Philip Hall (2011): *Homicides, Firearm Offences and intimate violence 2009/10*. I: *Supplementary Volume 2 to Crime in England and Wales 2009/10*. Home Office
- Smith, M. Dwayne og Margaret A. Zahn (1999): *Homicide: A Sourcebook of Social Research*. SAGE Publications
- Solbrække, Nyheim Kari og Helene Aarseth (2006): *Samfunnsvitenskapens forståelser av kjønn*. I: *Kjønnforskning. En grunnbok*. Oslo: universitetsforlaget
- Straffeloven. Almindelig borgerlig straffelov av 22.mai 1902 nr.10
- Straffeprosessloven. Lov om rettergangsmåten i straffesaker av 22.mai 1981 nr.25
- Strafferettslige utilregnelighetsregler og særreaksjoner. Oslo: Justis- og politidepartementet, 1990. (NOU 1990:5)
- Terance, D. Miethe og Wendy C. Regoeczi (2004): *Rethinking homicide. Exploring the structure and process underlying deadly situations*. Cambridge: University Press
- Thagaard, Tove (2003): *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Bergen: Fagbokforlaget
- Thorvik, Arne (2000): *Frihet som medisinsk problem – rettspsykiatri i filosofisk lys*. I: *Tidsskrift for Den norske legeforening* nr. 120
- Thorvik, Arne (2008): *Strafferettslig tilregnelig – vitenskap eller kjønn?* I: *Tidsskrift for Den norske legeforening* nr. 128
- Uglevik, Thomas (2008): *Opp mot toppen, ned langs elva. Mot et vokabular for mannlig arbeid*. I: *Nordisk tidsskrift for maskulinitetsstudier* 3 (1)
- Van Wormer, Katherine og Albert R. Roberts (2009): *Death by Domestic Violence. Preventing the murders and murder-suicides*. Westport: Preager Publishers
- Vegheim, Berit (1997): *Kjønn og Kriminalitet*. I: *Kriminologi*. Finstad og Høigård (red.) Oslo: Pax Forlag

Vendepunkt- handlingsplan mot vold i nære relasjoner 2008-2011. Justis- og politidepartementet. Oslo, 2007

Virueda, Marie og Jason Payne (2010): *Homicide in Australia: 2007-08 National Homicide Monitoring Program Annual Report.* Australian Institute of Criminology

Walby, A. Fredrik (2004): Drap etterfulgt av selvdrap. *Suicidologi* Årg. 9 Nr. 1

Websdale, Neil (1999): *Understanding Domestic Homicide.* Boston: Northeastern University Press

Wik, Gustav, Karen Galta og Siri Olsen (2005): *Mord-selv mord i nære relasjoner.* Oslo: Universitetsforlaget

Wikan, Unni (2008): *Om ære.* Oslo: Pax Forlag

Wolfgang, Marvin (1958): *Studies in Homicide.* New York: Harper & Row Publishers

Nettartikler:

Tønnessen, Marianne (1997): "Nils Christie: Gi meg et monster". Apollon

<http://www.apollon.uio.no/vis/art/1997/3/monster> [Lesedato: 11.12.2010]